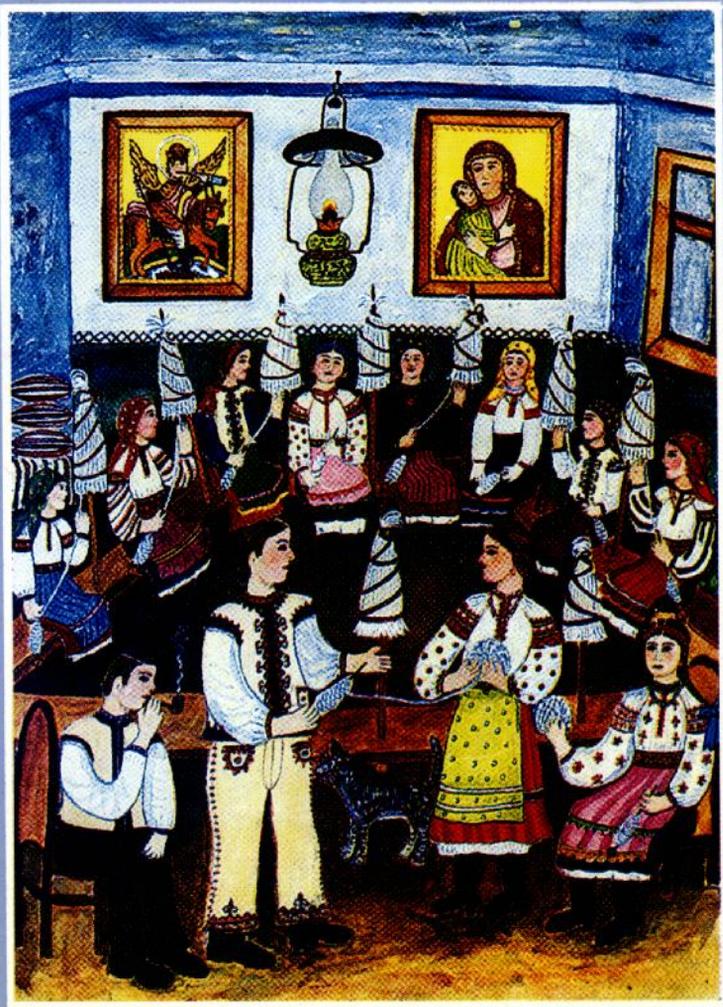

ДУКЛЯ

№ 5-6 2000

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKĽA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok
ukrajinských
spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

Financované Ministerstvom
kultúry SR

РЕДКОЛЕГІЯ:

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор,

ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
ПРОКІП КОЛІСНИК,
ГАННА КОЦУР,
СЕРГІЙ МАКАРА.

Графічне оформлення
Ладислава Цупера

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік – 60
крон.

Адреса редакції:
080 01 Prešov, ul. Poľanická 17

Комп'ютерний набір
EXCO s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 091/7725 061

Rozširuje PNS, objednávky na
predplatné prijíma každá pošta,
doručovateľ, predajňa PNS a
stredisko PNS. Objednávky do
zahraničia vybavuje PNS a.s.,
ES-vývoz tlače, Košická 1,
813 81 Bratislava.

ЗМІСТ

Ілля Галайда	
Заговорила осінь кличем журавлиним	2
Снігопад	2
Святвечір	3
Мілан Бобак	
Квітень	4
Одрокнення	4
Запрошені до осені	4
І осінь знається з коханням	5
Страшений сон: незвідані дороги	5
Недомовлене	5
Істина	5
Рядки з карток	5
Політик	6
Мить тремтить	6
Мілан Регула	
День наш буденний	7
Ігор Трач	
З українським серцем на березі Влтави	9
Ганна Коцур	
Вікно на схід	10
Надія Вархол	
Гугель	24
Прокіп Колісник	
Падає сніг	26
Віктор Рибачук	
Полум'я згаєлої свічки	29
Андрій Содомора	
Різдво	37
Михайло Роман	
Що розповідають записи Федора Іванчова	40
Восьмидесятиріччя Михайла Шмайди	68
Роман Кухарчук	
Морозиво з вишнями	74
Олена Горячко	
На вершинах лірики І. Мацинського	78
Петро Осадчук	
Тута за втраченим ідеалом	87
Україна видає	88

ПОЕЗІЯ

Ілля Галайда

* * *

Заговорила осінь кличем журавлиним...

Котрий вже раз трублять звітаня
невтомні смілі журавлі,
Котрий вже раз їх клич прощання
на душу падає мені?

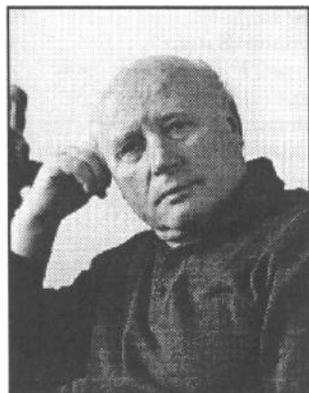
Летять... Прорізує вітри тужливі
за косим клином — косий клин...
Спішать вони до берегів священних Нілу,
а тут за кимсь заплакав сумно дзвін,
а тут когось кладуть в могилу.

Плеснуло сонце золотим веслом,
немовби в путь мене благословило,
та й за хмарину скрилось,
а я стою безрадно, сиротливо,
як те старе розп'яття за селом.

Відговорила осінь кличем журавлиним.

СНІГОПАД

Сніжить... Чарує вихром сніговій,
неначе вишиває хрестиком
і низзю — чорною ниткою лісів —
під образ божий рушники
і ятрить настрій мій.
Ген з вітром разом виють жалібно вовки
під Чертежами...
Чи то голодні люди у відчаю клацають зубами,
чи то сиріт бездомних в свої хороми
запрошують сніги?

Сніжить... Мов кішка лащиться до ніг
і крутить танець білої і чорної нудьги...
А я прошу: метелице, мети мій гнів,
лиш серце не засніжи,
мені бо не наснилося холоуєм бути у панів.

СВЯТВЕЧІР

Малиновий купол зорі,
малиновий сніг на бескидній горі,
малиновий дзвін на ріднім дворі
і в серці моїм.

Колядний, хвилюючий дзвін
із чистих чуттєвих перлин.

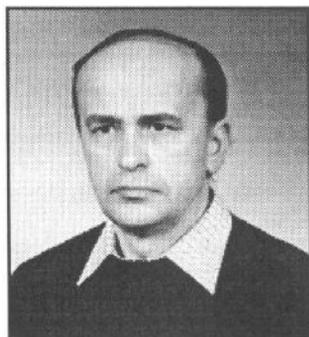
Малиновий настрій сідає за стіл,
когось привітає в блаженстві, когось у журбі...

Чому не вгасає горюча сльоза
у Діви Марії, що боса з дитям
в малинових зорях стоїть у снігах
І мариться нам?

Святвечір — малиновий дзвін —
з дитинства нездоланний малиновий сплін.

КВІТЕНЬ

Од подиху весни
зчорнілий живопліт
узеленивсь.
А он дивись,
кульбабин дружний рід
натхненно
свого життя
підняв
знамено.

ОДКРОВЕННЯ

У день, коли мене вбиває місто,
шаную тишу.
Дзвінку і кольорову.
Вивчаю
її сповідну мову,
обличчя розглядаю.

У день, коли мене лікує тиша,
я без упину гучно воскресаю.

ЗАПРОШЕННЯ ДО ОСЕНІ

Журавлиний ключ
браму літа замикає.
Плахтами із туч
хтось простори накриває.
Наші коні спінені
вже летять до осені.
Ти мене не лай, не муч,
як прийду я голіруч.

* * *

І осінь знається з коханням –
усім шле лист до запитання.

* * *

Страшений сон: незвідані дороги,
над прірвою тремтливий лет,
мій білий кінь, відчувши враз остроги,
в музеї бачить свій скелет.

В заблудлій річці не знаходжу броду,
мене вже схопив хижий птах,
несе увись, назустріч небозводу, –
тьмяніє світ, крик – на вустах.

* * *

Недомовлене
ув очах
проростає
запитально.
А що як фатально?
Тільки б не прощально.

ІСТИНА

Давно немає в нас новин.
Смиренно йдем вперед по колу.
Підступна тінь чийхсь провин
спотворює людину голу.

РЯДКИ З КАРТОК

На мотузці «Golden West»
шкірить зуби демократія.
Агню відступати нікуди.

•
За мої права
бореться весь світ.
Може, через те у мене їх немає.

•
Скарга вулиці
підточила трон
бройлерного короля,
рощеного
на замовлення
ненаситних.

•
Здирство, звірство, вбивство –
непідробне дійство
наших днів.

•
Ми вступили в чудо-еру:
маєш право на печеру.

ПОЛІТИК

Ким тільки він уже не був!
Усі ідеї пережив.
Життя веде на хвилях пліток,
а сам про себе: «Я – політик».

* * *

Мить тремтить.
Їй якраз ввижається...
Вічність.

День наш буденний

*вранці будильник викинув
мене під душ
а сонце-помаранч зайшло
поснідати*

*день вріс трубкою у вухо
а факси пошматували
секунди відпочинку
між двома розмовами
а робочий стіл нудьгував
і весь час нагадував
пора на обід
паперам війну оголосимо
пора на обід
комп'ютер мертвим жуком ліг
пора на обід і пиво...*

а можна і на вечерю

** * **

*під знайомим небом
виблискують зуби
сонця*

*а (може) блискавка сховалась
десь від літніх злив
щоб (сьогодні)
саксофоном грому
реквієм літу
заграти...*

** * **

*світ ніби
обертається навпаки
вчорашній день обріс цвіллю
декілька разів вступимо
в ріку споминів
де на подвір'ї
давноминутих днів
росте соняшник
дитинства*

* * *

хвилини стікають
по стіні під прямим
кутом (сонця)
стогне
спраглий день

досконалість врятована
від помилок
(встигла перейти вулицю)
барвінком зазеленіла
трояндою почервоніла
ромашкою пожовтіла
незабудкою посиніла
веселкою піднялась

і... полетіла

* * *

розсіпані помаранчі
твого тіла
вростають в сніги
простирала
і
переносять нас
в казкову країну
цілунків
де
в завірюсі
сластолюбивій
тонка оболонка
твоїх обіймів
зроджує скрипки
кохання

* * *

дощ наклав анафему на день
а птахи анічічірк анітелень
під олов'яним небом
вмерло літо

3 українським серцем на березі Влтави...

Ми зналися ніби й давно... Від того далекого вечора, коли я вперше переступив поріг його празького помешкання, минуло вже добрий десяток літ... А тоді, у вже далекому 1989 році, ми разом із Богданом Зілінським та господарем — перестудженим Міланом Регулою, який ковтав цілу жменю антибіотиків, хотіли вирішити зразу тисячу світових проблем, що стосувалися українства... Це цілком випадкове знайомство переросло у роки справжнього товаришування. Ми зустрічалися десятки разів на рік. Ділилися новинами. Маючи в особі Мілана прискіпливого критика, я часто пускався у безконечні дискусії на теми поезії, мистецтва, літератури та української культури взагалі. Мені було добре відомо, наскільки вимогливим є Мілан Регула до слова й перш за все до свого власного слова, що після публікації добірки віршів у колективному збірнику «Пригорщі весни», на протязі довгих років він лишень принагідно дозволяв собі у колі найближчих друзів торкнутися променів сонця власного поетичного світу... І коли я неодноразово пробував протягом першої половини 90-х років підштовхнути Мілана до публікації власної збірки поезії, то не мав жодного шансу перед зваженістю його аргументів...

Та звідки ж він, поет? ... Звідки занесла доля непересічного майстра слова до чеської Праги? ...

Народився Мілан Регула 11 червня 1947 року в Гуменному на Пряшівщині, все дитинство поета пройшло у хаті батьків у селі Прислоп, що коло Снини, з мальовничими краєвидами карпатських верхів. Наступне село за Прислопом у бік Великого Березного лишень в кількох кілометрах через гору — село Тополя, де народився великий просвітитель і письменник Закарпаття XIX століття — Олександр Духнович. Батько ж Мілана — Федір розповідав мені, як у старі часи — до 1945 року, він ходив пішки чи підводою на ярмарки до Великого Березного... Але інші часи, інші кордони...

Та українське серце, український корінь й безмежну любов до Вітчизни зберіг Мілан Регула на все життя, що відчувається на кожному кроці в його поезії, і його житті... Після закінчення середньої школи в Снині й року праці на будівництві Східнославацького металургійного комбінату в Кошицях Мілан Регула перебирається до чеської Праги, де розпочинає у 1966 році студії української, хорватської та сербської мов на філософському факультеті Карлового університету, які успішно завершує магістерською працею.

І так вже склалося, що вже більше ніж тридцять років живе поет в Празі. Живе і творить на благо української культури.

І не помилився у своєму передбаченні один із відомих дослідників української художньої літератури Пряшівщини — Йосиф Сірка, який у своїй монографії, опублікованій у 1980 році у Мюнхені, ствердив, що Мілан Регула доповнював у 60-х роках групу молодого покоління літераторів Пряшівщини (а слід згадати, що саме з цього покоління вийшли: чи не найсильніший, найталановитіший поет Пряшівщини Степан Гостиняк, Мілан Бобак, Мирослав Немет, Ганна Коцур та ціла низка інших...), й хоча паростки того нового, що вбачала літературна критика у його поезії, тимчасово приспані, але, можливо, виринуть у майбутньому...*

Тих, хто зрозуміє, сприйме щирим серцем цю просту істину, запрошую на Карлів міст, щоб з'їсти українського оселедця на березі чеської Влтави...

Ігор Трач

* Йосиф Сірка, «Розвиток національної свідомості лемків Пряшівщини у світлі української художньої літератури Чехословаччини», УВУ, Мюнхен, 1980, стор. 68-69.

Ганна Коцур

Вікно на схід

Втеча

Ольга, стоячи перед дверима ректорату, поглядала то в один, то в другий бік і не знала, куди податися.

Стояла й давала можливість дозвучати тому, що кілька хвилин назад діялося в кабінеті проректора. В повітрі весніло, вже й дерева починали брунькувати. І Ольжина весна повертала до літа, але підступна паморозь скосила цвіт. Надворі провесна, а в Ольжиній душі вдарили заморозки. Роздумувала, куди податися, а лівою рукою жмакала папірець, вручений їй у ректораті: «За антирадянську діяльність виключити з університету й видворити з країни». Після свого дня народження, коли збагнула, що її силоміць хочуть тримати в позиції свідка, шок поволі минув, і Ольга повернулася на власну колію. Вона тепер дуже добре розуміла, чому таке важливе рішення їй дали не на бланку, а на звичайнісінькому папері, написаному від руки, з нерозбірливим підписом і без печатки.

Її, отже, чекає даліше коло випробувань.

Ольга зійшла вниз по східцях і майже підсвідомо попрямувала на протилежний бік вулиці. Перейду дорогу й сяду на лавці в університетському парку, неподалік від Шевченка, або пройдуся. В таку пору на певних місцях можна побачити проліски й конопельку (як, власне, називаються оті сині й білі квіточки, якими ранньою весною завітали лозини й потоки рідного села, вона не знає). Але вони, хоча й такі невибагливі, миліші для неї, ніж проліски, яких на її рідних теренах немає.

Трохи посидить, трохи прогуляється, спробує заспокоїтися. Ольга втягнула голову між плечі, руки встромила в кишені пальта й подалася в парк. Вона вже була по той бік переходу, як раптом до неї долинув голос віце-консула:

- Co jsi taká zamyslená? Pod' ja tě svezu.
- Nepotřebujem. Dákujem.
- Když ti říkam, tak pod'.

Ольга мала досвід з автомашинами, які під'їжджають до людини прямо на вулиці, але знала й те, що як не послухається, то почекають в іншому місці й заберуть. І ніякої згоди не будуть питати.

Машиною керував віце-консул, який їй запропонував місце поруч себе

- Що сталося? Ти чого така замислена? — повторив питання.

Те, що ця зустріч не випадкова, Ользі не треба було пояснювати, але віце-консул міг ще не знати про результат розмови з проректором.

— Мене тільки що вигнали з університету й збираються видворити за межі Союзу. Ось рішення.

— Покажи, Що це за писанина? — Консул узяв папірець і порвав його на дрібні шматки.

Ольга ніяк не могла збагнути його поведінки: чи то він демонструє свою владу, чи незадоволення або щось іще.

— Підвезу тебе додому, а дорогою і поговоримо. — Вони проминули вулицю Леніна і зупинилися перед новим чи оновленим кількоповерховим будинком майже навпроти Оперного театру, в якому жили заграничні громадяни, службовці посольств і консульств.

— Я забіжу додому, через хвилинку повернуся. — Ольга залишилася в машині сама й підлягала спокусі вийти на вулицю, не чекати. Тільки-но відчинила дверцята й збиралася ступити на тротуар, як із дальшої машини, що стояла неподалік, вийшов капітан Заваба й попрямував до Ольги.

— Здрастуйте. Хочете провітритися? Чекаєте Яна?

— Так, — резигновано відповіла Ольга. Все стало на свої місця.

Віце-консул і справді швидко повернувся з поліетиленовим кульком у руках, який простягнув Ользі, щоб кинула його на заднє сидіння. Ольга ненароком помітила, що в ньому був рушник і щось на зразок піжами.

— Давня звичка: возити із собою туалетні речі. Сідайте, капітане, їдемо.

Автомашина з трьома пасажирами промчала по Володимирській, потім спустилася вниз, до Дніпра. Ольга не дуже розбиралася у трасах Києва, всупереч тому почала сумніватися у правильності напрямку. Неприємним сюрпризом була й поява капітана Заваби.

— Ми добре їдемо?

— Якщо ти з нами, не хвилюйся, — заспокоїв Заваба. — До речі, буде краще, коли мовчатимеш і не турбуватимеш пана віце-консула. Щоб не сталося автоаварії. За рулем треба бути обережним.

— Слухай, капітане, Ольгу сьогодні виключили з університету. Що на це скажеш? Не переборщили?

— Якщо хтось і переборщив, то в першу чергу вона сама. Вона переказала тобі розмову у проректора?

— Не було часу.

— То я тобі розповім.

Проректор спочатку, так само, як і ми, по-доброму радив Ользі покаятися в антирадянській діяльності, бо як ні, то будуть змушені виключити її з університету. А вона, знаєш, що йому на те? ! — Ви спочатку мою антирадянську діяльність доведіть, а потім виключайте. Зрештою, робіть, як вам заманеться. Я вже говорила компетентним органам, що за свою діяльність готова відповідати, якщо слідчі органи її доведуть.

— Змудріла! А ми сподівалися...

— Cos to žvanila?, — із жовто-зеленим обличчям процідив кризь зуби віце-консул. — Ну, ти ще пожалкуєш. Але зараз цю розмову дійсно краще припинити, щоб не опинитися у хвилях «славетного Дніпра», — додав з неприхованою іронією.

— Куди ви мене везете? — схвильовано спитала Ольга.

— Це наша справа, а твоя — сидіти й мовчати! — розізлився капітан. — Кого ти цікавиш? Можеш поцезнути, як комаха, і ніхто навіть не помітить, що тебе немає.

Ольгу охопив жах. Ось де, мабуть, розгадка, що серед інтелігенції «широкої країни» таким популярним став пражський Кафка. Вони на щоденному реальному досвіді переконувалися, що його абсурдні візії стали реальністю. В тому суспільстві, в якому їм випало жити.

* * *

Лежачи горілиць на канапі, Ольга намагалася заспокоїтися. Її відвезли десь за Київ, очевидно, на якусь базу КГБ. Будова не нагадувала люксову віллу, була скоріше провізornoю. Скрізь, як на Ольжин смак, багато зайвого скла. Внизу сиділа чергова, що для радянської системи було звичним і невід'ємним атрибутом: у всіх установах, ресторанах, одним словом, чи не скрізь сидять чергові, які слідкують за якимось порядком. Вимагають документи і часто-густо почувають і поводять себе як великі начальники. Правду кажучи, Ольга отих вартових-начальників недолюбувала.

Її кімната з трьома ліжками знаходилася на другому поверсі, поруч мав кімнату віце-консул, а кількома кроками далі поселився капітан Заваба.

Було тут ще два приміщення: одне, в якому знаходився телевізор і більйрдний стіл, служило очевидно для відпочинку, а друге — як їдальня. Окремо були туалети й умивальники, Була тут ще напевно й кухня, де готували страву.

— Іди до своєї кімнати, і відпочинь, а зараз подумай, що далі. Ми теж відпочинемо, а потім, коли в тебе чи у нас буде таке бажання, поговоримо. Можеш відкрити мінеральну воду чи лимонад, навіть якесь печиво там є, — порадив віце-консул.

— Як довго ми тут будемо?

— Як довго буде треба. Сьогодні або завтра приїде й Борис Семенович, — втрутився в розмову капітан.

— Чоловіка ви повідомили?

— Це наша справа.

Ольга й не збиралася задавати багато питань, бо переконалася, що розмови й протести ні до чого не ведуть.

Зрештою, вона дійсно хотіла бути сама, без розпитувань, пояснень, докорів.

Коли вони «щасливо», без пригод добралися до цієї приміської резиденції, то жах, який охопив її в машині, поволі розвіявся. Та їй уже було не звикати до подібних ситуацій, вони для неї не новина.

Вона перестала й рахувати, скільки разів її забирали з вулиці, і скільки разів везли не туди, куди обіцяли. Не лише тут, а й удома.

Одного разу її забрали прямо із залізничного вокзалу в Кошицях, коли наважилася без їхнього дозволу поїхати додому, і тримали на такій же «дачі», як і ця, але у місті, а потім ще кілька днів в Ужгороді.

Ольга лежала горілиць, заплющивши очі і схрестивши руки на чолі, ніби бажаючи зменшити наплив крові, що пульсувала у скронях, й ловила себе на думці, що заздрить усім тим, хто сидить десь у підземних казематах на Володимирській. Вона знала, що заздрити їм нічого, але вони все-таки мали визначену позицію і були під законом, хоча й сумнівним.

Ольга ж знаходилася в чужій країні, її Батьківщина була по суті в такому ж становищі, як і вона: принижена, пририта, безсила.

З нею, можливо, й завдяки віце-консулові, робили, що хотіли: забирали з

вулиці, переховували по різних місцях, раз ставилися по-дружньому, раз погрожували, і весь час переконували...

Якось Олексійович розповідав Ользі про свій арешт: забрали увечері прямо з поїзда. Їй ця сцена здавалася жахливою і водночас неправдоподібною, як із фантастичного фільму. Та коли вона 19-го січня побачила обабіч дороги три «Волги», не сумнівалася: чекають мене.

В Ольжиній уяві розмотується клубок спогадів — день народження, очні ставки, свідок, провидіння...

Слідство з Береговським завершено. Він досить делікатним способом спробував переконати Ольгу, що позиція свідка для неї найвигідніша, а згодом натякнув і про покаяння.

Треба щось робити, шукати виходу з цього абсурдного становища.

Де, у кого, як?

Може, адвоката? В мене ж ні досвіду, ні грошей.

Вплутувати в свою справу дальших людей, накликаючи підозру й на них? Ні.

Але ж треба вчинити край цій невизначеності, вона мусить знайти вихід. Надійка... Вона, по-моєму, не заарештована. Але де її знайти? Роздобути адресу й поїхати до неї, десь під Київ?

За мною встановлено догляд, за нею, без сумніву, також. Домовити зустріч...

Ольга всякими скоками-перескоками бере таксі. На всякий випадок прихопила із собою книжки — для повернення. І закладає в них записки: «Мені треба негайно зустрітися із Надійкою». Завтра підвечір або післязавтра зранку. У Ніли. Чекатиму годину.»

Все, їде. Спершу до Михайлини, а тоді до Люди. Щоб подвоїти можливість зустрічі. Відвідини пройшли без ускладнень. Ольга тільки повернула «позичені» книжки.

Наступного дня вибирається до Ніли, а саму гризе сумління... Боже мій, тільки не кинути на її сім'ю якісь підозри! З Нілою вони давні приятельки, а тепер для Ольги її сім'я була мов рідна. Зрештою, Ніла знайома з Надійкою, а зустріч може бути й цілком «випадковою».

Ніла з Володею належали до тих сімей, які були щиро віддані рідній культурі, і не лише на словах, але про Ольжину «діяльність» навіть гадки не мали.

Ольга без попередження прийшла до Ніли. На якусь годину раніше, ніж було домовлено зустріч з Надійкою.

Всі були вдома. Ольга, добре усвідомлюючи, що не має права втягати в свою справу цю молоду й щасливу сім'ю, все-таки наважилася на цей нелегкий для неї крок.

Привітавшись, дала Олі, десь семилітній дочечці Ніли, цукерки, а потім попросила господиню пройти на кухню.

— Ніло, вибач, але я домовила в тебе зустріч із Надійкою. Приблизно через годину. Не хочу вас завантажувати своїми справами, але іншого виходу в мене не було. Попереджаю, що це небезпечно. То спитай у Володі, чи він не проти. Якщо ні, я гніватися не буду. Тоді я піду й почекаю Надійку в іншому місці. Коли вона з'явиться, ти їй скажеш де.

Ніла зблідла. Вона вже знала про те, що діялося в Києві, і з газет, і з розмов.

— Добре. Ти почекай, а я піду, поговорю з Володею. — Через кілька хвилин вона повернулася разом з Олею.

— Володя ображений, що ти таке питаєш. Ми вам заважати не будемо. Володя з Андрієм будуть у себе, Оля пограється при тобі, а я буду поратися в кухні. Не переживай.

Залишалося чекати Надійчиного приходу. Дзвінок. Ніла поглянула в очко: Надійка з сином. Дальший гостинець для Олі.

Обнялися. Ніла пішла на кухню готувати чай з калини, Володя був у своєму кабінеті, а Ольга з Надійкою та дітьми залишилися у вітальні.

— Що трапилось? Ти у зв'язку з останніми подіями хотіла зустрітися? Тебе, думаю, не чіпали.

— Я під слідством, Надійко. Мене забрали з вулиці.

— Думаю, ти нічого їм не сказала.

— Як не сказала? Адже всіх уже було арештовано. Якби мене забрали між першими, інша річ. Я розповіла їм про себе, щоб бути разом з усіма. Та мене й так не хочуть арештовувати. Проводять мене як свідка, а не як звинувачену. Я це зрозуміла на очних ставках. Я не могла інакше. Інші арештовані, а я на волі — як це так, Надійко?

— Боже мій, значить, ти бачила Івана?

— Бачила.

— Як він себе почуває?

— Згорьований, але не виглядає погано.

— Ти могла відмовитися давати свідчення.

— Як це відмовитися?

— Є такий закон,

— Я не знаю ніяких законів. Давала я «Словник»? — Давала. Перевозила матеріали? — Перевозила. Інші арештовані? — Арештовані. Причетна до справи? — Причетна. То хіба я могла заперечувати, щоб вигородити себе? Ні.

— Щоб судити, треба спочатку довести вину.

Ольга вже нічого не розуміла. Все повернуло якимось навпаки.

— Треба допомогти хлопцям.

— А як? Я весь час вимагаю, щоб мене заарештували. Обіцяють, а я весь час тут, на волі, а вони там. Я вже було подумала, що відмовлюся від показань, але після того вони мене не зможуть заарештувати. Або відправлять додому і там судитимуть.

Надійка тулила до себе малого синочка, Ольга пригортала Олю, і обидві горячково думали, як далі.

— Тебе, Ольго, справді можуть відправити додому. Давай напишемо заяву, як ти й говорила, що зрікаєшся своїх показань, що ти все вигадала, аби взяти вину на себе й допомогти своїм друзям.

Ольга написала заяву, а Надійка мала зберігати її аж до суду. Проте вона відчувала: це занадто тоненьке стебельце надії на якусь допомогу. Ольгу більше вабило інше видіння, яке здавалося більш доступним і швидшим — добиватися й власного звинувачення. Але його й донині не пощастило домогтися.

Тоді вона зробила заяву у слідчого, що зрікається своїх попередніх показань, вимагає свого арешту і доказів своєї антирадянської діяльності. Капітан Береговський усе це записав, але чи доклали її заяву до справи, невідомо.

Потім слідчого поміняли,

Ольга перестала відповідати на запитання. Вони знову пом'якшали. Викликали на дружні дебати.

Вона слухала, а вони переконували. Ольга їх розуміла й визнавала, що з їхньої точки зору право на їхньому боці: вони охороняли свою державу разом з тією системою, яка їм наказувала. Ольга — іноземка, вона дійсно хотіла завдати моральної шкоди цій державі. Була цього свідомо. Тому вони, тимчасом, мають право Ольгу покарати. Вони однак оце своє право чогось не бажають використати.

Вона не може й не хоче бути винятком. Ви молода, перед вами ціле життя. Гадаєте, що всі поводяться так, як ви? Чи по відношенні до вас, чи до закону?

Ви думаєте, всі згодні нести відповідальність перед законом за свої вчинки?

Її знов викликали... Слідчий одразу зник, а прийшли спочатку капітан Заваба, а потім і Борис Семенович.

— Ви роздумували, як далі?

— Борисе Семеновичу, зрозумійте, що мені вже немає про що думати.

— А все ж. Я вам приніс одну інтересну статтю, прочитайте. З пані З. Ф. ви були знайомі? — Правду кажучи, не дуже. Я чула про неї, це так, а колись на якомусь концерті нас познайомили. Але ближчих стосунків ми не мали. — То була дійсно правда.

— А жаль. Ви швидше повчилися б на її прикладі. — Іншого виходу в Ольги не було, ніж взяти статтю й читати, Навіть не беручи газету в руки, вона передбачала зміст статті. Хоч Ользі ніколи про публічне каяття прямо не говорили, натяки на це були при кожній нагоді. Ольга спочатку вдавала, що не розуміє їх, а потім «тактовно» такі пропозиції відхилила: не може ж вона водночас каятися і вимагати свого арешту.

Сиділа й читала, але великої ваги прочитаному не надавала.

— Ну, який ваш погляд? Гадаєте, З. Ф. правильно вчинила? Нам здається, що її зізнання й каяття щирі...

— Пані З. Ф. нічого особливого не вчинила. Якщо вірити прочитаному, то зізнаватися їй не було в чому, а каятися й поготів. Але це особиста справа кожного. Мені ця стаття не говорить нічого.

— Ми думали, ви будете обижатися на неї, або, може, візьмете з неї приклад. Вона ж авторитет серед української інтелігенції.

— Пані З. Ф. для когось безперечно авторитет, але ми ледве знайомі.

Я її не знаю, а тому жодних висновків робити не можу.

(Боже мій, те, у чому кається З. Ф., — це навіть не сота частина того, що за мною!)

— Не спробуєте подумати?

— Ні, Борисе Семеновичу, нехай між нами все буде ясно. Коли є за що мене судити, — судить і виносьте вирок, а якщо немає, то хай так і буде. Своє ставлення до справи я залишу для суду. А публічних покавань більше не вимагайте.

— Як хочете. Але ви ще пожалієте про це рішення.

Начальник вийшов із кабінету, не прощаючись.

Такі й подібні нескінченні розмови. Та і їм, очевидно, кілька днів тому увірвався терпець, і нанесли удар у найчутливіше місце — університет.

Папірець про виключення з університету і нинішній «полон», здається, остання спроба.

Що мене чекає? Вийду звідси живою?

Ольгу струсонув жах. Непевність, невизначеність, таємничість... Ці мето-

ди, які використовуються щодо неї, вже третій місяць сотають її психічні сили.

Хтось постукав у двері, Ольжині спогади урвалися, вона сіла на канапі.

— Заходьте. — До кімнати ввійшла молода жінка, кількома роками старша від Ольги.

— Доброго дня. Ви — Ольга, я не помиляюся? Мене звати Валентина Михайлівна. Не буду приховувати, мене викликали сюди, щоб робила вам партнерку серед чоловіків.

— Дуже приємно. (Якщо викликали партнерку, значить, сьогодні вдома не буду. В подібній ситуації я вже була).

— Можу вам запропонувати каву? А тоді вийдемо трохи прогулятися.

— Дякую. Каву можна.

Валентина Михайлівна вийшла на кухню, поставила чайник і повернулася в кімнату з рушниками й парою капців.

— Може, вам треба вмити руки? Ось тут рушники. Крім того, я помітила, що у вас немає нічого для перевзування, то принесла капці. В нас є кілька пар службових, казенних. Якщо не підійдуть, пошукаємо інші.

Ольга взула пантофлі — були майже якраз, взяла рушник і пішла у ванну.

— Дякую. Я швидко повернуся.

Коли повернулася, на століку вже стояла кава й шоколадні цукерки. Аромат кави розносився по всіх закутках приміщення. Вона була, як завжди розчинна.

— Пригощайтесь, — запросила партнерка. — Ви чимось стурбовані або засмучені? Правду кажучи, мені про вас не розповідали, мовляв, сама дізнаюся.

— Немає чого веселитися. Сьогодні мене виключили з університету. А до закінчення залишалося всього два місяці.

— Що ви говорите? Не склали екзаменів?

— Та ні, з іспитами все гаразд. З іншої причини — політика.

— Он що, — похитала головою Валентина Михайлівна. — Вам дали якийсь рішення про виключення? Покажіть.

— Дали якийсь папірець, але віце-консул узяв і розірвав його.

— І правильно зробив. А може, вас просто хотіли налякати?

— Не думаю, схоже на справжній наказ.

— Ви хвилинку посидьте, я піду за капітаном, розпитаю.

Валентина Михайлівна повернулася й допитливим поглядом зміряла Ольгу від ніг до голови,

— Капітан сказав, що все залежить від вас. Ви, мовляв, знаєте, чого від вас чекають. Слово зса вами, а рішення можна й переглянути.

— Мені здається, що воно остаточне, а додавати щось я не збираюся.

— Ви все-таки подумайте. Увечері має приїхати Борис Семенович. Накиньте плащ, підемо прогулятися, добре?

* * *

Після шостої в двері зазирнув капітан:

— Незабаром вечора. Вас чекає Борис Семенович.

Хоч Ольга вже добряче проголодніла, вечеряти їй чомусь не хотілося. З другого боку, не хотілося демонстративних поз, тому спокійно підготувалася до зустрічі.

В невеликій кімнаті, яка правила за їдальню, було накрито продовгуватий стіл, який стояв посередині. З одного боку сиділи Борис Семенович та капітан, з іншого — віце-консул. Два стільці були вільні.

— Добрий вечір, Ольго. Сідайте, — привітався полковник.

— Добрий вечір, — Ольга сіла поруч із віце-консулом, а Валентина Михайлівна обіч полковника.

Борис Семенович поглянув на Ольгу й без церемоній запитав:

— Ви думали, Ольго? Як усе вирішимо?

— Думала. Мені здається, що рішення вже прийнято, і прийняли його ви. Я вже не маю що додати.

— Значить, розпрощаємося як вороги?

— Це ви сказали.

— Слухайте, Ольго, я вам скажу відверто при свідках: свого ви не досягнете. Ми вас перед суд не поставимо. Якщо ви не збираєтеся нічого міняти, то залишимося при тому, що є: вашому виключенні з університету. А на додачу вас видворимо із Союзу. — Борис Семенович на мить затих, потім підвівся і обвів присутніх своїм проникливо-лисичим поглядом.

— Я піднімаю тост за ворогів, — і підніс угору чарку з золотавим грузинським коньяком.

Ольга чудово розуміла, що нікому з присутніх зараз не до тостів, проте, щоб не порушувати застольного ритуалу, додала від себе:

— За їхнє здоров'я! — пригубила напій і полегшено опустила на стілець, Ольга не відчувала ані радості від своєї «перемоги», ані ненависті за покарання. Її зненацька охопив пронизливий жаль до себе, до присутніх, до тих, які були за ґратами, до цілого світу.

Вона сиділа з руками у лоні, а з очей почали накрапати. сльози. Вона їх не приховувала й не соромилася їх. Зволоженими очима дивилася на щедро заставлений стіл, посеред якого з'явилося високе полум'я стікаючої свічки. Над язиком полум'я чорними хвилястими літерами диміло слово вороги. Вороги повільно спливали на полум'я і починаючи від-ро-загорілися. Замість спелілого півкола літер засяяла сито-барвиста веселка. Це незвичайне видіння прокоментував Ольжин внутрішній голос:

«Отець велить сходити сонцю на злих і на добрих і посилає дощ на праведних і неправедних».

* * *

Сьогоднішня ніч видалася для Ольги безсонною, але воно було добровільним, дало змогу спокійно оглянути минулий день і зробити план на дні прийдешні.

Можливо, не спали й Ольжині супутники, але тільки вона знала справжню ціну подібному усамітненню й відокремленню від цілого світу, як усі ті, хто довгий час перебував чи перебуває під рентгенівським доглядом на кожному кроці.

Вчорашній день... виключення... обіцянка видворити... подорож на «дачу»... вечера.

До виключення з університету Ольга по суті була внутрішньо підготовлена. Адже з нього студентів виключали за найменші огріхи. Майже всі її ровесники, з якими зустрічалася, зазнали такої долі, а решта утрималася ледь-ледь. Та і їй уже було недалеко: якби не той факт, що вона іноземка,

то вже під час першого року навчання її могли звільнити за полеміку з доценткою, яка викладала українську літературу. Обійшлося тим, що Ольгу викликали на кафедру, пояснювали, переконували.

Столичний університет в той час навіть здалеку не нагадував духовний храм, а був скоріше гротескною казармою: кожна думка й погляд, які не вміщалися в заздалегідь визначені рамки, опинялися під тиском, а їхні автори під загрозою.

Виключені студенти певний час перебували під опікою добрих людей, потім влаштовувалися кочегарами чи на різні підрядні місця, а згодом знов поступали вчитися — переважно в Київський театральний інститут, який відзначався демократичнішою атмосферою, або в Прибалтику чи в Москву. Як не дивно, але демократичністю, вільнодумством і національним колоритом відзначався не університет, але політехнічний інститут, студенти якого перевищували університетських у всіх вимірах.

Лекції в університеті були нецікаві, сіруваті й заідеологізовані. Не відчувалося в них ні пульсу джерел, ні бурхливої течії повноводих річок, вони скоріше нагадували замулені озера чи мочариська.

На щастя, були ще бібліотеки, де можна було просиджувати цілими днями, а під час перерв проводити цікаві дебати. Хто прагнув знань, той відвідував не лекції, а бібліотеку й книгарні.

Та все-таки траплялися й світлі острівці, пригадує Ольга, на жаль, не з нашої кафедри. Незвичайно делікатні, з любов'ю і глибоким осмисленням матеріалу прочитані лекції з класичної російської літератури доцентом Хмелюком, блискучі лекції із «зарубіжки» аспіранта романо-германістики Скуратівського або лекції академіка Білецького із загального мовознавства — з прекрасними відкриттями народження й функціонування мови, її знакової системи, мандрівок слів континентами.

Тож, прощай, університет, прощавай, диплом... Провчилася майже 6 років, а результат практично нульовий.

Що вона скаже вдома батькам, які перебиваються з бідньенької пенсії і навіть уяви не мають, чим вона, окрім навчання, займається.

Я готова нести відповідальність. А за що карати батьків? Який це удар для них на схилі віку.

...Як далеко ми від Кисва? Думаю, дорога з міста не тривала довше, ніж 2 години, отже, — кілометрів сто? З головної ми потім повернули на польову, це ще десь хвилин 20. База лежить серед природи, тут поле, гай чи лісок, пригадується Ользі бачене під час прогулянки з супутницею.

З прогулянки ми поверталися перед шостою, внизу біля столу чергової перемовлялися дві жінки.

— Добрий вечір. Вам тут весело, коли удвох чергуєте.

— Де там удвох, це у нас Perezміна, от ми й разом. А потім кожна крутить своїх дванадцять годин.

— Я думала, що ви цілодобово чергуєте...

— Та що ви? ! Ми з шостої ранку до шостої вечора.

— Ну, хай вам щастить, на все добре, — побажала Ольга черговим, радіючи, що отримала таку препотрібну інформацію.

Чергові, мабуть, нічого не знають ані про неї, ані про мету їхнього перебування тут. Ще треба вдень дослідити, чи пильнують вхід ретельно або просто так. Досвід з гуртожитків підказує Ользі, що найбільш вигідним для «проскоків» є час передачі зміни. Чергові або забалакуються біля своїх

робочих столів, або затримуються у службових кімнатах. Сьогодні треба все в'яснити. Так, щоб не викликати підозри ані у Валентини, ані у капітана, ані у віце-консула. Буду поводитися, як радять, розумно. Ніяких вибриків.

Розвидняється... Буде десь після п'ятої, подумала Ольга і глянула на годинник. Майже пів на шосту. Дома у такий час видніше, та й у Києві зараз на годину менше, ніж за московським часом. Обережно встану, Валентина хай поспить собі. Одягнуся й піду вмитися, а заразом розвідаю, яка ситуація внизу.

Ольга нечутно висковзнула з-під ковдри, взула капці, потихеньку вдягнулася і ще тихіше вийшла з кімнати. Спочатку глянула вниз, там було спокійно, чергова дрімала над журналом, в сусідніх кімнатах теж було тихо. Ольга пройшла у ванну кімнату, ледь чутно пустила воду. Поволі займалася ранковим туалетом і, закінчивши, назад до кімнати не поспішала. Тестувала Валентину — спить або не спить? Буде її шукати? Вона й одягалася лише тому, аби знати, якою буде реакція супутниці.

Навшпиньки Ольга знов закралася до сходів і поглянула вниз. Біля столу вже сиділи обидві жінки, а вхідні двері було навстіж відчинено.

— Хай трохи провітриться, бо повітря важкувате, — зауважила нова чергова. — Давай підемо, поп'ємо чайку, побалакаємо...

Через якусь мить хол спорожнів, чергові зникли у своїй кімнатчині.

Ольга вже була ладна збігти вниз по східцях, як раптом на порозі помітила перелякано-стурбоване обличчя Валентини.

— Я трохи задрімала, пробралася, гляну, а вас немає... Мене прямо в жар кинуло... Ані вас, ані вашого одягу, а всюди тихо.

— Пробачте, я не хотіла вас турбувати. Мені було треба в туалет, то я заразом вирішила і вмитися. А одяг? Хочу подихати свіжим повітрям.

— Добре. Я зараз на себе щось накину, то й підемо прогулятися.

— Спасибі. Але ви не поспішайте, я постою на дверях. Як бачите, я без плаща, тільки пантофлі. Я хвилину-дві постою, а потім прийду.

— Ну, дивіться.

Ольга швиденько збігла вниз, через відкриті двері вийшла надвір, постояла там трохи, не стільки дихаючи ранковим повітрям, скільки вивчаючи, де саме знаходиться кімнатка чергових і чим вони займаються. Через відкриті двері накочувався аромат міцного цейлонського чаю, жвава мова жінок і бадьора естрадна музика з радіоприймача.

Весь ранковий ритуал Perezimini при сприятливих умовах триває приблизно 15 хвилин, встановила Ольга. Найбезпечніше можна буде вислизнути за двері десь посередині цього ранкового ритуалу, хвилин 7-8 перед шостою, вирішила Ольга й поспішила до супутниці, щоб зайво її не насторожувати.

Цілий день минав довго й нудно. Після вчорашньої вступної розмови більше не було про що говорити, отже, не було й причин довше затримуватися на «базі». Але Валентина про час повернення «нічого не знала», твердячи, що «все залежить тільки від вас». Віце-консул на цю тему відмовлявся говорити, а капітана, хоч він і намагався встановити з Ольгою контакт, вона ігнорувала.

Після обіду, пославшись на втому, Ольга відмовилася і від прогулянки, і від телебачення і з дозволом супутників подрімала.

* * *

Ввечері Ольга лягла раніше — хотіла спокійно обдумати свій план на завтра. Через годину почала дихати рівномірно, час від часу злегенька й захропіла, а разом з тим прислухалася, коли почує подібні звуки із ліжка сусідки.

Спочатку слід трохи поспати, хоча б 2-3 години, а над ранком буде потрібно сон відігнати.

Мій ангел-охоронець дихає спокійно, зараз піду в туалет, плащ, який навмисно залишила на вішалці, а не сховала в шафу, заберу із собою і залишу в ванній. Черевики стоять на видноті, одяг перекинуто через спинку стільця — все хай так і залишиться.

Якщо Валентина не спить, то що ж: іду в туалет, а плащ накинула на себе, бо поруч кімнати чоловіків.

Успіх чи неуспіх моєї втечі звідси залежить від однієї «дрібниці»: щоб Валентина не прокинулася раніше, ніж потрібно, бо потім все буде треба відкласти на дальший день.

* * *

Четверта... П'ята... Пів на шосту... Можна вставати... Пантофлі... Сумочка з грошима.... Одяг нехай буде на стільці... Черевики біля дверей... У ванну... Але ще перед тим подивитися, як там, внизу...

Ольга обережно прочиняє двері і оглядається на Валентинине ліжко — та спить. Внизу за столом не видно нікого. Стереже її Валентина, а чергові тут для порядку, як мовиться. Вхідні двері зачинені, щоправда, ключі в замку.

Аби тільки чим швидше прийшла змінниця. Ольга заходить у ванну, двері залишає відхилені, щоб чути, що діється внизу і тихо вийти з ванної. Ледь-ледь пускає воду, споліскує обличчя, чистить зуби, крамується.

Боже мій, внизу ані шелесне. В капцях і сорочці Ольга знов закрадається до сходів, серце б'ється швидше. Зі службової кімнати пролунали кроки, і Ольга побачила перед дверима новоприбулу чергову. Хвала Богу.... Повторюється вчорашня сцена.

Ольга повернулася до ванної, накинула на себе плащ і хвилинку почекала. Потім зійшла вниз до вхідних дверей. Не оглядатися! Пішником біжить на дорогу. Спочатку по узбіччі, а потім заходить між кущі й біжить спотикаючись на вибоїнах і відбиваючись від голих гілок. Швидше, ще швидше. Навіть якщо Валентина прокинеться, то побачить її вбрання й черевики, може, не здійматиме галас. Ольга з часу на час озирається і нашорошує вуха: за гулом автомашин вгадує віддаль до головного шосе...

...а звуки все чіткіші...

...а за нею — нікого....

Добігти, добігти, добігти....

Ольга витягає із сумочки 20 крб. Як добре.... Ловитиме таксі. Але в який бік до Києва? Що ж, спробує спочатку в один, потім у другий, або питає...

Господи, гуркіт машин майже поруч із нею... В повітрі вже чути густий гострий сморід бензину. Шосе вже близько, рукою подати... Нарешті..

Ольга напіводягнена, в промочених і брудних пантофлях, добігає до шосе. Слідом — нікого! Ліворуч якесь село чи містечко, праворуч поле. Куди тепер? Вирішує піти в напрямі до села, може, когось зустрине й запитає. Може, зустрінеться дороговказ... Або таксі.. З ними тут не велика проблема

та й не дорого. Від села до Ольги наближається машина — таксі! Буду зупиняти, Ольга махає рукою, таксі гальмує.

— Мене в Києв, — звертається тактично російською мовою.

— Это в другую сторону...

— А ви не можете мене підвезти?

— Хорошо. Десятку дадите?

— Домовилися. Дякую вам,

Таксист проїхав трохи далі, потім розвернувся і помчав на Київ.

— Вам у Києві куди?

— Червоноармійська. Там поліклініка.

— Понял.

Ольга аж перелякалася, навівши Червоноармійську. Знову підозра на Ніліну голову. Але іншого виходу немає...

Додому? Там її обов'язково чекатимуть. На роботу до чоловіка так само небезпечно. Хто його знає, можливо, вона до Києва навіть не встигне добратися... Ольга вдає, що дрімає, не бажаючи вступати в розмови, а таксист, на щастя, потрапив не з балакучих.

Нілу застала вдома. Як тільки переступила поріг всі, сумніви розвіялися: тут для неї двері завжди відчинені, за ними її, зацьковану й гнану, мов сарна, чекає тепло й затишок.

* * *

Виснажений день хилився до вечора. Для Ольги він був виснажливим удвічі, але й так успішним. Вона щасливо дісталася до Ніли з Володею, а їм вдалося домовитися на зустрічі з чоловіком. Все було так, як Ольга й передбачала: чоловік не мав поняття, що з нею. Приніс одяг і взуття, вирішили, що повернеться додому, а якби Ольгу шукали, не знає, що із нею.

Ольга сиділа у вітальні й перегортала вчорашній «Вечірній Київ», Володя грався у робочому кабінеті із сином, а Ніла з Олею були в кухні.

Ніла готувала вечерю, а разом з тим укладала на купу пелюшки, Оля кружляла довкола неї. Але й так у квартирі відчувалося напруження й хвилювання.

Задзеленчав телефон на столику біля Ольги. Ніла підійшла і допитливо зирнула на Ольгу, немов питаючи: «А що, коли тебе?». Ользі також непереживки, не говорять нічого, відводять погляд убік.

— Ніла, Слухаю.

— У нас були гості. Напевно приїдуть і до тебе. Чекайте, — долинув до Ольги жіночий голос. Трубку покладено.

— Хто дзвонив?

— Не знаю, не встигла пізнати по голосу. Схоже на Михасю. Говорила про якихось гостей.

— Ніло, може, то небажані гості?

Ніла з острахом глянула на Ольгу. Вона завжди все робила прямо, конспірація чи натяки для неї були чужі.

— Я краще подамся додому, Ніло. Хай буде, що буде.

— Та що ти? ! Сьогодні переночуєш у нас, як і домовилися. Ранок мудріший від вечора. Та й відпочити тобі треба, Сиди, додому небезпечно. Я піду до Олі, хай готує уроки.

— То нехай іде сюди.

— Прийде, ось тільки поскладаю білизну. — Заглянув Володя.

— Хто дзвонив?

— Не знаю. Жіночий голос говорив про якихось гостей. Ти нікого не чекаєш?

— Ні. Напевно якесь непорозуміння.

— Я все-таки піду. Це, без сумніву, попередження, — озвалася Ольга.

— Як хочеш, але ще трохи посидь. Ми тебе розуміємо. Посидь, а потім викличемо таксі.

Знову дзвінок, цього разу при дверях. Володя мовчки глянув на дружину, та знизала плечима: не чекаю нікого, Володя тихо підійшов до «вічка» на дверях.

— Міліція, здається, двоє. Доведеться відчиняти. Але ще трохи почекаю, чи, випадково, не помилилися.

Ольга похапцем подалася в кухню, до Олі. На кухонному столі й стільці біля стіни була ціла купа свіжовипраної білизни і пелюшок, а між ними вільний простір. Ольга інстинктивно присіла, а мала Оля також, мабуть, інстинктивно накрила Ольжину голову чи то простиралом, чи то пелюшкою.

Дзвінок пролунав ще настирливіше.

— Хто там?

— Міліція. Відкрийте.

Володя відчинив двері. Андрійко, залишившись сам, почав схлипувати, і Ніла пішла в кабінет.

— Здравствуйте. Мы проверяем квартиры, нет ли «зайцев», ну, не живет ли кто-то без прописки.

— У нас без прописки. ніхто не живе. А з нею — я, дружина й двоє дітей.

— Хорошо, но мы должны проверить.

Ніла з Андрійком на руках вийшла з кімнати, а міліціонери вже були у вітальні. Двері шафи були прочинені, то один з гостей зазирнув усередину, а другий тим часом пройшов у сусідню кімнату.

— А друга дитина де?

— Оля? Вона в кухні. Олю, йди сюди.

— Ага, ще кухня, — один з міліціонерів зазирнув до невеличкої кухні, де перелякана Оля сиділа на стільці з портфеликом у руках. — Ти тут сама? А що робиш?

— Не бачите, готую уроки, — відповіла з дитячою хвалькуватістю мала.

— Ну, хорошо. До свидания. Вибачте, що потурбували, — і міліціонери розпрощалися.

Володя з цікавості постояв біля дверей, — чи підуть перевіряти й інші квартири. Не пішли, а прямо протупотіли вниз. Володя подивився через вікно і бачив, як вони, перейшовши через дорогу, сіли в службову машину.

Оля побігла до батьків.

— Тітка Ольга вже може вийти зі схованки? Я думала, тільки малі діти ховаються, а воно й дорослі...

— Ах ти моя розумниця, — пригорнула доньку Ніла. — Ховаються, доню, й дорослі, і таке буває. Але це інша гра, ніж у квача.

Всім було ясно, кого саме шукали. Ясним став і телефонний дзвінок: таким способом друзі один одного повідомляли про «гостей», хоч і не знали, кого саме ті розшукують.

— Сьогодні до вас вони вдруге не прийдуть. А завтра вранці я піду прямо до нашого консула. Чи можна буде, Ніло, замовити таксі?

— Зупинка поруч, я почекаю в черзі, потім під'їду, а ти прямо в машину з дому.

— Домовилися. До ранку, сподіваюся, ніяких пригод уже не буде.

* * *

Вранці перед восьмою Ольга вже була в консульстві. Там починали працювати аж від 9-ї, проте служба була від 6 години, вона це знала. Персонал консульства був досить прихильний, що також було важливо.

Консул за національністю був словак, він прийшов на зміну попередникові після змін вдома. Раніше консульство було майже другою домівкою для приблизно десятка студентів з Чехословаччини, які навчалися в Києві. Невдовзі демократизм із консульства щез, але і всупереч тому воно виразно відрізнялося від радянських установ. На відміну від віце-консула сам консул разом з дружиною мешкав у будові дипломатичної місії.

Службовець відкрив Ользі двері.

— Dobré ráno. Nehnevajte sa, ale súrne potrebujem navštíviť pána konzula.

— Dobře. Je ešte zavčasu. Nemyslíte?

— Ja viem. Je to nutné. Počkám.

Черговий не приховував незадоволення, але погодився. Ольга сиділа в приймальні немов на голках, побоюючись, щоб віце-консул не встиг до консула раніше, ніж вона. Нарешті набралася відваги й знов підійшла до чергового:

— Прошу вас, в мене незабаром лекції, а я ще перед тим мушу у важливій справі говорити з консулом. Покличте його, будь ласка.

— Добре, якщо справа така важлива, то поспробую, — окинув Ольгу допитливим поглядом.

Консул і справді через кілька хвилин прийняв Ольгу. Хоч вона все обдумала заздалегідь, ще вчора, перед консулом їй ніби відібрало мову. Аж після повторного запитання Ольга почала:

— Пане консуле, у мене дуже важлива справа. Але я думаю, що вам усе відомо від віце-консула.

— Не розумію, про що ви говорите. Віце-консул мене у свої справи не втаємничує.

— То ви нічого не знаєте? Значить, так. Згідно з радянськими законами, я займалася так званою антирадянською діяльністю, за що опинилася під слідством. Кілька днів тому мене було виключено з університету і видворено з Союзу. Але віце-консул забрав мене з вулиці в машину і відвіз на невідоме місце. Вчора мені звідти пощастило втекти, тому я й тут. Прошу чи вимагаю, щоб мене заарештували абощо. Звертаюся до вас як до офіційного представника нашої країни.

Консул дивився на Ольгу й спочатку нічого нерозумів. Ольга знов повторила йому найважливіше.

— Čo ste to nám len vyviedli. Ako ste sa opovážili také niečo urobiť?!, — не то перелякано, не то з докором, зареагував консул. — Počkejte v hale.

Ольга вийшла до приймальні, сіла. Через деякий час з'явився віце-консул і підійшов до неї:

— Іменем республіки тебе затримую.

ГУГЕЛЬ*

Дзвенислава би очі дала за гугель! Отакісінкий теплий, щойно ви́нятий з духовки, що пахтів майораном та часником на металевому, покритому білою емаллю, листі-тепші з двома великими, наче на лозово-ажурному коші, рукоятками. Які то були пахощі! Через ті пахощі старовинний лист не знав доторку ніякого тіста, навіть джамберового**, бо ніяке тісто ніколи в ньому не лежало, ніякі прянощі, крім гугелю, не мали право пізнання лебединої емалі. Траплялося, що Дзвениславині руки ставали кволо неслухняними, не утримали речі, однак гугель з них ні в який час, ні за яких обставин ще не випав.

Поперед себе врочисто несе Дзвенислава в руці загорнуті в подарунковий папір лілеї для хресної матері. Знічев'я зашурхотів папір, і крихкі квіти визирцем дивляться на холодно-холоднуватий світ, так і не досягнувши казкову білосніжність. Для досягнення абсолютного пізнання германський Бог Одін пожертвував своє око. Занадто лілейну цікавість спалив мороз. Чи, може, справді винуватими були тільки Дзвениславині руки? Оті нещасно-неслухняні руки оповесні в майському садку підняли перинюнку з манюсінким братиком. І Святославик вислизнув з перинюнькового клуночка, мов якась личинка черв'ячка. У смарагдовій муравині злякано прокочувався плач грудного дитятка, яке рано хотіло поринути в трав'янисте князівство. Та на відміну від погібелі лілейних дзвонів, Святославик нічогісінко, підростав нівроку, а Дзвениславі надалі все валилося з рук: перо, зошит, ложка, стакан, що тільки-но розбивався на цимпер-пампер..... та гугель, ота ласенька річ, ні. Бо гугель її поруччя. Бувало малям стовбичила в дитячій сітній постілочці й міцно стискала в руцях кусник відрізаного гугелю, гадаючи, що держиться, як звичайно, бильця постілочки. Гугель виявився їжею та водночас й опорою. Рідня в захопленні споглядала за нею, як непохитно першій раз стоїть на власних ніжках, тримаючи в руцях гугель-поручень. Навіть малесенька зозулиця в старих дзигарях в захваті радості відкувала більше годин, аніж їй було призначено.

Сила гугелю полягала не лишень в опорі, але й в підтримці Дзвениславиного роду, принаймні прабабці Палаги. І хоч в Палаги перший гугель вийшов глевким, та літами вдавався дедалі, смаковитішим. І не зчулася Палага, як до неї приженився зять, в якого ніколи не висіла табішка*** за дверима. Роботи, мимохить, було до дябла, бандурки вродилися як терки, а вони обоє все сваряться. Гризну не вгамувала ні одна бризка маковійної води, яка цягнула на обійстя, мабуть зате, бо порушили заборону, відливаючи з неї іншій особі — власникові сінокісного угіддя, лахватуму лайливцеві. Ой, Палаго, не буде тобі благо! Мстивий зять-присташ висверлив в дерев'яну патріархальну Палажчину ложку дірку так, аби вона не змогла досхочу насъорбатися юшки. І Палага їмилася кітвиці порятунку — гугелю, до споживання якого вистачали бодай зашкарублі пальці.

А бабцю Параску гугель врятував від вовка, коли ще дівчинкою гонила вівці на пашу. Попереду мотався якийсь собака, певно пастуший, бо не втівав від овець,

* гугель — діалектне слово, їжа з тертої картоплі, печена в духівці

** джамбер — діалектне слово, імбир

*** табішка — діалектне слово, торбинка

лем усім своїм тілом обертався до Параски. З остраху відламувала шматки схолого гугеля, своєї простої меринді****, кидаючи сірій собаці. Так і не спостерегла, як дивиться на неї вовком. Не чіпав її, ловлячи гугель гострими зубами-іклами. Та гугель все ж таки не зміг приборкати примхи та апетит вовка, який роздер на узліссі візцю і зник тихою сапою.

Чи ж бо змилосердиться гугель й над дідусем Павлом у час, коли випущено джина конфесійних незгод з пляшки і від якого затягло хмару ненависті над селом, як смугу на підстінні? У вирізані отвори білих головок капусти на полях інакшевіруючих занурилась нафтова чорнюга справедливих. Та й сам молодий священик кадить ладаний запах зневаги та нелюбові до інших віруючих однодумців, які є грішними і смажитимуться в пеклі, а праведними є лем він та його Богом мічені вірники. Звікувавши віку, Дзвениславин дідусь такого покарання земного ще не зазнав, щоби зрікатися своїх споконвічних свят і святкувати Різдво, Паску, Русаля, Яна... по-новому. Я свої свята під п'яти не дам! — гнівно кинув бісер словами родинному засиллю та й сам перебрався в окрему комірку, побілка внутрішніх стін якої утішала (умиротворювала) роз'ятрену душу небесною блакиттю.

Малесенька зозуленька в старих дзигарях розгублено замовкла, не кувавши час. Та й зозуля в гаю дідусеві Павлові вже не віщувала ні віку, ні щасливої долі, розлягалось лиш вороняче каркання, може й зате, що після святого Петра зозуля вже не куває, тільки відпочиває. Отак віддячився святий Петро зозулиці-блюдолиці, коли єлейним голосом прокувала, що КУ-пив, КУ-пив, КУ-пив коня, хоч насправді він його у-КРА-в, у-КРА-в, у-КРА-в і за правдиве крякання криклива ворона змушена довіку крякати.....

В найбуденнішій безкувальній кухонній тиші зігнутий в котячу дугу хом'як на ім'я популярного Леонарда ді Капріо надгризав арахіс. Шкідника польових та городніх культур закрили в скло. Шкідникам людських душ була вольниця. Дідусь Павло, немов той хом'як, хоч ніколи нікому шкоди не заподіяв, самітньо сидів в комірці й жував м'якушку хліба. Не було кому картоплі натерти й пахлячого гугеля спечи. Та й жодної духовки в комірчині нема. Пообідати поїде файно автобусом в недалеке місто в харитативну виваровню..... Рідня обходила упертого старого блазня, наче струплого, та Дзвениславу ніхто не примусить пчихати на свого дідуса. У Дзвенислави прокинулося палке бажання не замовчати голос крові.

Поки мати запарювала китайський чай до свіжого гугеля, Дзвенислава тайком приховала нарізаний шмат, який крадькома підсувала дідусеві на підвіконня, яке й поготів порожніло, надаючи простір дальшому кавалку.

При західному сонці Дзвенислава в білій сукеңці коло живоплоту в безмежній радості крутилася навколо себе, мов той дєрвіш, котрий крученням приводить себе в глибокий транс, поєднуючись з Богом. Й миловидна Дзвенислава від щастя, що гугель, отой надійний захист від злого, поєднує її з дідусем Павлом, заворожуючи танцювала, відчуваючи, що в неї вливається божественна музика, в якій дзвенить на славу її та дідусеве ім'я.....

Поодаль з другої сторони живоплоту в ритмі Пімпесового вальса песик Агі від радості крутився за своїм куцим хвостиком, намагаючись ввіймати свій власний хвіст. Звичайно так шуткував, добре поласувавши, а гугель не сховався з його поля зору. Агі, як та лисця, вдавав, що недочуває гугельову пісеньку з підвіконника, та щоби чуткіше було, гугель, мов той колобок, прямо сідав Агіму на його заподливий язик.....

**** мериндя — діалекне слово, запас харчів в дорогу

ПАДАЄ СНІГ

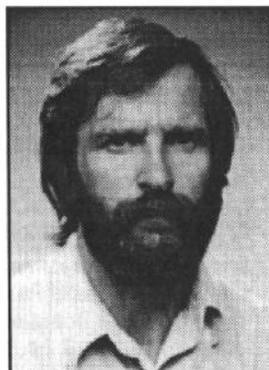
білий сніг, як біла печаль,

як манна біла,.....

+++

*а сніг
чи є це символ манни, чистоти
чи лишень холоду?
Зима
нема,
біліше снігу білого нема
хіба, що тільки
праведна душа*

+++

...падає сніг, білий сніг..... лапатий, падає сніг. Цілуватися не можна, tombe la neige, не можна, не можна, не можнаimpossible la neige.....- тиснути руки - не можна, руки, ноги не можна; користуватися чужим мобільним телефоном не можна /мало хто охочий дозволити/, не можна в ліфті спілкуватися, не бажано пересуватися в тролейбусі і у всіх місцях громадного скупчення... не можна.....падає сніг .

"Куда піш-ш-ш-ш...ёл?- не бачиш?- хто сказав?- прикордонник?- я тут командую?- відкривай сумки, куда їдеш?- що робиш?- оригінали маєш-те...?"

Очі сірі буравчики, скло, п'явки зелені, терміти. В автобусі колотун, грєбо⁺? Дорога на схід, не на захід. Там з-з-заду один радіатор працює... Протяги. В Європу?-ні, ні... в Європі, з Європи, на Європу ***...падає сніг. А сонце сходить, як завше, сходить - на сході.

- Вам холодно?- Ви так легко одягнена. Протяг?- г-м, десь чулась вже ця фраза: "з кашміру"- краса.

- "...ну ето Ви напрасно, гороскопи часто говорят правду,....-вот, к примеру..."

- Особливо, коли їх читаєш заднім числом.

- "...мой муж, считаєт, что у женщины должни бить руки в мозолях..., а Ви о нежной коже..."

/хітрий негодай/.

Ікровидний мускул скрутила, судома, /аж під ранок, вже треба виходити, потяг далі не йде; зувала чоботи, з високими халявами, що аж під коліна..

...падає сніг,

а над колінами сукенка, спідничка, з розпоркою, збоку, не по зимі..... падає сніг. А вчора був Тетянин день, нині ніч без сну; наскрізь ніч прорізує локомотив - самота - сама по собі, -в купі, зроці, разом, duo - самота... і аж вранці... не встиг помітити..... о котрій встало сонце?- навіть не лягали; місяць, в мінідіарі, відсміявся ще минулої п'ятниці, а молодечими ріжками засяє аж прийдешню...

Ми виїжджали у четвер, -посеред тижня, -посеред /хто знає?/- життя: коли у незворотньому минулому згубилися світлі мрії і надії, коли терези часто показують несталу сталість, незрівноважену рівновагу, коли вже не віряться у вічне кохання, а в тимчасовому не бачиться сенсу, коли сузір'я впли-вають ... лише заднім числом; кожна зустріч остання, кожна втрата - назавжди; аж вранці.....

...падає сніг,

чорна кавка, на піску, кажуть по-турецьки, коньяк в пластмасі /одноразового користування, багаторазового вжитку/... не можна, цілуватися не можна...

Колеса докотили, до-сту-ка-ли... ніч, скотили, зсотали у сувій - вій, вій Ваших чаро чарівне... не можна цілувати; розійшовся, розпасювався, розвіявся білий, чистий сніг, як мрія - самота, втомила, висмоктала сили.

Доста!

+

..., що? - ні? - ще ні? - як? - а я? - ая... - привозьте, сніг? - адже домовилися! - фура бетону, так, так...

Звичайно, мусить бути рівень, але хто за нього заплатить? - ... "євроремонт"? - приносить дохід, *натурально*, а мистецтво? - хто? - священники? - які? - культ..., вірніше робітники культу; у нього навіть під час культу мобіль під рясою дзвенить, скромні, а я..., як маєтку - так найбільше... ну, не будемо узагальнювати, а все ж? - телефон? - да, до речі, бетон? - ні не привозьте! Вже там якісь при-везли; між іншим, а хто їм казав? Ало! Ало, Джон? - перекажи Йосипові хай передасть "ім", щоб не везли..., а-а-а так от, а від майстра, прихожанина все за так чекають і, до того ж: коли "вони" нарешті самі для себе з'ясують? - онтологію Тройці. То їм малою, то не малою..., Бога-- у вигляді старого діда? - віками не домовилися, не погодилися... ті рукопокладені, - ті нерукопокладені, а простій людині ніде Слово Боже рідною мовою почути... - що лишень не напридумують заради власних пільг і привілеїв. Той в Верховній раді за крісло вчепився, той в церкві, той... - все, кину все! - закриюся в майстерні ... скільки не працюй, - а паразити дихати не дають, "не так ті вороги, як добрі люди...". От здається ще те, ще те і ... завжди знайдеться якась кур-а, щоб тебе обдерти; дожились до того, - що наважче стало жити саме порядній людині, чи так воно завжди було? - ...

...що? - привезли? - якже вони його притаскали в таку погоду? - бетон... падає..., що ж е-ретелефону, нехай перекаже, щоб і друга фірма не приперла...

...ну, - знаєте, мене децю здивувало, як Ви так відступили від експресії, емоційності, пастозності, а втім? -

... падає сніг. ... і стану я чистіший, від білого снігу біліший...

+

"...я чекаю тебе у Стеценка"... , потім папір зігнутий навпіл так що з А⁴ вийшло А⁵ - : "...лішов зустрічати на вокзал, почекай мене у Стеценка."

Можливо, *перестройка* почалась ще тоді, коли Володимир вставив у класично-традиційний, російський, мідний самовар електричну спіраль і таким чином перетворив його в *капвісу** задовго перед тим, як ці штуки понавозили сюди підприємливі підприємці.

Коли вам захочеться задовільнити свій організм, коли ви захочеться їсти то, звичайно, - ви можете піти в їдальню. Але може статися так, і ви це дуже швидко можете з'ясувати, що ліпше варити картоплю "в мундірах", в самоварі; а ще до того велику рибину і доктрину - про упорядкування світу (не менше)... можна городити різні структури, але питання: "А судді хто?" - залишається відкритим.

"...на всякий випадок, - якщо ми розминемося, зустрінемось вранці (коли зійде сонце) біля того місця де стояв пам'ятник "вождю" - місце пусте, до речі, а люд без ідола? - як же?"

"...Ви знаєте, - вель ідея була не плохая; ну конє-ш-но білі і ошібкі, -но жілось же лучше чем січас? - і как же можно вот так, сразу, всьо резать по-живому, насаждать... да і какаая разніца какаой язык, какаой герб на фронтоне - главное, чтобы жрать било што..."

.....
...якби ж вона сказала : "ні".

- ...ні, - не прийшла. -? - і навіть коли прийшла, то була десь: "любов - мовляв - братньою має бути", а "не вьо лі равно?"

- як любити без кохання?

... якби ж вона сказала : "...". Ясно і категорично. Без тієї надії, - без сподівання, без ілюзій, щоб навіть найтулішому було зразу зрозуміло. Так ні ж. Все життя, як видиво, манить, але не підпускає, обіцяє, але не відкривається; відкриває, але не впускає; не стримує, але не відпускає; запрошує всіх, (а може то була лише холодна ввічливість?) приймає, але відкривається тільки вибраним - не віддається нікому. То як же ж вона живе? Значить, її екзистенція не зумовлена тілом? Значить, вона нікого не любить? Чи любов її зовсім іншого порядку? А як можна збагнути любов без кохання? Як жити без кохання? Нащо вічна абстрактна "Любов" - без звичайного людського кохання?

...якби ж вона сказала: "Я Вас не люблю." - вірніше, "тебе", ми з нею не на "ти", але Вона з нами - Вона з нами, -Вона з усіма на "ти", адже Вона - *КРАСА*.

...з *Красою ми на "Ви"*
лише не многі ввійдуть
а її езотеричне лоно...

...якби ж сказала: "... бери мотику - живи, працюй, вирощуй страву кожноденну, розмножуй-ся, страждай, воюй. грабуй, кради... і забавляйся, красу сприймай лише на рівні тіла, але мистецтво -???"

...якби була, ще на початку, сказала: "тебе Я не люблю, - навіть якщо ти і оволодієш якимось вмінням; і навіть якщо, інколи, я привідкрию, покажу, скоріше з доброти і зневаги аніж від любові, тобі якусь часточку своєї тайни... то ти не мав би обманюватися."

...так ні ж Вона сказала: "Ви мене не любите:-- і кінці в воду; вся вина знову лише на нас - тільки на мені.

... "підтримайте ради ... купіть..."

- якої конфесії?

- київського Патріархату. Всього за три гривни.

- Прошу. З надією на рідне слово. На Слово Боже почуте, побачене рідною мовою. А ж ні. Відкриваєш - а там: все вірно, навіть звично, навіть зрозуміло - але не рідно.

"...реформувати треба, -я тобі кажу!"

- а судді хто?

- "я"

- що ти конкретно пропонуєш?

...падає сніг.

В майстерні, як завжди, холодно. Навіть тіло показати, не те що душу - холодно. А душі буває холодно". Буває пусто. І, щоб холодно? Можливо, у нас тому так і не появилася "Венера", що так холодно було миттям. Що лише тим було душно, котрі були поближче до партійної спідниці, а ті, що під... - там "заслужені"; хто служить - той має, кому служить - те й має.

- ... можливо, "тест на людяність"? - щось в цьому є. Кажеш, через деякий час, час-від-часу провіряти людей на людяність? А критерій?

- Хто не хоче бути людиною - той не людина.

- Але ж годувати його треба. В тому й біда, що паразит ніби і не тварина, гірше скотини. І оправдання завжди знайде. Сказано: "...не кради" - а він тобі: "...не турбуйся про завтрашній день"; "...не чужолож" - а він тобі: "...люби ближнього"; "... не твори ідола" - а він тобі: "я" вибраний; "...не вбивай" - а...- "зуб за зуб"...

...падає сніг... "і засурмають

Коли навіть віра є, - горе людині, що любові не має.

Полум'я згаслої свічки

Без війни жили вже зо три неділі, аж поки на Тимофія, в березні, після обіду, коли перше сонце розпекло останній сніг, до села під'їхали підводи з москалями.

– Гей, молодича!, молодича! – біля воріт стояло двоє.

Молодиця, припнявши до лица хустку, забігла в хату, – *яка я йому молодича – ще не маю вісімнадцяти... та нашою розмовляю... Квасоля доварилась... І як дивно... неохайно вбрані... Чи наш чоловік гукав би жінку отак?.. Та й наш...*

У вікно постукали – оглянулась: стукав пужалном.

– Матка!, свои, – откривай!

– *Бешена кобила тобі матка: у тих, мабуть, навчились...* Чого вам треба?

– Свои, открой, дело єсть!

Відкрила.

– Є варена квасоля і печений буряк, ніби вас чекала, а яйко та млеко – нет, і курка тоже нет! – напроти стояв вусань, посміхався.

– *Ух ты ж какая! – сміється, як вуйко Микита, – а таки схожі! – и тебя накормим!.. Мы на постой, примешь казаков – все молодые, я – самый старый! То как!*

– *Заходьте... Стойте, як сирота під церквою... – Пішла. На одвірку висіло люстерко – глянула... Добре, що не молодий..., а то, ще ... може, й одружений, то й заступиться.* – Будете спати на тапчані. Харчів для вас не маю – глянула тільки лицем.

– Подожди, красавица, подожди..., *а таки красавица!* Твої где?

– Немає.

– А когда будут?

– Вже нікогда.

– *Понятно... Так слушай! Дом у тебя не большой..., а потому, многих не положишь... Лейтенант у тебя будет... Стели ему мягко, будешь спать спокойно, хотя..., сумлеваюсь..., самый красивый в баталь...*

– То це ви не для себе голову мені морочите?

– А что, понравился?

– Як Сіркові буда.

– Что Сиркови будет?

– Те, що й вашому лейтенанту!

– *Понятно, это уже деловой разговор... – Дістав папери, щось нашкрябав, посміхнувся... – Завидую лейтенанту, ах завидую! Магарич с него!*

– *Дядьку, йдіть, бо зараз як... – взяла віхоть, стала завзято стирати зі столу.*

– Протрьош! – *Сміється. Відчула його погляд, не дядьківський, на собі.*

– *Ідіть, дядьку, ідіть...*

Вояк волоком протягнув по дівочому стану, починаючи з ніг, хотів ще

щось сказати, та час гнав його як гнала і відверто зневажлива, горда поведінка цієї... *Бог з тобою... Пішов, зачинивши за собою двері... Цариця хохляцкая, мати твою! Ух - литер!, засмеют тебе мужики, коль не справишся.* Думав про неї, ще коли стукав в сусідові двері.

Хата була дядькова, це була хата чоловіка найстаршої сестри. Вони, взявши двох маленьких, поїхали поперед румунів. – Надько, Павлуша – війт, а москалі... Сама знаєш, то ж залишайся в нас, допоки не вернемося: німець ще повернеться, Штефан казав! Чекай нас! – Закутала малих і пішла до хури. – Добре...

Витягла квасолю, вже не квасолю, а кашу з неї, – з ранку стоїть в печі, а тут – це цей вхажор москальський, дістала з під штандарів сіль у горнятку – сестринин скарб, – повечеряла. І ще довго сиділа – дивилась на полум'я свічки: ось-ось згасне...

...вода стікала цівкою на стегно, хлюпала в миску, а ноги тремтіли, десь там, над п'ятами, потім цівка піднялась до лона, світлий, закручений, ніби парубочий вус, кучерик випрямився, вода відступила від нього, тепла, і нарешті знайшла нове русло: сухе і незаймане, втонула у хлюпоті: кучерик склався в калачик і тільки бурштинова крапля на русьвому тлі тремтіла, одна, випадково загублена - чому ж тоді брови чорні? – потім впала, сама..., - знайшлась...

Жерделя за вікном сперечалася з вітром, можливо, тому, що відчула з глибини надію на перше цвітіння, варте її віку в такий ранній березень, а вітер не знав цього, бо це був старий березневий вітер, він знав – це його березень, не перший, знав – будуть ще морози, ще буде сніг... Вітер був п'яним. Він то швидко йшов, то біг, чіпляючись за паркан, відпихався від нього, і чимдужче мчав поперед себе: не хотів знати – заблудиться в низині за селом і проллється першим весіннім дощем, на радість жерделі і на печаль... її...

...Вона сиділа напроти, занадто молода, зваблива... Не знаю..., очі затуманені, не до мене, а десь туди..., на те вона й осінь... Вже тоді розуміла... А що? – не знаю! Хіба могла розуміти?... Тільки насіння дає початок..., весна ще має бути: то ж як потрібно любити?... Звідки коріння мов? З пагінця..., з прутика..., та не може так... З мене?... З мене почнеться..., і до чого тут польська..., – що вона робила тут, під Жванчикоком... ? Прийде офіцер – лягай, Надю, бо що ще ска..., від румуна схова..., сховали, сховала..., ти... А нині – москаль... Не для нього..., це щя... - нещастя, хай інший... Ні з ким не лягала... – А як зможуть вродитися!... І як ото можна... з чоловіком, поряд... смердити як!.. Від батька так... тоді..., як він ще маму не бив..., бо не... пам'яті маю..., не хочу. А внуки твої – це мої діти... Діти... Вже правнуки... польського генерала з тієї сторони..., але якщо..., то хай... Повернутись потрібно, на іншу сторону... Як він міг... кинуть її, генерал... Лейтенант..., з москалі... Кормити кролів кленовим прутиком... ? Для чого вона народила стількох? – та хіба винна...

Хіба можна полюбити за п'ятнадцять хвилин до ранку? А за хвилину до зашморгу? Що..., на що надіявся..., коли стояв один... І ніхто не

сказав – Ні!.. Він вже знав... зараня, і стояв так тому..., спокійно... А що було робити?.. А ту Гальку, Галькушу..., румуни..., кожен день..... Якби не вона., то., то хтось би був... Сміялась, бідна, так сміялась... А мо, брешуть? Чо б сміялась?.. Вуйко сказали ж..., і Яра, Єрина, теж... А ці ж, – поголи, не питатимуть, заберуть, та й... не скривляться!..... Лейтенант спатиме на долівці... Візьму Климка Юстини – щоб бачив? Спатиме поряд... Поряд...

Лежанка була ще добре теплою, великий вуйків кожух, ніби волохате вологе – це парус вологе тіло, кошени, приємно волохате, ніжно лоскоче литки, гріє під сорочкою, шовковою (дякую, сестро!) руку, плече, ось-ось добереться до грудей, крізь широко розстебнутий комір м'якої, вперше зодягненої сорочки... *Вже не прийде.., вже вранці.., вран... – Стукають?.. Так. Прийшов!..* – Іду-у-у! – накинула на плечі свитку, пригладила коси.

– Хоз-яйка! – ще раз, але тихо, ніби просить напитись, невпевнений, що дадуть, шарпає за клямку, як мала дитина, двома руками., *закрито ж із середини!*

– Іду, запалю свічку тільки... – запалила, пішла до дверей. Вернулась... У кругленькому дзеркальці відобразилось кругленьке з великими очима лице, над лобом тоненькі кучерики, вирвались з під заплетених кіс... Заважає свічка... *Накинути хустку?, оту... Ні...*

Вогонь освітив городнє опудало.

Воно хукало на руки, терло їх, дивилось з під-лоба, з під шапки, великої для нього, піднятий комір шинелі, у якій сховалось; змерзлі кулачки закрили лице, крім очей світлих, майже білих, як і вії: і руки і очі – неначе з білої гли...

– Пустиш? – і кліпнув, опустивши руки. За ним стояв ще хтось.

– Это мой ординарец, Лепя., Он – він знову потер руки, – со мной... То как, – пустиш?

– А ви курите? – чомусь запитала.

– Я - нет.

– Добре, заходьте, – і пішла, понесла перед себе свічку.

Проснулась удосвіта, неначе в корівнику, від солдатського смороду. Ще було темно, злізла з печі, обережно переступила через скоцюрблене на лежанці тіло – це він... Одягла свиту: під ранок холодно, а цей., прямо на долівці... Провітрити хату! *Та це ж китаець!!! Бідний!* - накинула рядно. *Безкосий!* На повернутому до вікна лиці неясного віку, але ще молодому, посмішка., гримаса?.. Ні, таки посмішка...

Вони проснуться... Щось потрібно робити, щось придумати, коли він проснеться., коли вони проснуться...

У відкриті навстіж двері увійшло безрезневе морозне спасіння...

Подільський ранок весною – це... В травні – несамовиті хрущі над вербами та кленами, а коли в пазусі – залоскочують до смерті... Сидять на кленових китицях і падають разом з ними: китиці під ногами, сміх, хлопці на деревах, як хрущі, хрущі в долоні, по декілька – хрущать!.. Хто більше має? – Я., але не скажу, не скажу нікому, відпущу., потім, не хочу, щоб у багатті тріскали, злітали вогняними привидами на тлі чорно-

го неба – крила швидко згорають..., і знову – сміх, аж морозить від реготу і смутку, як гвалт, і різка матері по депопало, і передсоння з пам'яттю хрущиного лоскоту... на початку травня, на Поділлі... Солов'ї вранці божеволіють... на початку травня..., і травневі сльози від образи за тіло..., а березневі – за що?..

Винесла в сніги їхні чоботи: ще нові, розрізані ззаду, мабуть лейтенантові і другі, великі з низькими халявами, повними онуч, кинула в піч соломи, потім хмизу: від неї дихнуло жаром... Зачинила двері. Той, що лежав на землі, заворушився, підняв голову, здивовано глянув на неї, оперся на лікоть, знайшов поглядом лейтенанта і звалив голову на торбину...

– Вставайте, сплюхи, гаряченького поїсте! – вона так і не зняла стару свитку – хай нічого не думають, але хустку не замотувала, тільки косу закрутила калачиком по – молодичьки. Китасць піднявся першим, оглянув долівку. – А где...? – Вона посміхнулась – *шукає чоботи!* Внесла, обидві пари.

– З'якався? Взувайтесь, всю хату засмерділи своїми онучами... Буди вже свого начальника, вмивайтесь та сідайте, гречки вам наварила...

– Тебя как зовут? – спитав тихо лейтенант.

– Надя, – відповіла не піднімаючи голову. – Ось рушник, візьми..., і мило...

– А мене Николай, Коля..., – і закліпав білими віями. – А его – Лепа. – Посміхнулась, розкладаючи ложки. – Вмивайтесь, Льопи, та сідайте до столу...

Лейтенант Коля стягнув сорочку, потім ще одну, спідню – *чи була вона коли-небудь білою?* Війнуло густим чоловічим потом, ще солодким після сну... Взяв куваль з водою і глянув в бік дівчини: тільки брови залишились білими на лиці ніби вимашеному буряком. *Очі..., очі не білі!* Відвернула... *Очі голубі..., красиві...*

Китасць сидів на лаві тихо, в шинелі, шапка в руках.

– А ти?

– Хольодно.

Нічого не сказала. Підійшла до стільця, взяла лейтенантову одягу, хотіла перекласти зі стільця на лаву... – *Так це ж воші! Боже мій, скільки їх!* Кинула на стілець, вхопила його разом зі шматтям, вибігла.

– Що це таке! Подивись, скільки їх тут! Ви що, арештанти? Хлопець витирався – так і заляк: стояв спиною до дівчини, мовчки, тримав зібганий обома руками вишитий рушник.

– А немцы правились за то, что... без вшей..., – тільки голову повернув, – червона щока, білі брови і білі очі.

– У нас не було німців, – почервоніла, не хотіла ж образити, – були румуни..., трохи, але... Вхопила завошивілу сорочку і з усієї сили вперічила по рожевій спині.

– Хто ти такий, щоб мене німцям сватати!.. – і пішла, кинувши в нього сорочкою... Лейтенант одягнувся, сказав щось тихо своєму китаюцю, і пішли – ні слова. Дівчина ще довго сиділа за столом. Гречана каша охолола, шкварки на ній покрилися смальцем... *Хто вже їстиме? Якби зна-*

ла, що такий..., не заговорила б... Від мене на два пальці вищий, наші хлопці засміяли б... І білий, як суха солома..., де такі народжуються? Ще й рушник дала... найкращий: сватам дають гірші... Що воно знає...; москалюка проклятий... Закліпала, розтерла кулачком сльозу, сумно, чи то зітхнула, чи то схлипнула... Запалила свічку...

Ночувати вони не прийшли. Тільки на другий день, під вечір, лейтенант прийшов сам, виклав на стіл хлібину, велику консервну банку, ще щось, замотане в цупкий папір, мовчки зняв шинелю: на ньому була вже чиста військова сорочка з погонами; ще новими, трохи замалими для його широких плечей, з червоною стрічкою посередині, зірочкою та хрестиком біля гудзика; з-під комірця, що обтягав шию, виглядала біла матерія.

– Ну что, Надюха, будем миритса, – руки на колінах..., посміхається, думає, що я йому... Дідька лисого!

– Шапку зніми, ти ж у хаті, – швидким руком змів, – ...а то як татарин..., – хотіла сказати зле, та не вийшло... – А де твій китасць? – від печі мовила. Зіскочив з лави, заскрипіли ремінці..., мабуть руки за пояс засунув... щось на столі перекладає... Перекладай, перекладай...!

– Понимашь,.. он, – і знову скрип реміння..., як на коняці. – Он остался у свого земляка, – засміявся, – он не китаец, он узбек, с Узбекистана, хороший парень! Ти извини, я как-то случайно..., вырвалось..., говорят всякое... – Відсунула горщик, повернулася усім тілом.

– А якщо кажуть, що ви звірі, гірші за татарів, грабуєте і гвалтуєте нас за те, що тут були румуни чи німці!.. То що, – мені тебе рогаками зустрічати, чи зразу накласти на себе руки! – останні слова сказала майже тихо... Ті звужені великі очі і тонко стиснуті губи, між словами, примусили лейтенанта зіщулитись, як від окрику, підтягти руки з колін до пояса, обпертись ними об лавку, потім знову до пояса, сісти, потерти стегна і стиснути між коліньми... Погляд спинив на її литках – очі відвів, але погляд залишився... там, ліва нога смикнулась десь у чоботі, потім вище, міцно стиснуті долоні зволожнилися: він глянув між ноги, швидко перевів погляд вперед, на підлогу і, на якусь мить, в її бік - тільки спина..., х-у-у... Підтянув руки вище і відчув не тільки там, між ногами приплив крові, але й на скронях, відчув, як повилазили, ніби черв'яки після дощу і повзуть аж під комір, звідти, – через всю душу, сині жили...

Вона поливала з кухля його білу спину тоненьким струпенем, а другою рукою тісно стягувала комір свитки на грудях від холоду за нього, дивилась... Горділо те, що він знав, що вона дивиться на нього, на його для неї і так широкі, широко розпространі плечі і думає, що вона не знає..., а вона..., н-і-і, – через струмінь води, через його непогляд на неї, коли міг глянути, через штучно-завязане «ги-р-р» чи «би-р-р»...

Піднесла рушник, і він прийняв, і глянув, бадьоро, і обтер обличчя, – однією рукою, другою..., якийсь неясний жест; і посміхався, витер ту, неясну руку, потім шию, груди і вона відвела погляд, – тепло із середини... десь до низу... Витирала плечі між лопатками..., великі краплі ще с..., і кінчиком... стерла... дві,.. останні. – Сухий рушник принесу... – Не надо.... – А сорочку?.. – Да... – застібав тремтячими руками..., замерз?., ні,

руки теплі, губи..., такі сині...

– Я не спав всю ніч, – стояв, сорочка широка...

– Я теж, – а в нього між бровами теж білі косици... – дивився пильно, відчула...

– Боялась?... – глянула – відвела погляд: пальці тремтять..., побачить – хай...

– Я б ни за что!, ты не знаеш! Я когда тебя уви...

– Не треба...

Приходить час любити, як приходять час напитись, і ми п'ємо не тому, що прийшов час, а тому, що хочемо пити. Приходить час любити... І вже не так важливо, хто поряд з нами, головне, щоб у того, хто поряд, цей час теж наступав, і щоб він теж мав жагу... Проїшов час чекати... Де знайти, де взяти той клин, на якому сходиться світ? А коли світ білий, а клин чорний? Або навпаки... Ми чекали її на коні в яблуках у білому, а вона приповзла напівзамерзла, в нижньому... Не обпекти б..., не обпектись, але приходять час, і ми зустрічаємо її такими, якими готові зустріти, таку, якою прийшла... Тим, хто приходять до нас, хто підбирає нас після Любви, залишається пустеля; бо напитись нами – як напитися з вичерпаної криниці...

Йому прийшов «лейтенант». Вона дивилась, як він вийшов зі строю, карбованим кроком підійшов до вусаня: така ж сумочка, коричневенька збоку, ремінці, – тільки в кашкеті, підійшов, а той – щось йому з папірця... читає... *Не чути... Сестрине синє плаття..., а що? – навіть малувате..., а в талії – то й завелике, добре, що пояс ма... А ці, дурени, дивляться, як на злодійку..., – може й вкрала., Та не у вас!.. Дядькові чоботи..., в литках якраз., йому, лейтенантові, тепер вже, а то – «младшой, младшой...», Хомич., хай Бог простить... Прости, Хомичу, рідненький, якби не ти... А що ж це він в руку суне... Коли.. На-гор-о-ду!.. Не сказав... Ох ти ж у мене сьогодні!.. Треба йти, бо вони мене очима з'їдять... Кашкети їхні краці за румунські, у тих якісь яку., як...*

– А де медаль, товаришу пане лейте-нан-те! – стояла – брови підняті, посмішка: і такою буває! Спідничка вузенька і в талії, і на стегнах, і нижче. Коза, піднявши голову, жувала, (–хай жує), і не дивилась на., в їхню... – Ах ти ж змея..., – підбіг, сміється, шапка злетіла, і обхватив обома руками за плечі., нижче, притиснув, – очі заплющила!.. Торкнувся лобом носа, шиї., ухопив в оберемок, однією рукою., другою., три шаблі... *холодне сіно., зима була, тепле вже., зверху., созрею – зігрів., обцілувати... брови... стиглі... запах, смак., одинаковий., откушу, з'їсть, зтот... він трісне... остренький носик... такий тверди... выцелую... йому боляче... волоски наляж., на голени... знову мокро, так мо... как у ме... що він подумає... я... да... тебя... і я... ты... боляч... да... так... да.....*

Медаль була срібна, з маленьким танком посередині, знизу надпис: «За... отвагу...» Знайшла сорочку – мусила піднятися, спершись на руку... – А чому?... – голос зник десь там, за сіном, глянув на неї – контур довершення., так не буває... – Мені не боляче... – молитва, вже...

– ...бач!

– Что?

– Пробач.., я залишила слід.., ось, на медалі...

– А-а... – на сірій стрічці залишився кривавий відбиток її пальця... Схопився! – Что случилось!, – дивлячись в очі, принишкла... *Кукла из детства.., у сестри...* – Откуда кровь? – дивиться нижче. Вона торкається головою його грудей, сміється... –

Ой! – ... – Медаль.., холодна... – він посміхається... *Та вже й небагато червоного на його тілі... А скільки повинно бути?* Сміються обоє, і сміх цей обережний у двох: тільки у нього щасливий.., у неї крізь сльози... *А она таки холодная.., эта медаль...*

– А.., тобі.., за що... – і ніжно гладить, – за... що тобі дали, її? – холодна, як жабка... – Блаженна посмішка на його лиці.., – Медаль? – Что?.. Сів, вихватив з її рук медаль і жбурнув. Та вдарилась об стріху, дзенькнула ледь чутно, падаючи в сіно... – Що?... – розгублено глянула на нього, потім навпроти, туди, де впала медаль.., зірвалась, гола... Опустив очі, ковтнув – хотів встати, за нею.., повернулась, ще раз ковтнув, встати, щоб... І сів знову...

– А мати, твоя, где?

– Чому ти кинув нею,.. туди? – присіла на коліно, закрила рукою груди, ліву, а праву.., – медаль в руці.., *а правая, маленькая, круглая.., а какая же?.., только мне.., разве я.., что я для нее?..*

– Почему ты одна?

– Мама померла, ще до війни.., я у сестри живу..

– А где сестра? – почала одягати сорочку, повільно як уві сні повернула голову.

– Вона померла.., давно вже... – застібаючи гудзики...

– Сестра?

– Мама...

Піднявся, поклав руку на біле.., білу сорочку.., таку білу!, аж обпекло: відсмикнув...

– А сестра?

– Для чого тобі? – хотіла встати, – придержав, голову повернула, глянула пильно.., очі опустив... *Во те глазищи?!..*

– Тобі – для чого?

– Я так.., спросил... – навіть сіно не тріщало. Тріщало в скронях. ...а коли очі підняв – у волових очах повно сліз... *мати моя!, видел ли кто такое? Господи, Боже!, неужели ты есть?... умереть за это? Мало... Жизнь.., после... Зачем?.. Я ж знаю – больше не будет!.. I жити?.. Для чего?.. Она сейчас поднимется.., и уйдет... Зачем?.. Я умру.., краще теперь.., ніж потім... В цьому сні.., в цьому сні, а не там, без нього... в окопе.., как под Корсунем... Так холодно.., там... було... без нее... А ей?... без мене... Хіба я винна?.. Тогда, под Корсунем... Разве я хотел?*

– Медаль-то моя.., вот эта.. – підняла голову, ні, – очі, і сльози на них, і дивилась, вже зацікавлено... – она... Я командовал расстрелом, мой взвод стрелял.., за деревней.., это было месяц тому назад... Они.., ваши, – из деревенского призыва... Остались живы.., после атаки, ну и.., чтоб.., настращать.., наверное... Вот за это меня и...

– За от-ва-гу – прочитала по складах..., і пішла...

Через неділю випав сніг. Батальйон, у якому він був командиром мінометного взводу, пішов за Дністер. Вже на румунській землі вони замкнули кільце оточених німців. Ті навіженно атакували всю ніч, і коли під ранок не залишилось ні людей, що мали померти обороняючись, ні пам'яті про них, він кинув останній міномет, ще з набоями біля нього, і Льюпу, – той звалив прострелену голову на руки, ніби заснув..., і вискочив з окопу. Падав останній у цьому березні сніг... Пішки до неї було три дні...

За річкою догавкували останні собаки, коли лейтенант зіпхнув у воду барабан, який знайшов ще вдень у розбомбленому обозі і ніс так довго, бо знав – біля річки не знайти навіть дошки. Була тиха холодна ніч..., і темна. Поклав зверху на барабан чоботи та шинелю, вже увійшов у крижану воду, коли окрик із темпрями зупинив його...

Подільська осінь – найкраща осінь у світі: на тлі велично-синього неба ховаються один за одним горизонти нескінченних пагорбів: он там ще жевріє-червоніє гречка, ніби червона смуга старого рядна, а цей ось уже й переорали, а ще недавно була стерня... Як згарище літа... Шипшина горить!... на чорному, недавно зораному: сумна вишивка на подолі вдовіці – червоним по чорному... Тиша... Лист ще не скоро впаде. А дуби... – ті ще зовсім зелені. Клені!.. Он там у долині – високі, за ними крилаті..., і знову високі... Ніби золоті хвилі. Гуси..., повиростали за літо, від струмка – гусаки попереду, чолапають додому, а струмок потече до Дністра, що сховався за отим пагорбом... Теж, мабуть, додому... *Приїздила сестра твоя, Миколо, літ п'ять тому, обіцяла..., що повернешся скоро...*

Вибач, – не дочекалась..., не змогла... Чи то жіночість своє взяла, чи любов моя до тебе... згасла. Ось, уже й дитину в собі ношу, від іншого... А тоді... помер хлопчик..., зимою... тринадцять йому було б... Білявим... був..., очі мої - зелені. Не вбили тебе, Миколо, у тій штрафній роті, бо... його смерть взяла... замість тебе... Журавлі – такі білі на синьому! Та це лебеді..., мабуть що... Якби не ось це дитя, не пішла б за нього...

– Надіє! – це сестра, – Пилип з роботи вернувся?..

– Надю! Де тебе нелегка носить! – бігла, без хустки, однією рукою притримувала спідницю, другою – зашпилені коси.

– Лейтенант твій приїхав!..

– Де?

– У дворі нашому... Такий, як ти розказувала, тільки зовсім сивий..., з чемоданом... арештанським.

... ніби хтось розпеченим залізом... в серце..., і поліном важким по ногах...

– Іди... Не кажи..., йому, що..., мене бачила..., поки що... Я прийду потім. Отямлюсь і прийду...

Встала аж тоді, коли сестра звернула з дороги у вулицю, і пішла, повільно, до яру, потім за струмком, що несе воду до Дністра, і незабаром сховалась за пагорбом.

Різдво

*А що чувати там у вас?
Чи йдете з колядою? ..*

І морозне, і водночас тепле те слово – Різдво. Морозне – по той бік вікна, де колядують, де поскрипує сніг під ногами, і в тому морозному, різкому скрипі мовби нагадував хто: Різдво, Різдво, Різдво... Тепле – по цей бік, де слухають або й собі стиха колядують за Святвечірнім столом. Чому стиха?.. Бо то коляда, свята пісня. Під вікнами, аби чули в хаті, можна й голосно; за столом – упівголося. Коли на повний голос, то де ж місце для душі? А коляда без душі – не коляда. І ще: колядуємо не тільки для себе, як іноді пісню для себе співаємо, – а й для тих, хто відійшов. А до них може долинути лише тихе слово. Крикливе – для живих людей. І насамкінець. Колядуємо ще й разом з ними. Колядуємо і молимося. Тому таке давнє слово нашої коляди. Тому – «Прийшов днесь»: аби не прокладати межі поміж нами й ними, аби єдиними устами, єдиною душею з ними і співати, й молитися. Тож і морозне, й тепле, давнє й сучасне водночас те слово – Різдво. А що за тим словом – скаже й дитина: радість.

Та яким різним буває світ, що за одним і тим же словом!.. На порозі січня – «З новим роком!». На Різдво – «Нова радість стала...» Цілком інший, в обох випадках, світ, що за словами «новий», «радість». Бо з різного джерела та радість: новорічну живить новизна: нові зустрічі, пісні, страви, напої, нові сподівання; Різдвяну – давнина: предковичні звичаї, коляда, правдвяна кутя, яку ставимо й для тих, хто відійшов. За новорічним столом, тільки-но дванадцята, – традиційне «дзеньдзінь» келихами; за Святвечірнім – молитва та тихий дзвіночок на ялинці або під вікном, та відвічне «На небі зірка ясна засяла». За новорічним – дзвінкий сміх та жарти; за Святвечірнім – навіть не усмішка, радше ясність, яка личить молитві, коляді. Скажемо ще так: новорічну радість черпаємо з новизни; Святвечірню – з давнини. Поклавши ті дні радості на терези, аби зважити, мусимо визнати: Святвечірня радість поважніша. А ще – чарівніша. Хіба ж не починаємо казки словами: «Давно колись...»? У тому «давно» – весь її чар.

Чи бачив хто Різдвяну поштівку, де були б зображені кам'янці, хмаросяги чи будь-яка інша реалія нинішнього дня? Така поштівка справді б не «пахнула» Різдвом. Запах Різдва – то запах давнини. На Різдвяній поштівці, навіть якщо вона з далекого, заокеанського краю, – хата, ще й під стріхою, скромна дерев'яна церковця. Що нижча хатина, то нижче, яскравіше мерехтить над нею Святвечірня зірка. Що стрімкіша, яскравіша кам'яниця, то недосяжнішою стає зірка, наче втікає од земної гордині. «Землю з небом в одно злучити» можна лише зусиллями душі, а не рук... Не під стріхою, звісно, живемо нині, та де б не жили, яким не було б наше житло, називаємо його хатою, надто – у Різдвяні дні. А в тій хаті, згадаймо Б. Лепкого, – «Кутя, ялинка-зірка, І житній хліб, і коляда, І все, і все так, як було!» За те й заборонений був Б. Лепкий, що серцем повертався до нашої історичної давнини, що так ревно плекав наші добрі звичаї, передусім – Різдвяні.

«І все, і все так, як було...» Коляда – серед тих, що повинні лишитися без змін, одвічних символів Різдва. Як у «міській», поштівці не було б душі Різдва, так і коляда, варто її «очистити» від архаїчного, діалектного пласту, втратити найглибший свій чар. Дивну межу кладемо між оком і вухом; оком, на образкові, хочемо бачити давнє; вухом – нове слухати. Хоч саме тут, у сфері слуху, ми повинні з особливою ревністю-плекати наше єднання з рідними, що відійшли. Хіба ж рід – то не корінь? .. Не пахнула б така коляда: що стерильне, те не пахне. Марно сподіватися, що й зерно па такому ґрунті виріє, хоч як засіваймо ним на Старий новий Рік. Рід – то дерево. Саме дерево, а не лоза:

Нехай гнеться лоза, куди вітер нагне. –
Не обходить вона ні тебе, ні мене...
Нехай гнеться лоза, а ти, дубе, кріпись,
Ти глибоко у глиб твердий корінь пусти...

Аби, – вже прозою докінчімо думку С. Руданського, – весь світ обдивившись, увібрати все, що є у ньому доброго, аби стояти на сторожі – як Бог світовий. Аби, вже від себе додаймо, – залишатися собою, аби не перемінитись у лозу, що безславно «як трава-осока зогніє у багні»... Ми справді, хвалити Бога, вийшли з недавнього багна («стагнум» – багно; звідси – «стагнація»), де хотіли нам звести «рай»; згадаймо Олександра Олеся: «В болоті жаби рай звели...» Вийшли – і стали на світовому протязі, де так потрібен, щоб устояти, твердий, глибинний корінь! Нагинається, щоправда, й дуб (закостенілість – це смерть): «Віє вітер, віє буйний, Дуба нагинає... Нагинається, але не гнеться...»

Дорога до Різдва – це дорога повернення: до дитинства, до казки, до села. І немає значення, чи в кам'яниці хто народився, чи під сільською стріхою, а коли Різдва, то всі маємо ступити на стежку, що веде до наших пращурів – у село. Ключові слова Різдва: хата, село, сім'я, зірка, вечєра, колада, кутя, ялинка, пастушок, Дитятко Боже: а ще – єднання: «Усе село єднається...» Тому й роз'єднували нас, аби не були ми однією родиною. Але й у чужинних краях, під чужим, холодним небом, шукали ми тієї зірки, що на небі, ясна, засяла, дивували інших своєю неповторною Святвечірньою радістю...

«Далекий світ, великий час, Пливають літа рікою...» Хто б міг у той «Сумний Святий вечір В сорок шостім році», коли багатьом слалась дорога в далекий Сибір, хто б міг подумати, що звучатимуть у нас нині заклики: «До Європи!», «Годі бути провінцією!»... Гарні заклики, за однієї лише умови: якщо дорогою до нового, знадливого світу не загубимо ключів до свого ж серця, до Слова, до своєї хати – до Різдва... Спадає на думку «громадка, горем гнана» із Зерового сонета «Лотофаги»: мудрий Одисей не дав тій громадці, що «забула сім'ю й родовище», лишитись у чужому краї, багатому па солодку, але дурманну поживу, – «...повернув отчизні – В науку іншим людям і вікам»... Справді, марно сподіватись на поступ, занедбавши стежку повернення – до джерел. Звісно, якщо під «поступом» розумітимемо не тільки швидкість пересування суходолом, морем, повітрям...

Але повернімося до предмета нашої бесіди – Різдвяної радості. Дивно у наш час (ми і його матеріалізували, назвавши грішми), дивно й незвично вести бесіду про те, чого ні торкнутись не можемо, ані продати чи купити –

про радість. А втім купити можна – подарункову. Різдвяної ж на ту саму вагу не покладемо: вона, ми вже казали, поважна. А словами Сенеки (образ «стоїчного» дерева навіяний його філософією) – сувора. Зрозуміти цей дивний стосовно радості епітет допоможуть романомовні французи: «нашадки» їхньою мовою «descendants» (descendere лат. мовою – «вести свій рід, походити»), дослівно «ті, що сходять східцями вниз». Коли не хочемо перервати з ними зв'язку (а яка ж то святочна радість без них?), то мусимо до них підніматися тими ж східцями, але зворотним шляхом – уверх. Нелегко ногою ступати висхідними східцями; духовними, душевними – тим паче. Бо праця душі – важка. Саме ось такої – поважної – радості прагнули позбавити нас у часи боротьби з «пережитками минулого». Добре ж розуміли, що затерти пам'ять про Різдво чи Великдень неможливо, тож клали собі за мету затерти пам'ять про Різдвяну радість, підмінити її радістю світською новорічною: «Рік новий народився...» Вабили «світлим» майбутнім, хоч без минулого воно темне – незряче. Чи вдалося?..

Вихлюпується нині Різдвяна радість на вулиці та площі. Та чи дійсно Різдвяна? .. «Яке життя, така й мова» – зауважив той же Сенека. Вже й в ефірі прозвучала фраза про святковий... натовп. Ще й справді (не приведи, Господи!) на поріг нового тисячоліття ступимо не святочною громадою, а святковим натовпом...

Не лишаймо, одначе, без відповіді запитання, яким наче й до нас звертається Богдан Лепкий:

А що чувати там у вас?
Чи йдете з колядою?
Чи ще живий Федір, Юрко
І мій сусід Зарічний?
Чи й нині, як колись було,
Співають «Бог предвічний»?

Звісно, співають. Але скільки-то – годі надивуватися! – скільки-то змін зайшло на світі! Тією самою, здається, залишається лишень та зірка, що з її появою сідаємо до Святвечірнього столу. Як багато душевних зусиль мусили б ми докласти, аби співати й відчувати коляду так, як колись! .. А колись ми ближче стояли до казки, тому милішим і легшим було повернення до дитинства. до Різдва...

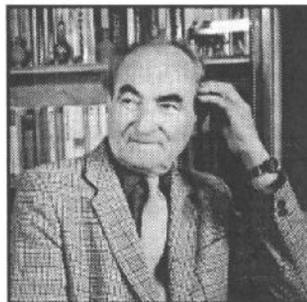
Різдвяне надвечір'я... Святвечір... Свята ніч, тиха ніч – то східці до таємничості. до чарівного дійства, до всього, що по той бік буднів. І якщо «будень» від слова «будити», то у коляді – коліскові наспіви: ... Люляй же, люляй, мале Отрочатко». Чи розказуємо казку вранці?... Втім, можемо й так запитати: «Чи взагалі розказуємо нині казку?» Різдво ж – таки слух:

Гей, скільки то минуло літ,
А я так добре чую
Кожухів шелест, скрип чобіт
І щирю пісню тую!

У тому морозному скрипі, за вікном, – так виразно: Різдво, Різдво, Різдво... А за хвилину: «Нова радість стала...» Слова про радість, а в мелодії – наче легкий смуток... Дивна коляда! .. Але не дивуйтесь – увійдімо душею у ту казкову, Різдвяну радість – нову своєю предвічною давниною...

Що розповідають записи Федора Іванчова

Федір Іванчов (1916 рік народження) належить до наших видатних українських письменників і публіцистів, які народилися на Закарпатті, де закінчили освіту, починали свою літературну і публіцистичну діяльність, потім пройшли радянськими гулагами, фронтовими дорогами в боротьбі проти фашизму і після війни залишилися в нашій країні жити та працювати учителями, журналістами і письменниками. Він – автор 13 книжок художніх творів та нарисів, в яких зобразив тяжке життя людей Закарпаття під час першої ЧСР, потім в час окупації краю угорськими фашистами, на фронті і, зокрема, про-

цес відновлення знищеного війною Східнославацького краю. Як публіцист і журналіст був свідком або учасником багатьох акцій, подій, зборів, конференцій в період, коли виникали і формувалися нові форми праці, нові міжлюдські відносини, нова мораль, як старе мислення не хотіло добровільно відступати, але і як проходили адміністративні та політичні «чистки» тощо. Все те, бачене і почуте, намагався покласти дуже стисло на папір, в зошити-блокноти. Записував свої враження про людей, з якими зустрічався, і пізніше написав про них нариси, ювілейні статті тощо; записав свої враження про поїздки в Україну, зокрема, на рідне Закарпаття, але й в Угорщину, Польщу, Югославію, далі замітки, зв'язані з читачками бесідами, яких абсолютував кілька сотень за повоєнний час тощо. Далі знаходимо записи чи розмови з різними бувшими солдатами, партизанами, політичними діячами, учителями, артистами, вченими, журналістами, культурними працівниками тощо. Це стислі характеристики окремих людей, які записані письменником-художником і можуть послужити для майбутніх досліджень цього складного періоду. У нас на руках 65 таких блокнотів, в яких знаходимо записки від 1958 року до кінця 1992 року. Вони містять багатющий матеріал великої вартості; вони дають матеріал для відновлення не лише нашої пам'яті, але й історії нашого культурно-національного життя. Ф. Іванчова, як публіциста в першу чергу цікавила культура та література, бо сам був її творцем; протягом повоєнних років був активним членом комітету Української секції Спілки словацьких письменників (УС ССП). Блокноти містять багато матеріалу з різних партійних нарад, семінарів, конференцій, з різних профспілкових, ксютівських, спілчанських, антифашистських нарад, комісій тощо, які можуть послужити багатьом дослідникам цього періоду. Я їх теж використав для своєї статті, коли задумав реконструювати діяльність УС ССП 70-80-х років. Правда, записи Ф. Іванчова не містять у собі дані про всі події, які відбулися за той період, але лише про ті, у яких брав участь, або був присутній як журналіст. Тому цілий ряд подій не зафіксовано в блокнотах, та й не всі події були предметом обговорення на засіданнях комітету УС ССП чи її пленарних зборів.

Я свого часу (1975-1990) був головою Української секції Спілки словацьких письменників, але не писав щоденника в такому розмірі, як це робив Федір Іванчов. Просьбу, з якою до мене звернулося чимало людей, щоб я написав свої спостереження про діяльність нашої секції за ті роки, я зміг виконати лише тоді, коли мав можливість використати записки Федора Іванчова, за що я йому щиро вдячний. Зрозуміло, що Ф. Іванчов не записував все, але лише основні думки, чи пункти, але і так вони мені дуже допомогли під час огляду роботи УС ССП.

Чому виникла потреба реконструювати діяльність нашої секції? Тому, що не збереглися протоколи за період діяльності нашої секції (1975-1990). Гадаю, що за цей період було зроблено чимало на користь нашої української літератури. Наша література твердо вирушила на шлях художнього дозрівання, стала складовою частиною чехословацького літературного контексту, активно вписувалася в річище загальноукраїнської літератури. Ніколи раніше так багато не писалося про нашу літературу в словацькій, чеській, українській пресі, не вийшло стільки перекладів творів наших авторів словацькою, чеською, мадярською, польською та іншими мовами. Усвідомлюємо, що наша література змогла здобути далеко більших успіхів, якби мали можливість друкуватися у нас всі наші письменники, зокрема ті, які з політичних та інших причин були вилучені з активного літературного життя. Ми маємо на увазі письменників, як Є. Бісс, І. Мацинський, М. Шмайда та молодших авторів, які не були членами УС ССП.

В нашій статті ми використаємо лише ті частини «записок» Ф. Іванчова, які торкаються діяльності Української секції ССП, або з'їздів ССП, оминемо ті частини записок, які розповідають про діяльність КСУТ, національно-мовні та культурно-шкільні питання, читацькі бесіди автора чи різні нотатки про партійні збори КСУТ, журналістів, зустрічі з різними людьми, передусім партизанами, свободовцями, про які Ф. Іванчов писав. Згадаємо лише ті, які торкаються нашої літератури чи окремих її представників. Щоб зрозуміти діяльність УС ССП в 70-80-х роках, ми були змушені повернутися до 1968 року, тобто до «Празької весни», як її сприймали наші письменники і місцеві політичні чи краще сказати партійні діячі, які знов впливали на діяльність наших українських письменників. Рік 1968 у багатьох відношеннях детермінував поведінку наших письменників і літературне життя в роки т. зв. нормалізації. Де було можливо, то ми цитуємо прямі речення, слова-записки Ф. Іванчова, а інде ми лише переказуємо зміст записів, але всюди точно дотримуємо думку автора.

Перший запис Ф. Іванчова за 1968 рік датовано днем 15 січня, коли засідав комітет УС ССП під головуванням І. Мацинського і ухвалив прийняття за члена УС ССП Є. Бісс і С. Макари, за кандидата в члени УС ССП В. Дацея, далі затвердив результати конкурсної комісії (О. Зілінський, А. Червеняк, Й. Шелепець, О. Рудловчак) на кращий художній літературний твір 1967 року. Крім того комітет вирішив організувати секцію дитячої літератури УС ССП і доручив Зузані Ганудель її очолити, ухвалив рецензію на книжку Й. Шелепця. («Що в серці моєму»), план підготовки семінару-оцінки української літератури за попередні роки та текст Листа УС ССП А. Дубчекові.

Наступне засідання комітету УС ССП відбулося 2.02. 1968 у складі І. Мацинський, Ф. Іванчов, Й. Шелепець, В. Дацей і Ю. Бача, на якому обговорювалися питання нового складу редакції журналу «Дукля» та пропозиція про переведення видавання ж. «Дукля» від КСУТ до компетенції УС ССП, далі можливість видавати словесну та образотворчу творчість наших письменників і художників у Празі та Братиславі. Це завдання було доручене виконати О. Зілінському. Члени порушували питання про необхідність обмінятися делегаціями письменників України та Пряшева.

Через 24 дні відбулося дальше засідання комітету УС ССП, яке вів її голова

І. Мацинський. Він подав інформації про зміни в органах Чехословацької письменницької організації (головою став Е. Гольдштуккер), про зміни в органах ССП, в різних спільчанських органах, редакціях тощо, були обговорені матеріали, які надрукує ж. «Дукля» у зв'язку з відзначенням 50-річчя Чехословацької Республіки. Комітет ухвалив Є. Бісс та П. Мурашка за членів редколегії ж. «Дукля». Новий редактор П. Мурашко мав забезпечити підвищення художнього рівня журналу. Комітет доручив комісії у складі І. Мацинський, О. Рудловчак, Й. Шелепець підготувати 4 і 5 номери ж. «Дукля». На засіданні виступив з пропозицією Ю. Бача, щоб комітет вирішував свої справи на засіданні комітету, а справи ж. «Дукля» на засіданні редколегії, а не разом на одному засіданні. Цю думку підтримав і Ф. Іванчов, але І. Мацинський це зауваження не взяв до уваги. Навпаки, образив Ю. Бачу, коли сказав, що уривок його оповідання «Невгамований», «це матеріал для одлаadowого коша», а не для журналу. Ю. Бача образився, залишив збори і по телефону заявив, що виступає з редколегії і з комітету УС ССП, на що І. Мацинський zareагував словами: «Хай виступає».

Питання нашої літератури часто піднімалися і на засіданнях ЦК КСУТ. Так, 19 березня 1968 на пленумі ЦК КСУТ виникла пропозиція, щоб комітет УС ССП засідав разом з Президією ЦК КСУТ до скликання найближчої конференції КСУТ, щоб до пленуму ЦК КСУТ були кооптовані письменники І. Мацинський, Ф. Іванчов, В. Дацей, Ю. Бача та потім і в різні комісії КСУТ.

На засіданні комітету УС ССП 21.03.1968 комітет заслухав інформацію І. Мацинського про результати пленуму ЦК КСУТ і позицію письменників на ньому, далі Заяву Співки письменників, в якій твердилося, що письменники представляють найпрогресивнішу частину суспільного руху, вимагалось, щоб письменники і надалі активно ангажувалися за демократичні перетворення, домагалися, щоб письменники стали членами ідеологічної комісії(?). Комітет обговорив нову модель роботи ССП, підготовку до зустрічі з Яном Костоланським, першим секретарем Крайової організації КПС та інше.

В ці бурхливі дні (28.03.1968) відбувся семінар про прозу і поезію наших авторів. Предметом публічного обговорення стали повість М. Шмайди «Роз'їзди» та поетичні збірки М. Качалуби і П. Гули. В обговоренні виступили Ф. Лазорик (сказав, що після демократичного процесу роман втратив свою актуальність), В. Дацей (це роман-протест, а не колискова пісня), М. Качалуба (автор розкрив міське багно), М. Шкурла (роман протестує проти чогось), А. Пестременко (в повісті відчутне добре знання середовища), М. Дробняк (такою мовою роман не може вийти друком), І. Мацинський (важливе те, що автор написав, а не те, хто він є, що словацький переклад не відповідає оригіналові), О. Зілинський (роман сприймається як протест, але зайві в ньому еротичні сцени, афоризми дуже подібні один до одного, персонажі якісь неживі, так не має виглядати художній твір). В подібному критичному плані говорили дискусії і про поезію М. Качалуби, П. Гули, С. Макари. О. Зілинський (поезія М. Качалуби має широкий профіль, вірші про тюрму дуже автентичні, є вірші публіцистичні, портрети, його поезія більш специфічна, ніж Макари), Ф. Лазорик (більша частина віршів Качалуби має глибокий зміст, найкращий вірш «Рубеола»). Учасники семінару доручили О. Зілинському та Ф. Лазоріку написати рецензію на збірку віршів М. Качалуби.

Учасники семінару домовилися, що в 1969 році треба видати збірник прози (твори І. Галайди, А. Пестременка, М. Гиряка, С. Гостиняка, М. Шкурли, М. Немета, Ю. Бачі) та 1970 року збірник поезії (твори І. Бабина, М. Куречка, М. Регули, Г. Коцур, С. Сухого, М. Бобака та інших).

На семінарі обговорювалися проблеми нашої дитячої літератури. Учасники семінару привітали факт, що «Піонерську газету» буде видавати КСУТ. В дискусії

йшла мова про «Наукові збірники МУК» в Свиднику та видавничий план Відділу української літератури СПВ.

У квітні 1968 року відбулося засідання партійної групи ССП та конференція ССП за участі і наших письменників, але ані на одному з них не виступили члени УС ССП, бо на тих зборах не йшла мова про нашу літературу.

30.05.1968 в Пряшеві відбулися «Дні української радянської культури в ЧССР. З України приїхала делегація у складі: Ю. Збанацький, письменник, Д. Цмокаленко, літературний критик і працівник ЦК КПУ, Вс. Клоков, партизанський командир і співпрацівник АН України, журналісти Булат та Єременко. Відбулася зустріч з ними в приміщенні ЦК КСУТ. У зустрічі брали участь: В. Капішовський, Ф. Гула, Ф. Гондор, Е. Рейнкраут, А. Чума, П. Гроцький, І. Мацинський, Ф. Іванчов, Ю. Дацко, О. Рудловчак, М. Бобак та інші. Відбулася жвава дискусія та обмін думками не лише про літературу, культуру, але й про суспільно-політичну та культурно-національну ситуацію в нашій країні.

14.06.1968 комітет УС ССП провів семінар до книги Є. Бісс (очевидно, до книги «Сто сім модних зачісок» – М. Р.). Критичний аналіз окремих творів збірки зробив О. Зілінський. В обговоренні книги взяли участь І. Мацинський, В. Зозуляк, Ф. Іванчов, М. Неврлий, І. Гриць-Дуда, Н. Гнатюк, Ст. Гостиняк, Є. Бісс та інші. Після обіду пройшло обговорення поетичної збірки Й. Збіглея (очевидно, «Вікна без ніжності» – М. Р.). Аналіз збірки зробили О. Зілінський, О. Генік-Березовська, А. Червеняк, які рекомендували видати книгу Й. Збіглея. В дискусії ще виступили Ст. Сухий, Ю. Бача, О. Зілінський, М. Неврлий, І. Мацинський, Й. Збіглей.

Крім літературних тем на семінарі обговорювалися й національно-культурні питання у зв'язку з підготовкою Закону про федеративне впорядкування ЧССР. Інформацію про підготовку закону подав В. Капішовський, але він не закінчив інформацію, бо головуючий І. Мацинський взяв слово і почав говорити про свої концепції і перспективи українського населення. Того знов перебив В. Зозуляк, і почалася сварка між ними. Дискусія втратила свій науковий характер. Далі ще дискутували Н. Гнатюк (домагався національної автономії для українського населення в ЧССР), Є. Бісс (вимагала поновити діяльність УНРП) та інші, які вимагали, щоб на чолі КСУТ стояли люди демократично обрані.

Наш коментар:

Хоч прямо не торкається теми нашої статті факт, хочемо навести дуже стисло враження, які виникли у Ф. Іванчова в перші дні (21.08.68) приходу радянських військ у Пряшів:

- «Біля 7 год. перед поштою зустрічаю зворушено побігуючих громадян і 6 радянських танків;
- Перед будинком ОК КПС зустрів Ф. Ковача, Ф. Гулу, І. Гірку – урівноважено висловлювали: «Все наладиться»;
- На КСУТі майже всі працівники дивили телебачення: передавали саме вступ радянських військ в Прагу;
- Редактор і письменник Я. Скацел лайливо (словами окупанти, загарбники-війська Варшавського договору) говорив та подавав дальші інформації;
- В Пряшеві на вулицях біля радянських танків купчилися групи громадян, зокрема молоді, які словно нападали на танкістів – бійців і офіцерів;
- На Левочській вулиці молодь затримала і запалила радянські грузовики, грудьми загороджували дорогу колоні;
- Редакторка А. Галечка пропонувала мені виступити по радіо проти приходу військ – я це відкинув».

24.08.1968 офіцери РА (комендатури) підполк. Гуцин з двома офіцерами зайшли в редакцію «Нове життя», «Дружно вперед» і «Дукля», де знайшли лише О. Товта і мене (Ф. Іванчова). Ми поговорили... 26.08.68 капітан РА Микола Івано-

вич зробив цензуру готованого журналу «Дукля», №4, того з чеськими матеріалами, він зняв статтю Ю. Бачі та О. Зілінського та намагався знайти в журналі контрреволюцію. Ми протестували. Капітан порадився з комендатурою і заявив: «Якщо не знімете з номеру статті Ю. Бачі та О. Зілінського, знімемо весь 4 № «Дуклі». Як вони були обізнані з українською літературою, свідчить факт, що не знали таких українських поетів, як Л. Костенко, І. Драч, М. Вінграновський. 28.08.68 увечері подзвонили мені з комендатури і запросили мене до себе. Тут були підполковники Тараканов і Свистун, які висловили незадоволення зі змістом ж. «Дукля» № 4, зокрема, критично висловились до таких авторів, як Лім, Кундера, Люстиг. Розмова була культурна, ввічлива й ділова. Цікавило їх, як народ ставиться до Дубчека та Сморковського, який вони мають авторитет серед народу...

13.09.68 відбулося засідання комітету УС ССП (І. Мацинський, О. Зілінський (не член), Е. Бісс, М. Бобак, Й. Шелепець, В. Дацей, Ф. Іванчов) під головуванням І. Мацинського, на якому була дана інформація про пленум ЦК КПС і СНР та політичне становище в країні, було зачитано 15 пунктів з «Московського протоколу», про обмеження діяльності преси і радіо тощо. Було вирішено скликати пленарне засідання УС ССП на 20.09.68, був ухвалений бюджет на 1968 рік на суму 54 тисяч крон та план роботи на 1969 рік. 10.11.68 на засіданні комітету УС ССП (присутні Мацинський, Дацей, Іванчов) обговорювався 6 номер «Дуклі», в якому мали бути поміщені твори словацьких авторів. Комітет вирішив перенести їх до першого номера на 1969 рік. Замість М. Бобака, який був на стажуванні в Києві, було запропоновано кооптувати за члена комітету УС ССП М. Дробняка. Було запропоновано, щоб деякі матеріали з конференції до 50-річчя ЧСР були надруковані в ж. «Дукля».

Наступне засідання комітету УС ССП (поширене) відбулося під головуванням І. Мацинського 15.11.1968. Присутні: Мацинський, Іванчов, Шелепець, Мольнар, Бісс, Зілінський. Програма засідання була така: 1) Федералізація ЧСР та праця літературних спілок в країні; 2) семінар про мовний рівень нашої літературної продукції (забезпечать М. Мольнар, А. Куримський); 3) підготовка наступного номера ж. «Дукля» з словацькими матеріалами (забезпечать М. Мольнар і А. Куримський); 4) підготовка конференції до 50-річчя ЧСР; 5) Клуб «Дружба» і літературні вечори; 6) перепис населення і назва «русин» та «українець» тощо.

Наш коментар:

В записках Ф. Іванчова ми знайшли дуже широку інформацію про роботу Пленуму Спілки словацьких письменників, який відбувся 13.12.68. В дискусії виступило 28 словацьких письменників, які торкалися різних сфер політичного, суспільно-культурного і літературного життя. З членів УС ССП ніхто не виступив. Виступи були дуже критичні, часто з протилежними поглядами. Для нашої літератури пленум був знаменний тим, що Василю Гренджі-Донському було на ньому присвоєно звання «Заслужений митець ССР» та тим, що комітет УС ССП мав підготувати для видавництва «Смена» збірку поетичних творів наших авторів для перекладу на словацьку мову. Жаль, рукопис не був підготовлений, і ніколи збірка поетичних творів наших поетів не вийшла у видавництві «Смена». В. Гренджа-Донський був першим українським письменником Чехословаччини, який одержав таке високе звання. Аж через 10 років таке звання одержав Федір Іванчов.

Через 4 дні, тобто 17.12. – 18.12.1968, проходила наукова конференція, яку організувала й УС ССП разом з ЦК КСУТ, на тему: 50 років української культури в Чехословаччині. Вступне слово виголосив І. Мацинський. З доповідями виступили І. Ванат, І. Мацинський, О. Рудловчак, співдоповіді зачитали О. Зілінський, Н. Гнатюк, які між іншим познайомили присутніх з творами письменників-емігран-

тив з України і Закарпаття, які жили або живуть в Чехії з 1918 року і створили «празьку поетичну школу». Навели цілий ряд прізвиськ, про які ми до того часу не знали. Далі виступили із співдоповідями та в дискусії Ю. Бача, М. Штець, М. Мушинка, А. Болек, Й. Шелепець, А. Пестременко, О. Пажур, С. Макара, І. Новак, І. Мацинський, О. Зілінський та інші. Під кінець конференції був прийнятий Лист та Резолюція, в яких крім іншого вказувалося на потребу дослідити літературний процес і вклад окремих наших письменників в українську літературу в ЧСР за 50 років та виконати реабілітацію скривджених і запламованих українських письменників і культурних діячів.

Найближче засідання комітету відбулося аж 10.04.1969 року в день семінару, який мав обговорити питання мови художньої української літератури Чехословаччини. На семінарі з головною доповіддю виступив А. Куримський, співробітник ЧСАН, а предметом обговорення була повість М. Немета «Чортів верх» (книга вийшла під назвою «Оповідання з-під гори» – М. Р.). В дискусії виступили А. Пестременко, І. Гриць-Дуда, Ю. Кундрат, В. Зозуляк, Є. Бісс, Й. Голенда, В. Жидлицький, І. Мацинський, О. Зілінський та інші, які торкалися різних сторін і проблем мови в літературі, пресі і в школі.

11.06.1969 відбувся з'їзд Спілки словацьких письменників, складовою частиною якої є й наша УС. Здається, вперше в комісії з'їзду були обрані і члени УС, як В. Дацей, І. Мацинський. Головну доповідь зачитав І. Кулець. В дискусії виступаючи підтримали основну думку – консолідація літературного життя. В комітет ССП було обрано І. Мацинського, який набрав більше голосів, ніж В. Мігалік чи Л. Новомеський. В кандидати комітету ССП було обрано і В. Гренджу-Донського.

Наш коментар:

Дуже цікавий запис у блокноті Ф. Іванчова, в якому занотовано, як дійшло до звільнення І. Мацинського з посади першого секретаря ЦК КСУТ. Первинна організація КПС при ЦК КСУТі 30.09.69 характеризувала його працю на посаді першого секретаря ЦК КСУТ як анархічну та друковані твори, видані 1968 року КСУТ і ВУЛ СПН, як антирадянські та антисоціалістичні. Це був перший поштовх до дальших репресій – звільнення з ЦК КПС, виключення з КПС, припинення членства в ССП, звільнення з посади першого секретаря ЦК КСУТ та директора ВУЛ СПВ.

14.11.1969 ідеологічний відділ КК КПС погодився з пропозицією комітету УС ССП, щоб у редколегії ж. «Дукля» були такі люди: М. Бобак, В. Дацей, В. Зозуляк, Ф. Ковач, І. Прокіпчак, О. Рудловчак, Й. Шелепець.

Чергове засідання комітету УС ССП 10.12.1969 відкрив І. Мацинський, не оголосивши програми засідання. З членів комітету були присутні: Ф. Іванчов, М. Шмайда, Є. Бісс, В. Дацей (Й. Шелепець – виправдався), Ю. Бачу не запросив І. Мацинський. З нечленів комітету брали участь у засіданні М. Немет, С. Гостиняк і М. Дубай. І. Мацинський крім Ю. Бачі не запросив на засідання комітету й В. Дацея та Ф. Іванчова, але вони, дізнавшись, що засідання буде, самі прийшли. Засідання пройшло неорганізовано. І. Мацинський говорив про відносини між ССП та УС ССП, бюджет УС ССП на рік 1970, про те, що «ми не маємо, що оправдуватися і відкликати свої слова, бо 1968 року більше хибі робили окремі члени, ніж організація».

Незважаючи на те, що 14.11.1969 КК КПС ухвалив склад редколегії ж. «Дукля» І. Мацинський запропонував новий склад: М. Шмайда, Ф. Ковач, О. Рудловчак, Й. Шелепець, М. Немет, М. Гиряк, І. Прокіпчак, А. Червеняк, І. Мацинський, але комітет не голосував за його пропозицію.

Наш коментар:

Прошло більше півроку після останнього засідання комітету УС ССП, коли відбулися звітно-виборні збори УС ССП 4.06.1970.

Звітно-виборні збори відкрив І. Мацинський, який подав звіт за звітний період,

в якому між іншим сказав, що у нього були проблеми зі скликанням зборів, бо не знав кого запрошувати, кого ні, що секції УС ССП працювали регулярно і після серпневих днів 1968, дав критичну оцінку поведінці деяких людей під час 1968-69 років і сказав, що нічого погано в цьому не бачить тощо. Потім взяв слово А. Плавка, голова ССП, який дав характеристику літературного життя в Словаччині, сказав, що деякі словацькі письменники, як В. Мігалік, Л. Новомеський, В. Мінач вказували на нездорові явища в суспільстві, які мали місце в нашій країні, вже раніше. В дискусії виступили І. Прокіпчак (сказав, що УС ССП та її члени теж не без вини), В. Зозуляк (заговорив по-словацьки і сказав, що українській літературі найбільше допомагали А. Плавка і М. Лайчак, що мало уваги на з'їздах письменників приділяється українській літературі), О. Зілинський (говорив про потребу контактування нашої літератури з чеською літературою), Л. Кнезек (про видавання нових членських квитків та про новий статут ССП тощо). Заключне слово виголосив А. Плавка.

Наш коментар:

Жаль, нема в записках Ф. Іванчова, кого було обрано в комітет УС ССП і хто став головою УС ССП. Очевидно, головою став В. Зозуляк. Після того в роботі комітету УС ССП настала довша перерва, або Ф. Іванчов не брав участі в його роботі, бо нема записів. Виходячи із записок Ф. Іванчова, робота комітету УС ССП, коли його головою був І. Мацинський, була жвава, широко спектральна, спрямована переважно на підвищення художнього рівня нашої літератури, на контакти з праякими українцями, що допомогло підвищити художній рівень нашої літератури та літературної критики. Але з другого боку, наша критика була відсутня від літературного життя. Контакти з українськими радянськими письменниками в кризових роках були слабкі тощо. Як свідчать окремі записи і факти, І. Мацинський не завжди був дипломатом, вирішував проблеми холерично, не сприймав критики, поради, гадав, що він знає все і все зможе зробити, тому часто доходило до сварок і непорозумінь не лише між членами УС ССП. Але, як на мене, не це домінувало в його роботі. Я гадаю, що основне в своїй роботі він бачив у тому, щоб наша література художньо зростала, тому організував так багато семінарів, дискусій і обговорень. Після нього вже ніхто не був таким ініціативним в цьому плані.

Аж 3.12.1970 відбулася нарада на КК КПС, де було проконсультовано склад нового комітету УС ССП: В. Зозуляк, І. Прокіпчак, А. Кусько, М. Мольнар, Ю. Боролич. Було сказано, що дата звітно-виборних зборів буде узгоджена пізніше. 8.04.71 була знов нарада на КК КПС (С. Кравчак) у зв'язку з звітно-виборними зборами УС ССП. Головою партійної групи УС ССП було призначено І. Прокіпчак. Було ухвалено, що збори поведе І. Прокіпчак, звіт зачитає В. Зозуляк. Працівник ЦК КПС запропонував, щоб УС ССП об'єдналася з Східнославацькою обласною організацією ССП. Але це питання не було вирішене. Було доручено І. Прокіпчаку і Ф. Іванчову підготувати листи ЦК КПС і КК КПС, які надішлють члени УС ССП із своїх зборів.

Звітно-виборні збори УС ССП відбулися 23.04.1971. Доповідь про діяльність зачитав В. Зозуляк, говорив про семінари, літературні вечори, літературну продукцію, редколегію журналів «Дукля», «Дружно вперед», про «Заяву» тощо.

В дискусії виступили І. Мацинський (говорив про складну ситуацію в суспільстві і літературі, про потребу аналізу роботи спілки після XIII з'їзду КПЧ, видавання наших книг в Україні), Ф. Гондор (говорив про те, чи І. Мацинський є догматиком, або ні, бо 7 років не міг писати як догматик, вимагав, щоб письменники жили за своїм розумом і не слухали «західних пророків», щоб признали свої помилки. Далі зупинився на змісті різних «Листів» та «Листа» українських письменників Чехословащини, про зміст часопису «Культурний живот». Не погоджувався з думкою,

що хтось вважає «себе безпартійним комуністом». Також полемізував з І. Мацинським та його окремими висловлюваннями), Й. Шелепець (казав, що завданням наших зборів є активізувати нашу творчість, що за період, коли керував спілкою І. Мацинський, вийшло чимало творів молодих авторів; помилки, які були, були зроблені поза літературою та нашою секцією; твердив, що в «Листі» зовсім нема цитат з оригіналу та розповів зміст «Листа»; запевнив, що «виросли ми в соціалістичному ладі, походимо із нижчих верств і такими хочемо залишитись»), М. Мольнар (висловився до змісту «Листа»), Є. Бісс (вимагала, щоб протокол писався точно, «Листа» ніхто від нас не просив і треба зробити, щоб він нікуди не пішов. Далі казала, що не треба робити трагедії, бо такі «Листи» писало багато організацій, нас ніхто не інформував про ситуацію і просила «щоб була дана можливість вимити собі руки і далі працювати на користь літератури і народу»), В. Дацей (казав, що не треба брати за основу ту оцінку літератури і роботи нашої УС ССР, яку дав В. Зозуляк, бо було зроблено далеко більше в УС; «Дукля» теж за попередній період зросла, сьогодні кожен розумніший, але вимагали від нас, щоб ми підписували Листи, так ми і робили; яка доля мене чекає, не знаю, але невпевненість послаблює людину), М. Шмайда (говорив, коли людина хоче виправити свою помилку, треба їй допомогти), М. Мольнар (закликав до оживлення літературного життя, оцінив досягнення нашої літератури під час володування секцією І. Мацинським), С. Макара (вимагав зробити оцінку творчості, зафіксувати, що у нас було антирадянське, антисоціалістичне, позбутися того, що було зле; нас не інформували про політичну ані культурну ситуацію, а скоріше дезорієнтували нас), В. Коман (КСУТ і надалі буде допомагати секції та письменникам під час організування літературних вечорів тощо), Головою УС ССР було обрано В. Зозуляка.

Наш коментар:

«Лист» українським радянським письменникам написали члени УС ССР за зразком чеських і словацьких письменників і наші письменники як протест проти вступу радянських військ на територію ЧССР у серпні 1968. В записках Ф. Іванчова не має даних про те, хто, коли і чому із членів УС ССР був виключений з її рядів, кому було припинено членство в ССР. Мені сказали, що комісія проводила індивідуальні розмови з кожним членом секції. Хто був у складі комісії, мені невідомо. Деяким з них було припинене членство в ССР на 1 чи 2 роки (Є. Бісс, І. Мацинський, М. Шмайда) з політичних причин із заборобою друкуватися, але після того строку мали знов стати членами УС ССР. Жаль, той строк продовжився аж до року 1984, коли у грудні І. Мацинському було повернуто членство ССР, хоч друкувався вже раніше і 1988 року Є. Бісс було поновлено членство ССР. Жаль, М. Шмайда відмовився подати заяву про оновлення членства ССР, хоч я його кілька раз просив, щоб так зробив, бо ЦК ССР дав згоду на поновлення членства, але без заяви не хотів це зробити. В роботі УС ССР настала деяка перерва.

15.05.1972 УС ССР разом з УНТ організувала семінар про драматургічну літературу наших авторів. Вступне слово сказав В. Зозуляк, який розповів, скільки творів було видано за повоєнний час (200 назв), яких успіхів здобув УНТ за 25 років свого існування та про потребу тіснішої співпраці літераторів і драматургів УНТ. В семінарі взяли участь такі письменники, як, В. Зозуляк, Ф. Іванчов, В. Дацей, І. Гриць-Дуда, Ст. Гостиянк, М. Питель, Н. Гнатюк, М. Немет. Головну доповідь виголосив директор УНТ Й. Фельбаба, який підкреслив, що вперше в історії театру зійшлися письменники і працівники УНТ на робочу бесіду і що спільними силами будемо виконувати завдання ХІУ з'їзду КПЧ, який накреслив в галузі культури. Він запевнив, що керівництво УНТ має намір щороку включити в репертуар УНТ одну п'єсу нашого місцевого автора, що тематика твору має мати наш під-

карпатський зміст. Закликав, щоб автори спиралися на прогресивні традиції нашого народу. Театр потребує ангажовані твори, які би активно впливали на глядача, потребує мати рукописи завчасу, бо драматургічні плани ухвалює МК ССР, ухвалений план є обов'язковим для театру. На сцені УНТ за 20 років було поставлено лише 8 п'єс наших авторів, що є замало. А Червеняк, драматург УНТ, говорив про перспективи драматичних творів, які подали театру В. Зозуляк, Н. Гнатюк, В. Гайний, В. Дацей, І. Гриць-Дуда і підкреслив потребу попередньої співпраці авторів з драматургією театру, щоб твори не було треба перероблювати. В дискусії виступили В. Гайний, І. Гриць-Дуда, Я. Сисак, І. Іванчо, В. Зозуляк, Ю. Дацко, В. Дацей, М. Питель, Й. Фельбаба, А. Червеняк, які підняли цілий ряд важливих проблем драматургічної творчості та національних питань.

31.05.1972 відбувся II з'їзд ССП, в кому взяло участь 179 членів, серед яких були і члени УС ССП: Зозуляк, Прокіпчак, Іванчов, Боролич, Мольнар, Дацей, Шелепець, Макара. Звітну доповідь зачитав А. Плавка. В дискусії виступив між іншим і В. Зозуляк, який говорив про 20 – й річний шлях української літератури в ССР та про значення ж. «Дукля» в розвитку літератури і культури. В ЦК ССП було обрано В. Зозуляка.

14. 12. 1972 відбувся семінар до 20-річчя ж. «Дукля», який організувала редакція разом з УС ССП. Від УС ССП були присутні: Боролич, Мольнар, В. Хома (він же виступав як заступник міністра культури СР – М. Р.), Іванчов, Макара, Дацей, Шелепець, Гриць-Дуда. З доповідями виступили М. Роман та Ф. Ковач, які дали оцінку ролі, яку виконав ж. «Дукля» для розвитку літератури і культури взагалі, вказали на помилки під час кризи 1968 року. В дискусії виступили М. Питель, Ю. Боролич, В. Хома, П. Урам, Ф. Ковач, М. Мольнар та інші.

1.04.1974 ЦК ССП прийняв за членів: М. Сабадоша, Ст. Гостиняка, Ф. Ковача, М. Дробняка, В. Гайного, М. Романа.

10. 12. 1974 відбулося пленарне засідання УС ССП, у якому взяв участь секретар ССП Ян Солович. Секція тоді нараховувала 15 членів (Зозуляк, Мольнар, Кусько, Макара, Іванчов, Прокіпчак, Дацей, Шелепець, Хома, Гайний, Ф. Ковач, Дробняк, Гостиняк, Сабадош, Роман). Збори вів Ф. Ковач. В дискусії виступили Я. Солович, який познайомив присутніх з ситуацією в ССП, яка має 259 членів, про те, як не здійснилися заяви, що без виключених письменників із ССП не буде існувати та розвиватися література в Словаччині), В. Гайний (говорив про потребу колективно обговорювати драматичну продукцію наших авторів, зокрема на сцені УНТ), С. Макара (не бачив творчої перспективи для молодих творців, закликав організувати для них навчання; одне говориться на зборах, інше в кулуарах), М. Мольнар (відзначив серйозність доповіді Ф. Ковача, важливість присутності Я. Соловича на зборах, просив широко відзначити ювілей В. Гренджі-Донського, видати твори Л. Новомеського про Закарпаття, «Веселку» поширити так, щоб могла друкувати твори авторів-початківців), В. Дацей (говорив, що у деяких активних членів УС ССП обмежена літературна діяльність, просив, щоб всі мали можливість активізуватися на користь літератури і народу, щоб могли друкуватися і виступати по радію), І. Гриць-Дуда (критично говорив, що словацька преса і радіо не відмітили смерть В. Гренджі-Донського і 65-річчя В. Зозуляка, що мало пропагується художня література в словацькій пресі, що треба оновити діяльність Клубу «Дружба»), Й. Шелепець (просив організувати семінари на вищому художньому, політичному та естетичному рівнях, ніж дотепер).

Наш коментар:

В записках Ф. Іванчов не навів новообраний склад комітету УС ССП. Очевидно, на тому засіданні відбулися й вибори нового комітету, у склад якого увійшли Ф. Іванчов, В. Гайний, Ф. Ковач і Прокіпчак, В. Зозуляк і М. Роман. Головою було

обрано М. Романа. Новий комітет висунув такі пріоритетні завдання: поживити літературний процес і підняти ідейно-художній рівень літературної творчості, забезпечити пропаганду творів своїх членів серед українського, словацького та чеського населення; створювати для молодих, початкуючих авторів всі можливі умови, щоб швидше художньо та ідейно зростали; подбати, щоб ті члени, яким було припинене членство в ССП, чим скоріше повернулися в її лави.

Наступне засідання комітету УС ССП відбулося 27.12.1974, на якому було крім іншого ухвалено зміст вітального листа М. Данкові до його життєвого ювілею, рекомендацію для творчої відпустки для В. Дацея і І. Гриця-Дуди та запрошення для відвідин С. Панька з Ужгороду.

Наш коментар:

В записках Ф. Іванчова нема даних про роботу УС ССП майже протягом усього 1975 року. Очевидно, він був в той час у відраджженні. Можу заявити, що робота комітету проходила регулярно за планом роботи, як свідчить мій щоденник...

10.10.1975 відбулося засідання комітету УС ССП з таким порядком денним:

1) Доноси на Ст. Гостиняка, 2) Питання молодих авторів, 3) Організація семінару для молодих (11.11.75), 4) Обговорення листа І. Родака ССП, 5) Поновлення членства Є. Бісс та І. Мацинського, 6) Друкування творів виключених з УС ССП, 7) Прийом нових членів ССП, 8) Поточні справи.

Наш коментар:

Як лам'ять мене не зраджує, тоді на Ст. Гостиняка із Музею української культури в Свиднику поступило на КК КПС кілька скарг і доносів, в яких його обвинувачували з різних політичних, антисоціалістичних огріхів, навіть були пропозиції від одної людини (ім'я і прізвище не наведу, бо вона ще живе), щоб його було виключено із ССП та знято з роботи. На щастя, по дорозі в Свидник зайшов на факультет працівник ідеологічного відділу КК КПС С. Качмар у іншій справі і він мені сказав, заради чого їде у Свидник. Ми потім вели довгу бесіду. Я йому пояснив і, здається, переконав, у чому полягає суть сатиричної поезії і значення творчості Ст. Гостиняка не лише для нашої культури. Він нарешті зрозумів мене. Скаргу вважав за особисту ненависть бувшого працівника Музею, і все закінчилося добре, на користь Ст. Гостиняка. Комітет дав позитивну оцінку творчості і поведінки Ст. Гостиняка, і ми раділи, що нам вдалося зберегти Ст. Гостиняка для нашої літератури. Він своєю наступною творчістю довів наші аргументи і запрошки, які ми пред'явили КК КПС. Комітет обговорював листа І. Родака, що надіслав ССП, в якому домагався того, щоб його було прийнято за члена УС ССП. Комітет не зміг задовольнити його просьбу, бо його літературна творчість не відповідала вимогам статуту. Жвава дискусія розгорнулася навколо поновлення членства Є. Бісс і І. Мацинського в ССП. Комітет рекомендував ЦК ССП, щоб їм було поновлене членство. Все затрималося лише тому, що одночасно секція мадярських письменників домагалася поновлення членства крім інших і для таких, як був Добос, з чим не погоджувався ЦК КПС. Так само комітет підтримав пропозицію, щоб поступово всі, яким було припинене членство ССП, могли друкуватися чи виступати по радіо. Для нас це було дуже важливо, бо саме Є. Бісс, І. Мацинський, М. Шмайда, але й такі члени, як В. Дацей, Й. Шелепець, С. Макара належали до найзріліших письменників того часу і не зразу могли друкуватися в ж. «Дукля» або видати самостійні збірки. Однак, наші пропозиції, інтервенції не завжди знаходили підтримку у деяких працівників КК КПС.

Комітет УС ССП на засіданні склав список тих початкуючих письменників, яким буде приділяти першочергову увагу. Серед них були: М. Няхай, М. Параска, Л. Галай, С. Шковран, І. Чурпек, М. Хавтур, Г. Чура, О. Балла, Н. Вар'ян, І. Сташак, С. Сухий, М. Гудак, Рихвальська, С. Крушко, Ю. Матяшовська. Був створений орг-

комітет у складі М. Бобак, М. Немет, М. Гудак, який мав організувати творчі зустрічі і семінари для початкуючих авторів. Лекторами мали бути досвідчені письменники і критики.

Комітет УС ССП обговорив план підготовки семінару про стан нашої літератури. Були ухвалені доповіді: «Принципи соцреалізму» (М. Роман), «Досягнення місцевої прози» (Ю. Кундрат) і «Результати поезії» (І. Галайда). Семінар відбувся 13.11.1975, на якому були зачитані такі доповіді: «Сучасні вимоги до творчості художньої літератури» (М. Роман), «Успіхи і недоліки сучасної української прози» (Ю. Кундрат), «Сучасна наша поезія» (І. Галайда). Семінар відкрив вступним словом І. Прокіпчак, в якому наголосив важливість ідеологічного виховання засобами літератури, бо письменник є помічником партії у реалізації її політики. Далі говорив, що хоч матеріальні умови покращали, в наших думках ще надалі живуть міщанські пережитки.

В дискусії виступили: М. Няхай, яка вимагала ширший простір на сторінках преси для молодих авторів, щоб могли частіше друкуватися; М. Бобак звинуватив комітет, що стагнує праця з молодими авторами; М. Гудак теж вимагав більше простору для друкування молодим авторам; В. Дацей говорив, що кожен письменник повинен стояти на політичній платформі, що молоді автори повинні вчитися від світових письменників, які писали в дусі критичного реалізму, писати про життя робітників у капіталістичному світі важко; С. Шковран запитала, чи наша поезія достатньо патетична.

Наш коментар:

Це був, здається, перший семінар для молодих, організований УС ССП, який приніс позитивні результати. Комітет за допомогою Словацького літературного фонду разом з редакцією ж. «Дукля» почав організувати для молодих авторів щорічні змагання на краще оповідання, поетичний, драматичний і публіцистичний твір. Переможцями часто виходили вище названі члени нашого гуртка.

24.11.1976 відбулася у Пряшеві зустріч членів УС ССП (Роман, Зозуляк, Гайний, Ковач, Іванчов) з головою комітету ССП А. Плавкою та Л. Кнзезком. А. Плавка висловив задоволення, що українська література зростає, сказав, що ССП є ідейною і вибірковою організацією письменників і не кожен обов'язково мусить стати її членом, сказав, що в члени ССП треба приймати не за рахунок зниження художнього рівня творчості, але треба підвищувати критерії художнього рівня. Потім дискутували і задавали питання окремі члени УС ССП (Бобак, Макара, Дацей, Гайний, Галайда, Шелепець). Запитання торкалися художнього рівня нашої літератури, можливості друкування наших творів у словацьких перекладах, пропаганді української літератури в словацьких друкованих органах, по радіо і телебаченні, які критерії має словацька громадськість до літератур нацменшостей ССП тощо.

Л. Кнзек дав інформацію про діяльність ССП та вимагав шукати нові форми роботи з молодими авторами. На зустрічі був присутній і працівник КК КПС В. Потічний.

10.09.1976 проходило пленарне засідання УС ССП, яке відкрив і вів В. Гайний. Доповідь до III-го з'їзду ССП виголосив М. Роман, який між іншим оцінив результати роботи УС ССП за пройдений звітний період. Нагадав, що в цьому році були життєві ювілеї В. Греджі-Донського, А. Куська і І. Гриця-Дуди, але не були належно відзначені та оцінені. І. Прокіпчак говорив про підготовку до виборів і завдання УС ССП в наступних роках. В дискусії виступили М. Дубай (говорив про видавничі справи і збут книг Клубу «Дружба»), С. Макара (про потребу поширення можливостей для друкування українських авторів в словацькій пресі), І. Гриць-Дуда (про пропаганду нашої книги), М. Мольнар (про пропаганду нашої книги серед словаків), Гайний (про драматургічний план УНТ та потребу партиципувати на ньо-

му творами наших авторів), М. Сабадош (про пропагацію української книги дома і за кордоном), М. Бобак (про можливість пропагування книг на сторінках ж. «Веселка»), І. Галайда (про необхідність пропагації української книги на сторінках словацької преси). Заключне слово сказав М. Роман.

12.03. 1977 відбулося пленарне засідання УС ССП з такою програмою: 1) Вступне слово – Ф. Ковач, 2) Звітна доповідь про результати роботи між II і III з'їздами ССП – М. Роман, 3) Виступ Я. Соловича, 4) Дискусія, 5) Вибори комітету, 6) Прийняття постанови, 7) Заключне слово. Присутні: за ССП – Я. Солович, за КК КПС – В. Потічний, члени і реєстровані члени ССП, молоді автори – всього 25 чоловік. В дискусії виступили І. Прокіпчак (високо оцінив засідання, бо комітет підвів підсумки літературної творчості за присутності Я. Соловича, сказав, що в нас нема національних конфліктів, зміцнюється інтернаціональна дружба в літературі ССР), М. Дробняк (вимагав, щоб критика докладніше оцінювала літературну продукцію, треба більше дбати про пропаганду української книги, організувати клуб критиків; критикував слабе піклування про молодих авторів; просив навести порядок в гонорарах, щоб новий комітет дорішив питання друкування виключених із КПС), М. Мольнар (просив подбати, щоб в пресі була сторінка для молодих авторів, навести порядок в гонорарах, посилювати контакти з словацькою публікою, організувати літературний вечір у Братиславі, просив залучати молодих авторів у змагання «Літературний Кежмарок»), Й. Шелепець (казав, що відчувається стагнація прози і поезії, просив робити якіснішу оцінку нашої творчості, що наша критика відстає від художньої літератури, більше дбати про підрастаюче літературне покоління тощо), Ю. Кундрат (просив частіше організувати семінари чи обговорення конкретних творів), Я. Солович (сказав, що словаки мало знають українську літературу, треба організувати літературний вечір у Братиславі до 60-річчя Жовтня, комітет має рішати не лише організаційні чи персональні справи, але й літературні проблеми. Далі повідомив, що з'їзд ЧССП відбудеться в листопаді у Празі або на Добржіші, що через місяць в Софії відбудеться конгрес письменників світу (72 делегати із соціалістичного табору і 72 із останнього світу).

Після дискусії відбулися вибори нового комітету УС ССП.

Наш коментар:

В записках Ф. Іванчова не наведено, але, як свідчать мої записи, комітет був обраний у складі В. Гайний, Ф. Іванчов, Ф. Ковач, І. Прокіпчак, М. Роман. Головою був обраний М. Роман, а парторгом УС ССП Ф. Іванчов.

Чергове засідання комітету УС ССП відбулося 28.09. 1977, який обговорив звіт виконання завдань між двома з'їздами КПЧ, який було треба надіслати КК КПС. Далі рекомендував прийняти М. Немета та М. Ксеняка за членів ССП, дав пропозицію на присвоєння звання «Заслужений митець» з нагоди життєвого ювілею В. Зозуляку і Ф. Іванчову. В. Зозуляк нарешті одержав «Орден Праці», а Ф. Іванчов звання «Заслужений митець». Обговорив план роботи з молодими авторами і призначив першу зустріч з ними на 27. 10. 1977. Було встановлено, що кожної середи від 17-20.00 год. буде в клубі УС ССП робоча зустріч з молодими – аналіз творів окремих авторів. Кожен член УС ССП, який живе у Пряшеві, буде по черзі з ними зустрічатися. Такі зустрічі тривали десь 3-4 місяці, потім перестали, бо не було інтересу з боку молодих авторів, або приходили не підготовлені чи без творів.

6.12. 1977 комітет приймав у себе делегацію закарпатських письменників: Ю. Мейгеш, Ю. Керекеш, П. Угляренко. П. Скунець. Потім відбулася зустріч з студентами-україністами обох факультетів. В дружній дебаті виступали всі гості та й наші письменники.

27.01. 1978 редакція «Дуклі» разом з ЦК КСУТ та УС ССП провели науковий

семинар до 25-річчя існування ж. «Дукля». Семинар розпочався урочисто – віршем, який написав з того приводу поет І. Галайда. Вступне слово сказав Й. Данко, секретар по культурі ЦК КСУТ. Листи від ЦК КПС зачитав В. Черевка, від КК КПС – Ю. Гамрак, від уряду ССР і Міністерства культури – М. Чорний. Були зачитані вітальні листи від редакції «Словенське погляди», Чехословацької академії наук, українських журналів і газет тощо. Робоча частина розпочалася головною доповіддю М. Романа про 25-річний шлях «Дуклі», її успіхи і невдачі. Потім ще виступили з співповідями Ф. Ковач про стан сучасної літератури і Ю. Кундрат про українську перекладну літературу. Після того відбулася жвава робоча дискусія. В кінці найактивніші співпрацівники ж. «Дукля» одержали дипломи, значки і листи КК КПС, ЦК КСУТ і редакції «Дукля». Подібний семінар до 25-річчя ж. «Дукля» провела редакція часопису разом з УС ССП та кафедрою української мови і літератури для студентів і викладачів Педагогічного і філософського факультетів УПІШ в Пряшеві. З доповідями виступили О. Рудловчак, Ф. Ковач та М. Роман, які говорили про розвиток літератури і роль ж. «Дукля» в її розвитку. В дискусії виступили далші викладачі та студенти-українисти, які вимагали більше простору на сторінках журналу для творів молодих авторів, про необхідність тіснішої співпраці з чеською, словацькою і світовою літературами тощо.

Комітет УС ССП 26.04.1978 обговорив план підготовки літературного вечора в Братиславі. Була домовлена участь артистів УНТ та вступне слово М. Романа на ньому. Тексти підготувала літературна частина ССП разом з М. Романом і М. Няхай та артистами УНТ. Організаційні та фінансові справи вечора забезпечить літературна частина ССП в Братиславі. Далі комітет затвердив план зустрічі з молодими, який мав бути у жовтні 1978 року. На рік 1979 комітет УС ССП намітив відзначити 50-річчя Василя Хоми та провести семінар у вересні про розвиток нашої прози, приурочений до 70-річчя письменника Василя Зозуляка. В поточних справах була дана пропозиція на державну нагороду для В. Зозуляка у зв'язку з його 70-річчям від дня народження.

24.01.1979 відбулося засідання комітету УС ССП, на якому був уточнений план роботи на 1979 рік. В ньому між іншим намічалось провести двічі на рік пленарні засідання УС ССП з конкретним змістом (обговорення конкретних творів), раз за квартал проводити засідання комітету та проведення літературних вечорів разом з КСУТ. Було доручено комітету потурбуватися, щоб гонорари членів УС ССП у видавництві чи радіо були на рівні з іншими членами ССП. Далі було доручено, щоб члени УС ССП виконали реєстрацію в секретаріаті ССП. На день 24.01.1979 УС ССП мала 16 членів.

Найближче пленарне засідання УС ССП намічалось провести 16.03.79 з вступним словом М. Романа та оцінкою літературної продукції за 1978 рік (Ф. Ковач) і дискусією. Вирішено було запросити на семінар не лише членів, але й реєстрованих та початкуючих авторів, редакторів видавництва газет і журналів, а також представника КК КПС (Ондрей).

10.03.1979 відбулося засідання комітету УС ССП (В. Зозуляк, І. Прокіпчак, Ф. Іванчов, В. Гайний, Ф. Ковач, М. Роман) за участі першого секретаря ССП Яна Соловича. Спочатку М. Роман подав інформацію про виконання попередніх постанов, про нові книги – твори М. Дробняка, А. Галечки, Ф. Ковача, В. Комана, Ф. Іанчова, М. Немета і як їх треба використати серед читачької громади, як організувати читачькі бесіди тощо. Критичне зауваження було зроблене до книги В. Комана про творчість Ф. Лазорика. В ході дискусії члени вказували на потребу інтенсивніше поширювати книги наших авторів серед читачів, забезпечити, щоб магазини «Словацька книга» продавали українські книги в Кошицах, Братиславі, всюди, де живуть наші читачі, щоб кожного року вийшов хоча б один переклад нашого автора словацькою або чеською мовами, щоб гонорари наших авторів, які

далеко занижені у порівнянні з словацькими чи чеськими авторами, були нарівні з їхніми, бо це є певна форма дискримінації, просили, щоб Словацький літературний фонд оплачував хоча б переписку текстів, як не може дати творчу відпустку. Члени критично говорили, що крім В. Гренджі-Донського немає серед наших авторів ані одного з державною нагородою, або званням «Заслужений митець», хоч таких людей, що цього заслуговують своєю творчістю та суспільно-політичною роботою є кілька, вимагали також, щоб наші члени могли одержувати творчі стипендії дома і на поїздки за кордон та були включені в офіційні делегації ССП або СЧСП. Члени комітету констатували, що робота з молодими авторами послабішала, далі вимагали, щоб наші автори були більш самокритичні до своєї творчості, щоб раніше, ніж понесуть свій рукопис у словацьке видавництво, дали його на обговорення чи відзив критики, бо це лише допоможе поліпшити його художній рівень і скоріше буде прийнятий до видання. Кожен твір, який вийде словацькою чи чеською мовами репрезентує всю нашу літературу, не лише автора і треба бути вимогливішим до цієї справи і не домагатися за всяку ціну друкувати твір.

Ян Солович у заключному слові просив, щоб наші письменники відвідали села Старинської долини, які будуть затоплені і написали твори про людей, що змушені виїхати звідси, написати про їх зичаї, пісні, духовну і матеріальну культуру. Такі твори Літфонд буде гонорувати, або просто дає стипендії чи творчу відпустку авторам, бажачим написати такі твори, просив надсилати твори в ж. «Словенське погляди», пообіцяв, що Літфонд буде щороку видавати твори одногодвох українських письменників словацькою мовою, що Комітет ССП буде членів УС ССП включати в склад різних делегацій. Також він запропонував, щоб ми подумали, чи не варто об'єднати УС ССП з «Виходословенською одбочкою ССП», але це справа УС, як вона вирішить, так і буде, сказав Я. Солович.

11.10.1979 комітет УС ССП займався пропозицією, яку висловив Я. Солович відносно об'єднання письменницьких спілок в нашому краю. Комітет (М. Роман, В. Гайний, Ф. Іанчов) зайняв однозначно негативну позицію до пропозиції, яку буде М. Роман тлумачити в Братиславі та на КК КПС. В цій пропозиції УС ССП бачить крок до ліквідації УС ССП. Комітет також обговорив пропозицію на надання звання «Заслужений митець ССР» Ф. Іванчову, В. Зозуляку та В. Гайному. Комітет позитивно оцінив факт, що видавництво «Чеськословенський списователъ» видає чеською мовою антологію творів наших письменників і розглядає той факт, як відкриті двері для нашої літератури до чеського читача.

В дні 14-15 жовтня 1979 відбулися «Дні Східнославацького краю в Закарпатській області». Українських письменників із Пряшева репрезентував Ф. Іванчов.

25.10.1979 Комісія з питань художнього перекладу Літфонду разом з УС ССП організувала робочий семінар у Пряшеві. З доповідями виступили М. Мольнар, Ю. Кундрат, Ю. Железнік, П. Бунганич. В дискусії виступили Й. Шелепець, М. Мольнар, М. Параска, Плевкова, І. Іванчо, Д. Дулебова-Турекова, Ст. Сухий, І. Яцканин, І. Мацінський, М. Роман та інші.

Наш коментар:

В записках Ф. Іванчова ми не знайшли ніяких даних про діяльність УС ССП протягом 1980 року. Очевидно, вони загубилися. Можемо твердити, що комітет та й вся секція працювала за раніше ухваленим планом.

22.01.1981 відбулося засідання комітету УС ССП. Присутні: М. Роман, В. Зозуляк, Ф. Іванчов, Ф. Ковач. Члени комітету обговорили пропозиції на премію І. Франка СЛФ, премію ССП, поїздки за кордон Ф. Іванчова, пропагацію нашої літератури в словацькій і в чеській пресі та підготовку пленарного засідання УС ССП, яке відбудеться 13. 03. 1981. На цей день УС ССП налічувала 18 членів.

Премію І. Франка СЛФ за поточний рік може одержати людина, книга якої вий-

шла до 1 листопада поточного року і відповідає всім вимогам статуту. Оскільки книга М. Мольнара ще не вийшла (очевидно, «Зустрічі культур» – М. Р.), була запропонована книга В. Зозуляка «Метаморфози». На премію ССП не було рекомендовано жодну книгу. У відрядження за кордон (Україна) був рекомендований Ф. Іванчов. Комітет рекомендував прийняти за члена УС ССП Й. Збіглей і доручив М. Роману дати йому позитивну характеристику. 60-річчя Івана Родака комітет не буде особливо відзначати, бо він не є членом УС ССП, але вітального листа йому надішле. На пленарному засіданні буде виголошена доповідь про літературну продукцію за 1980 рік, окремо про прозу виступить Ф. Іванчов, поезію І. Галайда.

Наш коментар:

Справді, майже все те, що Ян Солович пообіцяв на зборах комітету УС ССП, поступово почалося виконувати. Члени УС ССП включалися у склад різних делегацій письменників, які виїжджали в країни соцтабору, в першу чергу в Україну. Жаль, тим не всі скористалися. Почалася підготовка до видання літературно-критичної книжки («Ukrajinská literatúra v CSSR») про розвиток нашої післявоєнної літератури, яка вийшла 1981 року, далі підготовка текстів (Роман) до видання книги в Празі «Ráno pod Karpatami» (1983), підготовка текстів (Ф. Ковач) до видання книги в Братиславі «Srdce ako slnce» (1982) та підготовка текстів до видання поетичних збірок Ст. Гостиняка, Й. Збіглей, проз В. Зозуляка та Ф. Іванчова. Редакції словацьких, але й чеських газет почали частіше друкувати як художні твори наших авторів, так й інформації чи рецензії або літературно-критичні огляди нашої літератури. Центральні спілчанські органи почали частіше запрошувати наших членів на різні загальнодержавні семінари, конференції, поїздки, на яких ми мали змогу презентувати результати творів наших письменників та висловлюватися до всіх питань, які були на порядку денному. Знов ми підняли питання поновлення членства в ССП Є. Бісс, І. Мацинського, М. Шмайди та надання простору для друкування іншим членам, які мали певні обмеження. Жаль, наші просьби і переконування не знайшли підтримки серед партійних органів. Часто це були особисті непорозуміння окремих письменників з політиками, які мали владу в краї, але й вище. Ні одна сторона не хотіла відступити чи «попустити», бо кожна відчувала образу чи свою правду. Правда, ЦК ССП підтримував наші вимоги. Це можу підтвердити, бо я був членом ЦК ССП чи ЦК СЧСП і це питання не раз обговорювалося. Часто нам казали, що ми повинні почекати, як справа розв'яжеться з мадярськими письменниками, до яких були критичні зауваження. До наших письменників не було таких гострих претензій. Особисто це питання мені довелося обговорювати з товаришами Р. Благом, Л. Пезларом, навіть з Й. Ленартом під час конференції ССП. Часто один посилався на другого. Пезлар на Блага, Благо на Пезлара чи Ленарта і так навколо. Мені вже обридло про це говорити, та й почали мене підозрювати у співпраці з західноєвропейськими українськими емігрантами, вони тоді казали, буржуазними націоналістами. Про це мене попередили відповідальні працівники, і я це відчув після деяких публічних виступів в Україні.

16 березня 1979 року було засідання УС ССП. Збори відкрив і вів М. Роман. Присутні: М. Роман, Ф. Ковач, Ф. Іванчов, В. Гайний, М. Ксеняк, (одержав членський білет ССП), В. Дацей, Ст. Гостиняк, М. Бобак, В. Зозуляк, І. Гриць-Дуда, Й. Шелепець, С. Макара, І. Прокіпчак і запрошені М. Ілюк, М. Параска, Н. Вар'ян, Г. Чаварга, Ю. Дацко, В. Коман, Д. Дулеба, Г. Галечка. Доповідь про розвиток культури в Східно-Словацькому краї виголосив працівник КК КПС т. Ондрей.

Оцінку літературної продукції за 1978 рік зробив Ф. Ковач. Докладно зупинився на таких творах, як «Вибране» І. Прокіпчака, збірка оповідань «Твої ровесники»

А. Галечки, «Юні борці» Ф. Іванчова, роман М. Дробняка «Далини», вибране «Поема про любов» В. Гайного, на поетичних збірках «Світ в зелені» М. Немета, літературно-критичній праці В. Комана «Маковицькі мрії» і Ф. Ковача «Слово про поезію і поетів» тощо.

В дискусії виступило кілька присутніх (С. Макара, В. Зозуляк, І. Гриць-Дуда, І. Прокіпчак, В. Гайний, В. Дацей, Д. Дулеба, Ю. Дацко та інші), які реагували на оцінку творів, яку дав Ф. Ковач або на виступ Ондreja та поточні справи.

Наш коментар:

В записниках Ф. Іванчова за 1980 рік немає жодних записів про діяльність УС ССП, але це не означає, що вона не працювала. Комітет, як було раніше постановлено, сходився один раз квартално, а коли виникла потреба й частіше. Тим більше, що це був рік ювілейний – 35 років од дня визволення нашої країни, то збори обов'язково відбувалися. Так само відбулися пленарні засідання УС ССП. Але, коли нема записів, то не будемо далі розводити.

Найближчий запис в блокноті Ф. Іванчова торкається 13.03.1981, коли відбулося пленарне засідання УС ССП. Пленарне засідання УС ССП 13.03.1981 відкрив М. Роман і привітав не лише всіх присутніх, але й ювіляра – Ф. Ковача з життєвим ювілеєм – 50 років од дня народження. Далі Ф. Ковача привітали: М. Мольнар від імені СЛФ та комісії перекладачів, вручивши йому «Почесну грамоту» та нагороду СЛФ. В. Зозуляк теж його особисто вітав ювіляра і передав йому свою останню книгу.

Після урочистої частини доповідь про книжкову продукцію 1979 року виголосив Ф. Ковач. Він докладно зупинився на трьох збірках поезії Ст. Гостиняка «Букет», С. Макари «Ленін з нами» та Й. Збігleyа «Космічні відлуння», які вийшли попереднього року. Далі аналізував прозові твори М. Сабодоша «Відважні», І. Галайди «Коли йдуть дощі», М. Ксеняка «Віночок з терня», В. Зозуляка «Не глядачі на семафори», О. Кратюк «Добрий день, кумцю», П. Стебили «Незабутній день» та літературознавчу монографію М. Мольнара «Зустрічі культур».

В дискусії взяв слово В. Зозуляк, який похвалився, що в словацькому місячнику «Нові книги» була надрукована позитивна оцінка його книги, і не приймає критичних зауважень доповідача до мемуарної книги «Не глядачі на семафори», далі сказав, що не розуміє, чому позитивно оцінені книги лежать на полицях магазинів. Очевидно, слаба пропаганда, дивується, що його організатори літературних бесід чомусь не кличуть на бесіди. Далі говорив, що багато батьків гадає, що коли їх діти будуть відвідувати словацькі школи, то вони будуть розумніші і закликав всіх, щоб своїх дітей давали в українські школи, бо хто не любить своє, не може любити й інше, чуже.

І. Гриць-Дуда сказав, що наші письменники пишуть так, що крадуть час у читачів, критикував тих, що на українській мові заробляють, а своїх дітей не посилають в українські школи. Раз таких батьків діти проклянуть. Нагадав, що М. Качалуба видав у Швейцарії 5 книжок і мали збут, чому так не є у нас, на Пряшівщині.

В. Дацей підтримав думку, що треба більше пропагувати українську книгу. Погодився з мудрою оцінкою Ф. Ковача, яку дав прозі у своїй доповіді. Потім говорив про творчі проблеми і як треба приступати до зображення негативного персонажа в нашій літературі.

І. Галайда сказав, що в доповіді було висунуто стільки проблем, що ми не в силі їх на одному семінарі вирішити. Сказав, що у творі позитивним має бути в першу чергу сам автор.

Ю. Кундрат говорив про кількість тиражу окремих книг, був незадоволений тиражем 500 примірників, бо це мало, навіть для бібліотек, не для читачів чи членів клубу «Дружба». Сказав також, що не без вини при видаванні слабих книг є не лише автори, але й редактори і видавництво взагалі.

В. Гайний розповів про драматургію УНТ, висловив подив, що п'єса В. Даця була відкинута драматургією УНТ. Підтримав думку, що треба організувати літературні бесіди разом з словацькими авторами на тих селах, де читають українські і словацькі твори.

М. Мольнар крім іншого висловив подив, що на пленарному засіданні нема редакторів видавництва ВУЛ СПВ.

Й. Шелепець говорив про роботу магазинів «Словенська книга» і пропаганду української книги. Сказав, що у всіх округах, де живуть українці, є й українські книжки, лише їх люди не купують.

В дискусії ще виступили Й. Мулик (автори чомусь не сприймають критичних зауважень критики, редакція видавництва мало робить для пропаганди книги), М. Няхай (вимагала, що треба організувати щось таке, як В. Мігалік для словацьких початкуючих авторів), Д. Турек (говорила, які має проблеми з деякими українськими авторами в радіопередачах, наприклад, підготувала передачу про поезію С. Макари з найновішої і найбільш ідейної книги «Ленін з нами», але начальство заборонило її висилати).

В заключному слові М. Роман подякував за цінні поради і інформував, що в Празі готується антологія української літератури чеською мовою і в Братиславі антологія української поезії та літературно-критичний огляд розвитку нашої повоєнної літератури словацькою мовою, які вийдуть наступного року. Закликав, щоб письменники не забували про шкільну молодь і більше писали про них та для них.

6.04.1981 відбулася спільна зустріч членів Східнославацької секції ССП і УС ССП в Кошицах з першим секретарем Яном Соловичом, який інформував присутніх із змістом виступу В. Біляка перед письменниками і художниками ЧССР.

3.10.1981 засідав комітет УС ССП, на якому розглядалася програма пленарного засідання секції. Було встановлено, що звітно-виборні збори відбудуться 3.11.1981, на яких звітну доповідь зачитає голова М. Роман після її ухвалення на комітеті дня 29.10.1981. На пленарне засідання будуть запрошені всі члени секції, реєстровані члени, редактори газет і видавництва та викладачі факультетів. Комітет ухвалив пропозицію, щоб І. Галайда став членом УС ССП, та програму літературного вечора до 65-річчя Ф. Іванчова, який буде 17.11.1981. Було доручено, щоб на вечорі виступив з доповіддю-аналізом творчості ювіляра М. Роман. Літературний вечір пройшов вдало. Взяло участь понад 60 чоловік – учні, студенти, викладачі, письменники і широка культурна публіка міста Пряшева.

До засідання пленарного засідання УС ССП 5.11.1981 відбулося засідання партійної групи, яку вів завідуючий ідеологічним відділом КК КПС Ю. Гамрак та крім членів КПС був присутній й перший секретар ССП Ян Солович. Партійна група обговорила зміст доповіді секції та склад комітету УС ССП.

Після звітної доповіді, яку зачитав пленарному засіданню М. Роман, відбулося обговорення доповіді та питання літературно-культурно-національного характеру. В дискусії виступили Ф. Іванчов (говорив про мемуарну літературу), Сабадос (про помилки у виданнях мемуарної літератури), І. Гриць-Дуда (теж сердився за неточності в мемуарній літературі). (Дискутуючі мали на увазі спогади В. Зозуляка «Не глядячи на семафори» та П. Стебілі «Незабутні роки» – М. Р.). Я. Солович говорив, що результати літератури ССР були високо оцінені на з'їзді КПС. І. Галайда говорив про пропаганду української літератури в республіці), В. Дацей про творчі проблеми під час зображення нашого міщанина, Й. Шелепець – про потребу активізації письменницького таланту, допомогу початківцям тощо, В. Кома – про видавничі плани ВУЛ СПВ на майбутній рік та збут книг. Головою комітету було обрано М. Романа, головою партгрупи Ф. Іванчова. Далі у склад комітету увійшли Ф. Ковач, В. Гайний, М. Немет.

24.02.1982 відбулося засідання комітету УС ССП, на якому була дана інформація про підготовку до 4-го з'їзду ССП, який буде 2.03.1982 та федеральний з'їзд ЧССП 9. і 10.03.1982 в Празі й обговорення виступу М. Романа на цьому з'їзді від імені УС ССП.

2.03.1982 відбувся 4-й з'їзд ССП за участі партійно-урядової делегації, яку очолював П. Цолотка, голова Уряду ССР та член Президії ЦК КПС. УС ССП на з'їзді представляли В. Дачей, М. Дробняк, М. Немет, Ст. Гостиняк, В. Зозуляк, С. Макара, В. Гайний, Ф. Ковач, Ф. Іванчов, І. Прокінчак, М. Роман, М. Сабадош, Й. Шелепець. На з'їзді виступив від імені нашої секції М. Роман, який говорив про результати літературної продукції членів УС ССП між 3 і 4-тим з'їздами ССП.

Через тиждень, тобто 9.03.1982 відбувся 2-й з'їзд ЧССП в Празі. Крім партійно-урядової делегації, яку очолював Л. Штроугал, голова уряду ЧССР, в роботі взяли участь делегати із усіх країн соцтабору. Наприклад, радянську делегацію очолював перший секретар Спілки письменників СРСР В. Карпов. УС ССП презентували М. Роман, Ф. Ковач, В. Гайний, М. Немет і Ф. Іванчов. У звітній доповіді Яна Козака було сказане позитивне слово і про українську літературу ЧССР.

Дня 27.11.1982 комітет УС ССП разом з редакцією ж. «Дукля» організував зустріч з молодими авторами. Вступне слово сказав Ф. Ковач, в якому підкреслив, що наш народ має багато талановитої молоді – співаків, танцюристів, малярів й лікарів, інженерів, науковців, які вийшли на загальнодержавний рівень. Ми хочемо вишукувати і талановитих письменників, тому організатори запросили на зустріч 7 здібних хлопців і дівчат, які вже виявили свої здібності на сторінках ж. «Веселка» чи на сторінках шкільних газет. В дебатах виступили М. Роман, І. Галайда, М. Дробняк, М. Няхай, Ф. Іванчов, які говорили про творчі проблеми та організацію конкурсу на кращий літературний твір молодих авторів. Запрошені молоді автори Патаракова, Цюка, Рац, Цоцуля, Гетеш-Турок говорили про свої проблеми. Старші автори потім аналізували твори, які зачитали початківці. Присутні домовилися на регулярних зустрічах (остання середа місяця у приміщенні комітету УС ССП).

29.11.1982 комітет УС ССП разом з ЦК КСУТ, редакцією ж. «Дукля» та працівськими факультетами університету ім. П. Й. Шафарика організував зустріч з українськими письменниками Закарпаття – Ю. Мейгеш, П. Угляренко, Ю. Керекеш, П. Скунець, В. Густі – в «ПКО», на якій крім гостей виступили і домашні письменники, студенти та викладачі. Зустріч відкрив декан Педфакультету проф. О. Стречко, і вона пройшла на дуже доброму рівні. Присутні розходилися з хорошими враженнями.

Комітет УС ССП засідав 26.01.1983 (присутні М. Роман, Ф. Ковач, В. Гайний, Ф. Іванчов) і обговорив такі питання, як підготовка пленарного засідання секції 18. 03. 1983, на якому з аналізом прози виступить І. Галайда і аналізом поезії – Ф. Ковач; пропозицію на премію І. Франка СЛФ поетичної збірки «стежками гаїв» В. Гайного та просьбу, щоб були поновлені Премії ССП і для українських авторів. Комітет також пропонував нових членів ССП та обговорив відзначення 70-річчя від дня народження Ф. Лазорика.

18.03.1983 відбулося пленарне засідання УС ССП. Засідання відкрив та вів М. Роман. Привітав нових членів УС ССП – І. Галайду та Й. Збіглія і початківців. Після аналітичних доповідей розпочалася дискусія. Першим виступив І. Прокінчак, який критикував редакцію ж. «Дукля» за її односторонність, просив редакцію друкувати твори й тих письменників, які були виключені зі ССП. І. Галайда вимагав, щоб наша поезія була більше мелодійною, підкреслив філософічність поезії Ст. Гостиняка. Й. Шелепець говорив, що в поетичних збірках чимало друкарських помилок. В. Гайний просив, щоб з матеріалами-художніми творами про лю-

дей Старинської долини не треба поспішати та обговорювати публічно кожен художній твір. В. Дацей критично висловився, що УНТ не ставить п'єси наших авторів. М. Немет заговорив про проблеми видавання молодих авторів. М. Дробняк продовжив цю думку і розповів про проблеми роботи Клубу молодих авторів. М. Роман говорив про підготовку конференції до 70-річчя Ф. Лазорика, яка відбудеться 30.03.1983 в УНТ та про зустріч з Яном Соловичем, яка планується на 25.04.1983 в Пряшеві.

Наш коментар:

В записках Ф. Іванчова знаходимо нотатки про роботу конференції до 70-річчя Ф. Лазорика, яка відбулася 30.03.83 в залі УНТ, де з доповідями між іншим виступили М. Роман, І. Курилко, Й. Голенда, З. Ганудель, Ю. Муличак, І. Галайда, М. Мальцовська. Організаторами конференції були ЦК КСУТ та УС ССП. У конференції взяли участь представники села Бехерів (секретар МНК М. Бринда), ЦК КСУТ (І. Панчур, Ф. Ковач), Ю. Липчак (МШ ССР, Братислава), інспектор для українських шкіл КК Кошиці М. Попович), родина Ф. Лазорика, письменники, культурні діячі, студенти та широка громадськість, більше ніж 120 чоловік. Конференція пройшла на доброму фаховому рівні.

Під час зустрічі членів УС ССП 25.04.1983 Ян Солович говорив про міжнародну ситуацію і місце письменників в ній, про потребу активніше боротися за мир, частіше виступати в пресі і в словацькій на цю тему, «не ховатися від бомб під радянською парасолькою», говорити «з людьми щиро від серця до серця», позитивно оцінюв вихід антології української поезії словацькою мовою, бо означає «цінний внесок у чехословацьку літературу», далі говорив про працю СЛФ і можливість використовувати творчі відпустки, про прийняття нових членів ССП та оновлення членства у тих, які були виключені із ССП, про потребу організувати літературні зустрічі і вечори в Братиславі та інших містах Словаччини. В дискусії виступили Ф. Ковач, І. Гриць-Дуда, М. Параска, І. Галайда, які підтримали його слова та вказали, що словацька преса не хоче друкувати матеріали наших членів. Так, «Правда» ані не згадала 70-річчя Ф. Лазорика, хоч матеріали їй були надіслані, Словацьке телебачення так само в реліжії «Хвилька поезії» не передає наших авторів, хоч антологія нашої поезії вже давно вийшла.

18.05.1983 комітет УС ССП приймав у себе поета і секретаря СП України Дмитра Павличка та Тетяну Миронову, перекладачку словацької літератури на російську мову й літературного працівника ЦК Спілки письменників СРСР, які познайомили присутніх з літературним життям України та СРСР. Побували на концерті «Академічного Пряшева». Звідси вони у супроводі М. Романа потім поїхали у Меджилабірці на «Дні драми і художнього слова О. Духновича».

Наш коментар:

Тут знов губляться записки Ф. Іванчова, але це не означає, що комітет УС ССП та й в цілому УС ССП не працювали чи не засідали. Очевидно, Ф. Іванчов був десь у відрядженні. Наше твердження виходить і з того, що комітет мусив підготувати пленарне засідання УС ССП, яке відбулося у безрезні. Д. Павличко разом з Т. Мироною справді побували в Меджилабрцях, де себе почували дуже добре. Староста міста їх приймав на ратуші у святковій атмосфері. Залунали навіть пісні на слова Д. Павличка. Це так подіяло на Д. Павличка, що він аж розплакався від щастя. Хороші враження вони віднесли і від заключного концерту «Днів драми і художнього слова».

Найближчий запис датований аж 2.03.1984 коли відбулося пленарне засідання УС ССП, яке відкрив і віз М. Роман. Він інформував між іншим, що вийшли чеською, словацькою й українською мовами (Ужгород) антології творів наших авторів, чим наша література вийшла на ширші обрії, стала складовою частиною чехословацького літературного контексту, що готується велика антологія творів

наших авторів у Києві, до якої вступне слово обіцяв написати Д. Павличко. Дали М. Роман інформував, що творчість наших письменників була предметом оцінки на засіданні ідеологічної комісії КК КПС в Кошицях. Оцінка була в цілому позитивна. Аналіз та оцінку поетичної продукції за попередній рік зробив Й. Шелепець і прози М. Ілюк. Коли Й. Шелепець окремо оцінив твори С. Макари, Л. Яр-мак та С. Сухого, то М. Ілюк – Зозуляка, В. Дацея, Б. Іванчова та прозову збірку М. Немета.

В дискусії виступили В. Зозуляк, який звернув увагу на недостатню пропаганду української книги, просив, щоб КСУТ закупив книги для сільських бібліотек та, далі сказав, що «Виходословенське видавельство» повертає рукописи без належного пояснення. І. Мацінський говорив про потребу говорити і дбати про якість творчості, про потребу, щоб КСУТ більше пропагував нашу літературу, закликав, що треба видавати не книги, а художні твори. М. Сабадош, твердив, що добра книга сама собі зробить дорогу до читача, що не вміємо на читацьких бесідах достатньо пропагувати нашу творчість. Ю. Кундрат позитивно висловився до обох звітних доповідей та попросив, щоб пленарне засідання займалося й проблемою художнього перекладу; критично висловився, що в наших художніх творах мало місцевого народного колориту, що треба поновити Клуб «Дружба». М. Шмайда говорив, що в нашому краю швидкими темпами іде асиміляція нашого населення, що упадає інтерес до української книги, хоч добра книга сама собі робить дорогу до читача. Й. Голенда поставила запитання, чи твори М. Підгірянки, які у нас вийшли, відповідають дитячому розумінню. С. Гостиняк висловився критично про працівників «Словенська книга», які не заінтересовані у продажі української книги, не читають їх, бо не знають мови; закликав, щоб письменники щодня читали українські радянські газети і журнали, щоб «Дукля» більше включалася в проблеми життя народу. М. Мольнар теж говорив про збут книги, про неможливість купити українську книгу в Братиславі та інде. На його думку, комітет УС ССП мав би апелювати у вищих органах і добивався, щоб українська книга продавалася як не у всіх магазинах «Словенська книга» Словаччини, то хоча б в одній у кожному місті. П. Бегені говорив про видавничі проблеми, про те, щоб автори більше дбали про якість свого твору, а не лише думали про розмір гонорару. Якісні ті твори, які пройшли серйозним обговоренням. Далі вимагав серйознішої критики і щоб всі разом: видавництво, письменники і магазини взялися за пропаганду української книги. Ф. Ковач висловив радість, що така велика кількість зібралася на збори, що так розумно, активно виступали різні покоління, що кожен автор має вирішити мову свого твору, що слово треба перетворювати в діло, що потрібно поліпшити роботу з молодими. В. Дацей говорив, що писати треба так, щоб книга сама собі знайшла свого читача.

4.06. 1984 року відбулося засідання комітету УС ССП, у якому взяли участь голова ССП Я. Солович та секретар ССП Л. Балец. Після інформації М. Романа про стан роботи УС ССП та літературної творчості українських письменників відбулася бесіда, яка точилася навколо проблеми гонорарів наших авторів, які значно нижчі ніж у словацьких авторів, навколо проблеми оплачування літературних бесід, які СЛФ не хоче гонорувати, про проблеми перекладання українських творів на словацьку мову та намагання деяких сил перевести українське видавництво до Кошиць і об'єднати його з «Виходословенським видавельством», з чим УС ССП не погоджується і протестує. Мова точилася і навколо поновлення членства в ССП І. Мацінському, Є. Бісс і М. Шмайді.

Спільне засідання комітету УС ССП та редакції ж. «Дукля» відбулося 17.01.1985, яке відкрив та вів М. Роман. Комітет вирішив скликати пленарне засідання на 22.02.1985 за участі секретаря ССП Л. Балека та працівника ССП І. Мігалича. Комітет ухвалив доповідачів: прозу оцінить Ф. Ковач, поезію – І. Галайда, переклади

– Ю. Кундрат. Будуть урочисто передані членські квитки І. Мацинському, якому у грудні 1984 було поновлене членство в ССП та Ст. Ганущину, якого теж у грудні 1984 було прийнято за члена ССП. Комітет вирішив запросити на пленарне засідання завідуючого ідеологічним відділом КК КПС Ю. Гамрака та реєстрованих членів (Ст. Сухий, Л. Ярмак), молодих авторів, редакторів та викладачів факультетів. Комітет ухвалив пропозицію, щоб Премію І. Франка СЛФ одержали І. Мацинський (за переклади С. Халупки) і Й. Збіглей (за збірку «Закрути»). УС ССП на день 17.01.1985 мала 21 члена.

В дискусії йшла розмова, як покращити художній рівень ж. «Дукля», чому відстає поезія та велика проза, як залучити в активне літературне життя всіх членів і не членів УС ССП, чому відсутня критична думка в журналі тощо. Була дана пропозиція, щоб була організована група молодих літературних критиків, щоб у таких центрах, як Свидник, Меджилабірці, Гуменне, Снина виникли групи молодих авторів, яким будуть допомагати досвідченіші автори, які там живуть. Редакція ж. «Дукля», як сказав Ф. Ковач, багато очікує від співпраці з львівським журналом «Жовтень». Далі констатував, що не дивно, що так мало студентів пише українською мовою, коли в середніх школах студенти вивчають українську мову лише 2 години на тиждень, а словацьку мову аж 4 години. М. Ілюк знов говорив, що багато авторів посилає в редакцію незрілі, навіть невиправлені твори, а деякі навіть поганою словацькою мовою чи діалектом. Правда, є ряд й цікавих творів, зокрема від молодих авторів. Запропонував, щоб в Меджилабірцях на фестивалі драми і художнього слова, були організовані читання молодих авторів та чим скоріше організувати актив молодих авторів. Редакція має проблеми з оплачуванням рецензій рукописів, бо всі твори треба прорецензувати і лише так друкувати. Редактори самі не в силі це зробити.

Пленарне засідання УС ССП відбулося так, як було комітетом заплановане 22.02.1985. М. Роман, відкриваючи засідання, привітав лауреатів Премії І. Франка І. Мацинського і Й. Збіглей та з нагородами СЛФ М. Немета і М. Сабадоша та всіх присутніх, в тому числі й Ю. Гамрака.

І. Галайда, оцінюючи поезію, добре слово сказав про поезію Й. Збіглей, Й. Шелепця, але критично висловився про поезію А. Галчак, де відчутні тони примітивізму і графоманства. Ф. Ковач знов наголосив на добрій темі трилогії М. Сабадоша, але вказав і на те, що вона має багато зайвого, багато не функціональних персонажів, і тому вище оцінив збірку творів В. Даця «Золота обручка», ніж трилогію М. Сабадоша. Ю. Кундрат оцінив переклади, надруковані в ж. «Дукля» (М. Бобак, М. Дробняк. Ст. Гостиянк, С. Макара, М. Няхай, В. Конопелець). Після доповіді були вручені листи ССП, УС ССП та ЦК КСУТ ювілярові А. Куськові з нагоди його 70-річчя від дня народження.

В дискусії виступили І. Мацинський, який не погодився повністю з оцінкою І. Галайди поезії Шелепця і А. Галчак. Захищав балади А. Галчак та сказав, що «І. Галайда приступав до критики з гострою сокирою». І. Прокіпчак говорив, що людина собі обирає свій шлях, але не кожна виконує своє послання. В. Конопелець позитивно оцінив книгу Й. Шелепця («Що говорить сонце» – М. Р.) і сказав, що «критик за лісом не бачить окремого дерева». Ф. Ковач запропонував, щоб у майбутньому обговорення творів відбулося по секціях – окремо проза, поезія, критика, переклад тощо. Закликав, щоб видавництва видавали книги без мовних помилок, щоб література виконувала й виховну роль, що треба поліпшити роботу з молодими з боку конкретних письменників, бо це справа не лише критиків. П. Бегені висловився до проблеми пропаганди книги, про роботу окремих секцій, про низький художній рівень рукописів, які приходять до видавництва, обіцяв, що будуть намагатися видавати лише якісні твори. М. Бобак сказав, що було б добре, коли б деякі книги взагалі не вийшли, що треба активніше і

конкретно допомагати молодим авторам. Й. Шелепець говорив, що по-різному можна приступати до оцінки творів, що у А. Галчак виходить краще проза, ніж поезія, що нове керівництво видавництва є запорукою поліпшення видавничої справи. І. Мацинський знов сказав, що йому приємно слухати цю розмову, висловився за видання балад на народній мові, що краще говорити про поліпшення продукції і аж потім про гонорари, добре було б, як би автор був спеціалістом на один рід літератури – проза чи поезія і не брався за всі і у всіх він слабкий або посередній. Д. Турек говорила про проблеми з передачами по радіо творів тих авторів, які були виключені з КПС. Сказала, що треба вже нарешті навести порядок в цій справі. Навіть до деяких членів ССП є з боку вищих партійних органів зауваження, і ми не можемо передавати їх твори по радіо. Підсумки зборів зробив М. Роман.

20.03.1985 ВУЛ СПВ разом ЦК КСУТ та УС ССП організували в Пряшеві виставку української книжкової продукції за післявоєнний період. З вступним словом виступили всі організатори. Наступного дня відбувся в курорті Ішля семінар до 40-річчя визволення ЧСР та української видавничої справи після 1945 року, організаторами якого були СПВ, КСУТ, УС ССП. З доповідями виступили: А. Ковач, І. Русинко, Ф. Ковач, Л. Бабота, Й. Голенда, Ю. Кундрат, Й. Шелепець, А. Стефанко, Г. Тренчені, М. Шкурла.

В той же день відбулося відзначення 25-річного ювілею роботи ВУЛ СПВ Пряшеві, яке організували СПВ, УС ССП і ЦК КСУТ. Урочистості відкрив М. Роман, доповіді виголосили директор П. Бегені і генеральний директор СПВ С. Трощак, вітальні листи зачитали М. Мольнар (СЛФ), Ф. Ковач (ЦК КСУТ), М. Чорний (Уряд Влади ССР), І. Гуменик (Чсл. радіо), М. Роман (УС ССП). П. Бегені між іншим сказав, що за той період видавництво видало понад 800 титулів підручників, 350 художніх творів, був організований Клуб «Дружба», вийшли переклади (понад 900 авторів) з чеської і словацької мов, наукові і науково-популярні книги, які користуються успіхом (Кундрат, Мольнар, Ванат, Роман, Рудловчак, Мацинський та ін.) Потім передав почесні грамоти тим, які найбільше заслужилися про розвиток видавничої справи. Заключне слово сказав М. Роман.

28.03.1985 в Кошицях відбулася дружня зустріч українських та угорських письменників Словаччини, під час якої представники обох національних літератур взаємно інформувалися про результати своїх літератур. Організаторами були КСУТ, ЧЕМАДОК, УС ССП та МС ССП. На зустрічі були зачитані художні твори мадярською, українською і словацькою мовами. Зустріч пройшла на високому рівні, і було запропоновано продовжувати і надалі такі форми зустрічей.

12.02.1986 комітет УС ССП організував зустріч Романа Федоріва, головного редактора ж. «Жовтень», з студентами ФФ і ПФ УПЙШ, редакторами і широкою громадськістю. Р. Федорів познайомив присутніх з журналом (тираж якого 17 тисяч примірників), розвитком літератури в Західній Україні та взагалі в Україні. Нарешті сказав, «що письменник де б не писав, скрізь має бути самим собою». Після виступу було йому задано ряд запитань, і відбулася жвава дискусія.

Чергове пленарне засідання УС ССП відбулося 21.03.1986 (Присутні М. Роман, Ф. Іванчов, І. Галайда, Ф. Ковач, М. Чорний - представник Уряду Влади СР – М. Р.), В. Дацей, Й. Шелепець, Ю. Варга, В. Зозуляк. С. Макара, А. Галчак, Мальцовська, А. Кусько, М. Шмайда, Й. Збіглей, Ст. Сухий, Г. Коцур, М. Няхай, М. Сабдош, М. Мольнар, А. Вар'ян, В. Гайний, Ст. Гостиняк, П. Бегені, М. Гиряк, М. Ілюк, Д. Турек та інші.

У вступному слові М. Роман інформував про роботу комітету, про пропозицію організувати окремо обговорення літератури по секціях прози і поезії, про підготовку видання антології в Києві та про роботу комітету ССП і ЧССП.

Доповідь про результати прози за попередній рік зробив Ф. Ковач і поезії

І. Галайда. Обоє зупинилися докладніше на книжкових виданнях окремих авторів (Ю. Варга, Макара, Мацинський, Конопелець). Галайда критично висловився до збірки С. Макари «Сивина торкнулась скронь», бо мов «не приносить нічого нового», «рими повторюються», сонети Мацинського «невдалі з теоретичного боку», «автори повторюються у своїй творчості» та інше.

В дискусії виступили М. Шмайда, який з захопленням говорив про роман Ю. Варги. Ст. Сухий просив авторів, щоб під час літературної бесіди пропагували не лише свої твори, але й своїх друзів по перу. М. Гиряк зауважив, що Ф. Ковач мав оцінити всю продукцію і не лише книгу Ю. Варги. М. Сабадосх сказав, що йому книга Ю. Варги сподобалась. В. Зозуляк твердив, що «наше діло-література не пропаде, хоч вона слабо пропагується», бо про це переконався під час бесіди, коли тракторист запитав його, де може купити його книгу. С. Макара говорив про співпрацю автора і редактора, про помилки в книгах і про потребу коректуратів до основних доповідей на семінарі, щоб було запропоновано більше думок, можливо й протилежних. І. Галайда зауважив, що М. Шмайда говорив про книгу Ю. Варги як читач, а не як письменник. В. Дачей просив, щоб збори не скликувалися тоді, коли не є часу для обговорення, що обов'язком кожного автора є шукати правду, він радий, що така дискусія розгорнулася навколо книги Ю. Варги. Ф. Ковач говорив про необхідність контактуватися з українськими радянськими письменниками і журналами, зокрема з журналом «Жовтень». М. Роман висловив думку, що авторська позиція і Ю. Варги має бути ясніша, не може бути стороннім спостерігачем подій, що ми не є етнічна група, а національна меншість. Це два різні поняття. М. Чорний подякував М. Романові, що запросив його на засідання, бо так може переконатися, чим живуть наші письменники і інформувати вищі органи, що у нього добрі враження від зборів, бо вони пройшли ділове; підтримує думку, що українську книгу треба пропагувати й за межами краю.

У заключному слові М. Роман сказав, що буде вести переговори з книжковою організацією «Словенська книга» відносно пропаганди української книги, що треба пропагувати всі кращі твори, не дивлячись на авторів, просив письменників, щоб взаємно собі допомагали, радили і рецензували твори один одному і нарешті запросив всіх письменників на наукову конференцію присвячену 175-річчю Т. Шевченка, яка буде у березні цього року.

В квітні (17.04.1986) відбулася зустріч наших письменників і читачів з закарпатськими письменниками – П. Уляренко, Ф. Кривіним, В. Вароді, які були членами делегації «Днів Закарпатської області в Східнословачькому краю». Письменники обмінялися результатами літературної творчості в обох краях. 12.06.1986 делегація УС ССР – Ф. Іванчов і М. Роман побували на Закарпатті під час днів «Східнословачького краю в Закарпатській області» і відвідали видавництво «Карпати», Закарпатську спілку письменників України, Студентський табір в Невицькому, Кафедри української літератури і мови УжДУ, побували на святі 40-річчя заснування Закарпатської організації Спілки письменників України, на якому від імені УС СРР виступив М. Роман. Про українську літературу та культурно-літературне життя на Пряшівщині говорив М. Роман і по першій програмі Українського телебачення.

19.12.1986 відбулося засідання партгрупи та комітету УС ССР, які вирішили скликати звітно-виборні збори УС ССР на день 23.01.1987 за участі всіх членів, реєстрованих і любителів літератури. Звітну доповідь за період 1982-1986 зачитає М. Роман, збори поведе Ф. Ковач. В запрошенні будуть наведені основні тези доповіді та план роботи на наступний період. Члени одержали інформацію, що з'їзд ССР відбудеться 14-15 березня 1987 і федеральний з'їзд у травні 1987.

Комітет також обговорив зміст ж. «Дукля» № 5, який буде присвячений 90-річчю від дня народження В. Гренджі-Донського.

Наш коментар:

Оскільки Ф. Іванчов 11.01.1987 ліг у лікарню, де йому 14.01.1987 оперували простату, не зміг взяти участі в засіданні комітету та звітно-виборних зборів УС ССП. Звітно-виборні збори пройшли, як на мене, успішно, але я не пам'ятаю, хто виступав у дискусії. Знаємо, що головою комітету було знов обрано М. Романа.

19.06.1987 відбулася зустріч українських і словацьких письменників Пряшева з державними і партійними діячами округу. Від імені УС ССП виступили Ф. Ковач, який говорив про співробітництво українських і словацьких літераторів, про потребу видавати спільний журнал-альманах обома мовами (словацькою і українською) всіх митців і художників міста, вимагав більше пропагувати культуру району, закликав рішати проблему циган в центрі міста. М. Роман говорив про потребу і користь таких зустрічей для обох сторін, підтримав думку про видавання спільного альманаху для всіх митців, про потребу називати вулиці міста Пряшева іменами видатних письменників, які жили в Пряшеві, без того якої вони національності, про потребу влаштувати пам'ятні дошки видатним діячам культури, про особливе місце-алеї для запохоронення видатних митців на цвинтарі м. Пряшева, про потребу, щоб партійні і державні діячі морально підтримували розвиток культури в місті, щоб підтримали наші пропозиції на державні нагороди та звання «Заслужилий митець». В. Гайний говорив про роботу УНТ, виступи членів УНТ та ПУЛЬС на різних державних акціях та вказав на хуліганство, яке поширюється в місті.

Комітет УС ССП засідав 26.06.1987 під головуванням М. Романа. Комітет обговорив план роботи (буде засідати квартално), план підготовки семінару до 40-річчя Лютого. Було ухвалено, що доповіді підготують і зачитають: В. Хома – проза, Ф. Ковач – поезія, Галайда – драматургія, Голенда – дитяча література,

Ю. Кундрат – літературна критика, І. Яцканин – перекладна література, В. Черевка – роль літератури у формуванні національної свідомості. Було доручено М. Роману, щоб офіційно від УС ССП звернувся до доповідачів і забезпечив доповіді. Комітет погодився вислати делегацію на святкування 50-річчя Й. Збіглев в Михалівцях, де окружна бібліотека готує читацьку бесіду з цієї нагоди. У святкуванні візьмуть участь Ф. Іванчов і М. Роман. Далі йшла мова про роботу з молодими авторами. Було сказано, що треба переконати тих українців, які пишуть словацькою мовою, щоб перейшли на українську мову. Комітет займався і кадровими питаннями: знов займався поновленням членства Є. Бісс і М. Шмайди в ССП. Було доручено М. Роману це питання поставити на партгрупі при ЦК ССП. Комітет ухвалив пропозицію для надання звання «Заслужений митець» В. Гайному та пропозицію, щоб в Пряшеві були названі вулиці іменами О. Духновича, О. Павловича, І. Мацинського, Ю. Боролича та іменами інших українських діячів.

Наш коментар:

Оскільки М. Шмайда не хотів подати заяву про оновлення членства в ССП, ЦК ССП не був охочий займатися нашою пропозицією. Членство Є. Бісс було поновлене того ж року. Як було вище сказано, членство І. Мацинському було повернуто у грудні 1984.

Окружна бібліотека в Михалівцях організувала зустріч читачів з поетом Й. Збіглевем до його 50-річчя від дня народження. Доповідь про його творчість і місце в чехословацькому літературному контексті виголосив М. Роман. Літературний монтаж підготувала молодь СПШ. В конференції взяли участь представники міста й округу Михалівець та багато читачів. Ювіляр був змушений відповісти на цілий ряд запитань присутніх. Зустріч пройшла на високому культурному рівні. Я і Ф. Іванчов були теж приємно здивовані інтересом словацької громадськості до творчості і особи Й. Збіглевя.

На запрошення УС ССП приїхала 21. 10. 1987 у Пряшів делегація письменників

Закарпаття у складі: І. Чендей, Ю. Керекеш, В. Кохан, В. Ходанич, В. Густі. Зустріч з ними відбулася у ВУЛ СПВ (присутні Бегені, М. Роман, М. Немет, І. Яцканин, І. Галайда, Ф. Іванчов), в УНТ (присутні ті ж самі та домашні члени Я. Сисак, В. Гайний, Ю. Дацко) та в Українському радіомовленні (присутні ті ж самі і Мудрик, Гуменник).

12. 12. 1987 відбулася в Кошицях зустріч заслужених митців і керівників художніх спілок. УС ССП представляв Ф. Іванчов, В. Зозуляк та М. Роман. М. Роман подав інформацію, що УС ССП має на цей день 22 члени, що українська література є складовою частиною чехословацької літератури і як до такої треба ставитися і брати до уваги. Далі сказав, що останнім часом вийшли словацькою і чеською мовами кращі твори наших авторів, що твори наших письменників позитивно впливають на мислення і почуття читачів, що наші письменники беруть активну участь в суспільно-громадському житті тощо.

В такому ж плані подали інформації й представники інших спілок.

11. 03. 1988 проходив семінар до 40-річчя Переможного Лютого та до 35-річчя ж. «Дукля». Співорганізаторами конференції були ЦК КСУТ, УС ССП та редакція ж. «Дукля». Семінар відкрив голова ЦК КСУТ Ф. Ковач, головну доповідь на тему «Переможний Лютий» зачитав А. Ковач, який вказав на позитивні результати, що приніс з собою Переможний Лютий для українського населення у всіх галузях життя з акцентом на культуру і критично висловився, що ми не зуміли використати сприятливі умови для свого розвитку. Одночасно вказав на прогалини, огріхи і неспіхи, які негативно впливали і впливають на наше життя. Доповідь на тему: «Українська література в Чехословаччині» виголосив М. Роман, в якій розповів про небувалий розвиток літератури і її місце в чехословацькому літературному контексті, оцінив внесок перших авторів – Мацінського, Бороліча, Лазорика, Іванчова, В. Гренджі-Донського, А. Карабелеша і дальших поколінь – Гостиняка, Макари, Збіглей, Дацея, Дробняка та інших в українську і чехословацьку літературу. В. Хома зачитав доповідь на тему «Українська поезія в Чехословаччині». Співдоповіді ще зачитали: Ф. Ковач (про прозову творчість), І. Галайда (драматургію), В. Жемберова (про місце літератури національних меншин в чехословацькому літературному контексті), Й. Голенда (про дитячу літературу), Ю. Кундрат (про стан розвитку літературної критики), З. Ганудель (про вживання народної мови і її дослідження), І. Яцканин (про художній переклад). М. Чорний зачитав Листа Уряду Влади ССР, М. Сополіга Листа від працівників МУК Свидник, І. Панчуря передав Почесні грамоти та листи активним співпрацівникам ж. «Дукля». В дискусії виступили О. Рудловчак, М. Мольнар, М. Шмайда, М. Гиряк, В. Капішовський та ін. Заключне слово і підсумки семінару зробив Ф. Ковач.

15. 11. 1988 приїхали до нас на три дні українські радянські письменники: секретар СП України В. Дрозд, секретар СПУ м. Києва П. Осадчук, прозаїк Ф. Зубанич, поети П. Засенко, В. Герасим'юк, Л. Григор'єва, які зустрілися з нашими письменниками, студентами шкіл, читачами і державними діячами районів Свидника, Пряшева, Гуменного, відвідали МУК в Свиднику, Галерею Д. Милого в Свиднику, пам'ятник на Дуклі, Будинок культури в Гуменному, побували у Вираві та інде. Супроводжували їх Ф. Іванчов, М. Няхай, І. Яцканин, І. Галайда, М. Роман, Ст. Гостиняк, Ф. Ковач, В. Дацей та інші.

Організаторами міжнародної наукової конференції (3.03. 1989) до 175-річчя Т. Шевченка були Кафедра української мови і літератури ФФ УПІШ, УС ССП, ЦК КСУТ та Музей Української культури в Свиднику. Головну доповідь зачитав М. Роман на тему «Т. Шевченко і наша сучасність». Співдоповіді зачинили В. Шубравський (Київ), П. Хропко (Київ), М. Лакиза (Ужгород), Г. Булах (Київ), М. Неврлі (Братислава), Д. Медве (Печ), В. Жемберова (Пряшів), Ф. Ковач (Пряшів), В. Поп (Ужгород), Г. Бацигалова (Пряшів), Ю. Кундрат (Пряшів), С. Шошуря (Ужгород),

І. Славікова (Прага), І. Галайда (Пряшів), Л. Нірода (Пряшів), А. Кундрат (Пряшів), Б. Зілінський (Прага), В. Хома (Братислава), М. Мольнар (Братислава), Й. Шелепець (Пряшів), М. Мушинка (Пряшів), В. Дацей (Братислава). Конференція пройшла на високому рівні за великої участі культурних працівників і діячів Пряшівщини (понад 150 чоловік). Увечері УНТ дав виставу за творами Т. Шевченка, яка пройшла з великим успіхом.

30.06.1989 засідав комітет УС ССП, який розглянув та ухвалив статут «Шевченківських читань», план відзначення 80-річчя від народження В. Зозуляка, програму пленарного засідання 15.09.1989 з таким порядком денним: Оцінка прози (І. Яцканин), оцінка поезії (В. Конопелець). Комітет прийняв постанову про організацію Товариства «Шевченківських читань». Було встановлено, що перший вечір Шевченківських читань буде проведено в жовтні 1989 року.

Наш коментар:

Задум організування Шевченківських читань мав на меті оживити українське слово серед нашого населення, викликати любов до нього і викликати більший інтерес до нашої літератури. Але прийшли кризові дні і революційні події, тому наш задум вже новий комітет не реалізував.

Пленарне засідання УС ССП відбулося 15.09.89, яке відкрив Ф. Іванчов і вступне слово сказав М. Роман, в якому подав інформації про роботу комітету УС ССП, засідання комітетів ССП і ЧССП, про зустрічі з радянськими письменниками, про співробітництво з товариством «Україна», про участь на конференції до 175-річчя народження Т. Шевченка в Києві та Пряшеві, про відзначення 35-річчя ж. «Дукля», заклик до наших письменників взяти участь у конкурсі на кращий твір країни. На сей день УС ССП мала 24 члени.

В дискусії виступили: М. Мольнар (запропонував організувати Товариство української мови ім. Т. Шевченка в Пряшеві, підняти стару пропозицію на Премію ім. Ф. Лазорика та премію ж. «Дукля»), М. Няхай (говорила про нашу літературу на сторінках часопису «Літерарні месічнік»), Ст. Гостиняк (запропонував створити комісію, але сам не хотів бути її членом), В. Хома (підтримав думку про створення Товариства української мови ім. Т. Шевченка в Пряшеві, вимагав контактуватися з телебаченням у Братиславі та зробити все необхідне, щоб прашівське українське радіомовлення було чути в Братиславі), В. Дацей (говорив про потребу перевести видавання ж. «Дукля» від КСУТ до ССП, бути більш вимогливими до України, робити все, щоб підняти авторитет УС ССП), Галайда (згоден, щоб «Дукля» перейшла у володіння ССП, підтримав пропозицію, щоб пропозицію на звання «Заслужений митець ССР» В. Гайному дав УНТ, а не УС ССП), Й. Шелепець (відстоював думку, щоб «Дукля» залишилась, як дотепер, у виданні КСУТ.

Доповідь-аналіз і оцінку прози зробив І. Яцканин, який зупинився на книгах Ф. Ковача, Й. Шелепця, В. Капішовського, В. Дацея, Ст. Ганущина і М. Мальцовської. В. Конопелець знов розглянув досягнення нашої поезії.

В дискусії виступили М. Шмайда, Й. Збіглей, М. Мальцовська, І. Яцканин, В. Конопелець, В. Хома, Ю. Кундрат, І. Галайда, Ст. Гостиняк, які полемізували або погоджувалися з доповідачами та підняли ряд дальших актуальних питань дня.

7.11.1989 відбувся позачерговий з'їзд Спілки словацьких письменників, у роботі якого взяли участь за УС ССП: М. Роман, Й. Збіглей, Ф. Іванчов, В. Дацей, Й. Шелепець, С. Макара, Ф. Ковач та інші. З'їзд обрав ряд комісій, які мали переоцінити дотеперішній розвиток літератури та рішення попередніх з'їздів ССП, реабілітувати і залучити до літературного життя всіх, які були виключені з ССП. В дискусії були поставлені вимоги, щоб ССП не була єдиною монопольною організацією письменників Словаччини. Був ухвалений новий статут «Сполку словенських списователюв». З'їзд приєднався до вимог студентів Братислави і Праги за демократичні перетворення. Був створений координаційний комітет, який має підготувати нормальний з'їзд письменників Словаччини.

4.01.1990 відбулося пленарне засідання УС ССП, яке відрив М. Роман. Між іншим сказав, що збори проходять в новій політичній ситуації, запропонував створити нову самостійну організацію Співки українських письменників, яка би входила в Синдикат письменників Словаччини, попросив пробачення від імені попереднього комітету за виключення із ССП Є. Бісс, І. Мацінського та М. Шмайди, хоч сучасний комітет не має з тим актом нічого спільного і робив все, щоб членство в ССП їм було поновлене. Так і сталося, що І. Мацінському було повернуто членство у грудні 1984 і Є. Бісс у 1988 році. Просив обрати новий комітет, бо старий подає демісію. Був обраний комітет дії, в який увійшли В. Дацей, Й. Шелепець, І. Галайда, Ю. Бача, І. Яцканин. В дискусії виступили: М. Роман наполягав, щоб треба добре подумати, чи будемо самостійною організацією або членом Синдикату письменників Словаччини. М. Няхай попередила, що нема серед нас юриста, який би правильно сформулював наші вимоги та й статут. В. Дацей запропонував, щоб УС стала членом Синдикату. С. Макара сказав, що нам нікуди йти від Синдикату. Ю. Бача вимагав підняти рівень літератури, обрати добрий комітет, обговорити ж. «Дукля» і сказати, що має і не має друкувати. М. Шмайда сказав, що ССП допомагала нам, давала і Премії Івана Фанка СЛФ, тому треба залишатись в рядах ССП. Й. Збіглей сказав, що старий комітет робив добре, ініціативно, ми розрослися, робив так, як наказали, та й ми всі робили так, як нам було сказано. П. Бегені просив, щоб члени не робили особисті розрахунки між собою, нас мало, і ситуація у видавництві складна, треба думати, як далі. У Празі більше членів Клубу «Дружба», ніж у Пряшеві; треба думати, як видавати наше друковане слово далі. І. Яцканин запропонував завести таку практику, щоб всі твори пройшли обговоренням, питання мови ми тут не вирішимо, але як поліпшити якість літератури, можемо. Й. Збіглей закликав вище підняти роль критики, вона може багато позитивного зробити. М. Роман був проти того, щоб «Дукля» перейшла у видавництво ССП. Й. Шелепець просив, щоб треба говорити, куди має йти УС, люди створювали систему і люди можуть її виправити. Й. Збіглей сказав, що кінце треба видати історію русинів-українців Словаччини. І. Галайда запропонував залишатись в УС в ССП. В. Дацей закликав утворити комітет дії, який поведе УС до з'їзду ССП, перевести «Дукля» до ССП, а там буде видно; видавництво мусить з комітетом дії забезпечити свій хід, аби українські книги продавалися і в Братиславі та всюди в Словаччині; дотеперішня робота з книгою була погана. УНТ ніколи не був національним театром, згадайте виставу «Нон сенс»; історію русинів-українців Словаччини треба видати, спочатку, може, за М. Грушевським. М. Мушинка твердив, що маємо літературу, але не маємо читача, що 170 людей живе у Пряшеві з української культури, на факультетах 83 студенти вивчають українську мову, а читачів нема, чому ніхто ані словом не згадав І. Мацінського?, Ю. Бача сказав, що критика має помагати літературі, підготувати конференцію 1992 року до ювілею І. Мацінського. М. Шмайда сказав, що ми тут не гірше виступаємо, як на з'їзді ССП, критикам належить написати справжню критику літератури, не на гонорах будувати літературу. Й. Сірка сказав, що має добре враження від засідання. Пленарне засідання прийняло постанову, в якій були накреслені завдання на найближчі дні, та був ухвалений комітет дії.

З'їзд ССП проходив 18. – 19.01.1990, у якому брали участь від УС Роман, Гайний, Шелепець, Дацей, Няхай, Хома, Мольнар, Шмайда, Галайда, Іванчов, Збіглей, Яцканин, Макара, Немет. В дискусії за українських письменників виступив В. Дацей. М. Роман спочатку хотів виступити, але, оцінивши ситуацію, відмовився. З'їзд своєю постановою скасував всі титули, всі премії, які ССП дала до 1990 року. З'їзд надіслав листи «Обці списовательов Словенська» та чеським письменникам. На сей день «Сполук словенських списовательов» ССП) мав 269 членів.

4.05.1990 року відбулося пленарне засідання УС ССП, яке вів голова – старос-

та В. Дацей. УС ССП була перейменована на Спілку українських письменників («Сполук українських списователъов» – М. Р.), яка стала членом Асоціації письменників Словаччини. Старостою був обраний В. Дацей, членами комітету Ю. Ба-ча, С. Макара, Й. Шелепець., І. Яцканин.

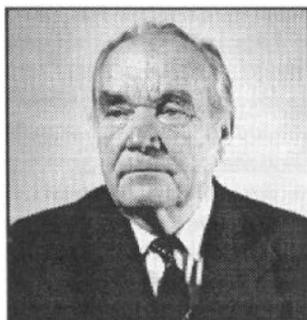
Наш коментар:

Так в основному працювала УС ССП під керівництвом комітету, головою якого був М. Роман в роках 1975-1990. Ще раз хочу підкреслити, що я нічого не додавав (крім коментарів), що я навів лише те, що є в записках Ф. Іванчова. Комітет, як на мене, намагався працювати колективно. Всі важливі персональні і художні проблеми вирішувалися колективно на засіданні комітету чи пленарному засіданні, хоч ми часто були змушені консультивати чи погоджувати свої рішення в партійних органах. Гадаю, що основні завдання, які ми поставили перед собою 1975 року: 1) підвищити художній рівень літератури і таку включити як рівноцінну складову частину у чехословацький літературний контекст; 2) подбати, щоб кращі твори наших авторів вийшли словацькою і чеською мовами; 3) повернути чи поновити членство тим письменникам, яким спочатку було припинене членство в ССП (Бісс, Ма-цинський, Шмайда) на один рік, яке пізніше, жаль, не з нашої вини, переросло у виключення; 4) активніше працювати з молодими авторами, комітет за допомогою всіх членів УС ССП більш-менш стопроцентно виконав. Правда, це була не лише заслуга комітету, але й письменників, які своєю творчістю дозріли і піднялися на вищий художній рівень. Ми були раді, що нам вдалося поновити членство в ССП Є. Бісс і І. Мацинському, що нам вдалося зберегти Ст. Гостиняка, М. Сабадоса, В. Дацея, М. Дробняка і С. Макару для нашої літератури і захистити їх від різних наклепів і обвинувачень. Однак ми були нещасні, що нам не вдалося переко-нати М. Шмайду, щоб подав заяву в ССП, та й партійні органи, щоб всі наші члени мали однакові права друкуватися і виступати по радіо. Ми були раді, що нам вда-лося залучити наших членів у різні комісії, делегації, поїздки, комітети ССП, бо та-кого не було раніше. Може, і заслугою комітету та й загальній критичній думці вда-лося поширити число членів УС ССП (із 12 на 24) і передусім збільшити кількість перекладів творів українських авторів на словацьку і чеську мови, кількість рецен-зій, відгуків, оглядів в словацькій пресі, збільшити число статей і творів наших ав-торів в українській радянській пресі. Було радісно чути від читачів Братислави, Банської Бистриці, Жіліни, Кошиць, Праги, Усті над Лабем, Пльзня, Ліберця (де я побував особисто з словацькими і чеськими письменниками), що вони читали тво-ри наших авторів у перекладах на словацьку чи чеську мову, чути від вихідців з нашого краю, які жили в тих містах, що вони читали, або знають тих або інших на-ших письменників. Може, все це виходить трохи суб'єктивно, але правда була та-ка. І «записи» Ф. Іванчова це підтверджують. Гадаю, що комітет працював з пов-ною напругою, з чистою совістю в ім'я розвитку української літератури Словаччи-ни, хоч ми були обмежені рішеннями партії та й діями окремих «вище стоячих» осіб. Зрозуміло, що й ми помилялися, не використали всіх можливостей для зросту та пропаганди української літератури, помилялися при оцінках того або іншого твору, що й ми не були позбавлені суб'єктивізму, партійних зобов'язань, хоч ми макси-мально намагалися бути об'єктивними, але ніхто з комітету свідомо не хотів шко-дити нашій літературі чи її творцям. Тому хотілося б закінчити наш коментар сло-вами Л. Костенко: «Ніхто з нас, нині живущих, не може нести відповідальності за давні непокутувані гріхи. Але кожен з нас зобов'язаний їх не повторити і не при-множити» (Дукля, 2000, № 2, с. 40).

Михайло Роман

Восьмидесятиріччя Михайла Шмайди

Такий поважний і високий вік та й ще ювілейний рік вимагає від нас по-святковому подивитися на діяльність чи оглянути творчість найвидатнішого нашого повоєнного прозаїка Михайла Шмайди. Оскільки він ще творить і в наші дні, то оцінку його творчості залишимо на майбутнє. Нелегке життя прожив Михайло Шмайда (народився 2 листопада 1920 в старовинному, славному і багатому на історію селі Красному Броді Меджилабірського району, неподалік від славного монастиря, де в минулих століттях працювали славні наші культурні діячі). На своєму життєвому і творчому шляху зазнав чимало скрутних хвилин та й років, бо бідний селянський хлопець-пастух сільської худоби з великими матеріальними труднощами став учнем горожанської школи, але закінчити середню школу із-за матеріальних нестатків не зміг, навіть вчитися в прашівській учительській семінарії, куди найбільше наших селянських дітей поступало у довоєнний період. Мрія наших дітей вчитися в міжвоєнний період переважно кінчалася в Пряшеві. Не було суджено Михайлові Шмайді попасти ані у Пряшів. Замість того довелося йому працювати на дорогах чи в лісах або на сільських роботах на «долняках», ба навіть в Німеччині. Це були його своєрідні університети. На тих роботах він не лише спостерігав, а й слухав, що люди кажуть, про що мріють, як співають, моляться, чому сваряться, обманюють і вбивають один одного. Тут можна знаходити перші зародки того соціального чуття, що пізніше повними пригорщами використав у своїх художніх творах. Все це сильно впливало на чутливу душу молодого юнака і глибоко вкарбувалося в її глибини. Так росло і зміцнювалося у ньому почуття соціальної і національ-

ної справедливості, яке його супроводжувало усе життя. Соціальне почуття привело його не лише до

шукання правди, справедливості і щастя, але й до морально-етичних проблем, які були детерміновані саме тими соціальними та національними протиріччями і викликали потребу боротися за щастя своє і свого народу. Його душа, повна почуттів і настроїв, болів, мрій і бажань спонукувала його знайомити своїх слухачів-співбесідників з усім тим, що бачив і переживав. Не раз такі бесіди виливалися у готові художні твори. Пізніше він відчув, що все це може покласти на папір. Так виникали перші літературні зарисовки, спроби — вірші, писані тодішньою мовою — язичисм, з сильним струменем місцевої говірки, бо він від самого початку усвідомлював, що пише для своїх людей. Хоч це були учнівські вірші, уже в них сильно прозвучали соціальні та національні мотиви, які брали верх на пейзажними або інтимними мотивами. Та й народна творчість, передусім легенди, історичні повісті, казки, балади нашого народу, якими з дитячих років та й все життя свідомо захоплювався, збирав, записував, бо збагнув, а пізніше, ставши професіоналом-фольклористом, переконався, що вона є невичерпним джерелом для творчості кожного справжнього художника не лише слова, підказувала йому, чому існує соціальна нерівність і як проти цієї несправедливості споконвіку бороли-

ся прості люди, хоч і зазнавали поразки, та не капітулювали, бо наступали нові і нові сили. Гадасмо, що до літературної творчості його поштовхнула й багата історія краснобрідського монастиря, де теж відбувалися важливі історичні події не лише релігійного характеру.

Після 1945 року Михайло Шмайда зазнав чимало критичних конфліктних ситуацій чи вже як службовець, культурно-освітній працівник національних комітетів, чи як співпрацівник Музею української культури спочатку в Красному Броді і потім у Свиднику, бо не міг зрозуміти і сприйняти людську тупість, обмеженість, кар'єризм, втрату людської гідності заради кар'єри, заперданість своєї національності тощо. Але роки і робота, проведені в Музеї української культури, були найкращими і найпліднішими роками в його житті. Тут він себе «знайшов», міг реалізувати свої заповітні мрії, стати письменником і вченим, дослідником нашого фольклору. До речі, 1964 року М. Шмайда навіть склав вступні іспити на кафедрі фольклористики Празького університету, але знов не судилося йому стати вченим-фольклористом. Однак, робота в МУК в Свиднику не була марною. Він зібрав величезний матеріал народної творчості нашого населення — балади, пісні, приказки, оповіді, легенди та дальший усний фольклор, який налічує тисячі позицій. Тому М. Шмайду ми вважаємо одним з найкращих і найплідніших наших фольклористів, бо ніхто не записав так багато матеріалу, як він. Шкода лише, що йому не вдалося видати все зібране велике духовне багатство нашого народу, яке записав, обробив і задокументував. Як воно не вийде друком у найближчі роки, то загине, стане архівним матеріалом, і хто його знає, чи ще знайдеться людина чи ситуація, яка зробить необхідне, щоб воно побачило світ і стало всенародним багатством. Хочемо додати, що це не лише духовне багатство нашого

народу, але всього українського, слов'янського світу та всієї людської цивілізації. Наш ювіляр, як знаємо, робить все, щоб знайти спонсорів, які би допомогли видати хоча б те, що вже готове до друку. Записування народної творчості — це лише одна частина його багатогранної діяльності і вкладу у нашу культуру, у наше духовне життя.

Дальшою і не менш важливою діяльністю Михайла Шмайди є літературна творчість. Після кількох поетичних творів, надрукованих в «Колокольчику-Дзвіночку», він скоро перейшов на прозу. Там він себе почував найкраще. Знання життя, особистий досвід, вміння спостерігати, бачити, схопити й узагальнити основне в житті, в конкретній ситуації, дозволили йому написати живі, повні драматизму, прозові твори. М. Шмайда, селянин, без належної освіти став одним з перших наших повесних прозаїків. Коли почав писати свої прозові твори, то він не мав на кого спертися в нашій літературі, бо те, що було написано до війни, не було популярне й доступне та й вже не відповідало часу. Та й інші наші прозаїки, як Юрко Боролич, Федір Іванчов, Іван Прокіпчак, Андрій Кусько, Василь Зозуляк були теж в такій ситуації як і він, вони так само лише починали, пробували писати прозові твори, мордувалися, шукали способи, як художніми образами виразити свої почуття, як переконати читача, що те, що вони написали, — це не реальна дійсність, а їх власне бачення світу та його колізій, суперечностей тощо. Не було навіть з ким порадитися, обговорити рукопис, і ті редактори, які бралися за редагування творів, не завжди зрозуміли суть твору прозаїка М. Шмайди, не завжди погодилися з тим, що він написав, і свосвільно робили коректури, переробки, «підтягували» до тоді так званих зразкових творів. Твори М. Шмайди, які вийшли друком, не зовсім відповідали його задуму, але для молодого прозаїка було великим свя-

том, коли вийшли друком в журналах чи окремою книжкою. Так було й у випадку появи повісті «Паразити» (дехто її вважає романом, як В. Хома). Якби ми сьогодні знайшли оригінал і порівняли його з тим текстом, який вийшов друком 1953 року, то ми бачили б, яка велика різниця між ними. Я гадаю, що вони далекі від того, що написав М. Шмайда, і тим, що ми сьогодні читаємо. Це велика шкода! Так було і з дальшими творами М. Шмайди. Чому це повторювалося? Гадасмо, що і тому, бо М. Шмайда йшов своїм шляхом, який не завжди відповідав тому духу, який вимагала тодішня політична і культурна ситуація. Від появи повісті «Паразити» до сьогодні він весь час у свосвідному опорі, опозиції до офіційної критики. Тому навколо його творів весь час точилися різні дискусії. Я гадаю, що це так і має бути, бо кожен справжній художній твір — це одночасно свосвідний погляд на життя, свосвідне моделювання, типізування і своє власне бачення і зображення життя людини в даній письменником сконструйованій ситуації. Ці аксіоми наші критики не завжди зрозуміли. Тому з нього хотіли зробити письменника не оригінального, а одного з маси письменників. Тим ми не хочемо його захищати і казати, що він не помилявся, але ми його тягли під свою «мірку», що було на велику шкоду нашій літературі і самого дальшого розвитку прозаїка М. Шмайди. До речі, втручання редакторів (чи цензорів?) в текст письменника не було лише у випадку творів М. Шмайди, але, як з історії знаємо, так редактори (цензори) поступали і у випадку творів М. Шолохова, О. Толстого, В. Маяковського, але й А. Головка, П. Панча чи О. Гончара та власне багатьох, багатьох письменників соціалістичного табору. Тому його паразити — фашисти, гадисти, куркулі та інші пройдисвіти у однойменній повісті вийшли так однобоко, із сучасного погляду аж примітивно, але чи це зробив автор сам,

або редактори, на це може відповісти сьогодні лише наш шановний письменник. А так би хотілося знати, чи ми маємо правду, чи ні. Так чорно-біло вийшли й дальші персонажі повісті, завжди залежно від їх соціального становища. Знов питання, чи це «заслуга» автора або редактора. Може бути, що таке змалювання характерів було в результаті ще недостатнього досвіду автора у розкритті духовного світу своїх персонажів, у моделюванні їх так, щоб були правдоподібними персонажами свого часу в даному просторі і ситуації. Якби так сталося, то героїчна та одночасно страшна доба в переддень та під час другої світової війни, в якій діють персонажі повісті, вийшла б переконливіше і правдивіше. Але до першої книжної спроби М. Шмайди будемо і ми поблажливі, хоч в свій час викликала гостру полеміку навколо правдивості її змісту і персонажів. Незважаючи на зміще наведені недотягнення, повість «Паразити» була першим повосенним прозовим твором М. Шмайди та одночасно української пражівської літератури, була першим художнім поглядом нашої людини на цю страшну добу. Повість одночасно засвідчила, що у М. Шмайди є здібності літературно-художньо побачити і зобразити, лише треба їх розвивати, що має свій власний художній, поетичний смак, свою палітру художніх образів, свою метафору бачення і зображення. Коли ми це пишемо, весь час маємо на думці, що М. Шмайда був ще самоуком у літературі без належної освіти, курсів, хоч з великим життєвим досвідом.

Очевидно, дискусія, яку повість «Паразити» викликала, позитивно позначилася на дальших його творах, що знов засвідчує, що він здатний прийняти поради та зауваження. Збіркою оповідань «В'язка ключів» (1954) він зробив виразний крок вперед у художньому освоєнні і зображенні дійсності.

Оповідання збірки гостро соціаль-

ні, які обумовили морально-духовне життя персонажів, виражають поетику граничних ситуацій, які в українській літературі утверджували В. Стефанік чи М. Коцюбинський, в них автор вже намагається психологічно та логічно розкрити поступки і дії персонажів. Крізь окремі соціальні конфлікти, протиріччя письменник М. Шмайда зобразив загальні тенденції життя і суспільства нашого народу, показав морально-етичні проблеми. В них вже не йде лише по площині соціальній, але пробує створити персонажів з моральними цінностями або вадами, персонажі вже не такі «чисті», однобокі, як у попередній повісті. Він вже зумів використати художні деталі, за допомогою яких розкрив психіку і настрої своїх персонажів.

Перші твори М. Шмайди можемо вважати підготовкою до більшого художнього полотна, яким став роман «Тріщать криги» (1957). Це була велика художня і людська відвага взятися за таку складну та й ще живу тему, зобразити життя підкарпатського народу в переддень колективізації сільського господарства, коли справді тріщали не криги, а людські душі, серця, коли люди шукали себе, намагалися ідентифікувати своє «я», яке ще не встигло оговтатися від війни, від націоналізації землі, а тут було треба знов її віддати бозна кому. М. Шмайду як художника не інтересував настільки процес колективізації, як інтересувала його наша людина в цьому процесі, її моральна поведінка, її болі, переживання, страждання в кризисних і критичних ситуаціях, як випробувався характер людини. Автор зобразив, як старе думання, стара мораль, етика зазнавали поразки, не хочачи добровільно відступити місце новій, як тяжко утверджувалася нова мораль в нових політичних умовах. Наша людина опинилася на роздоріжжі, в критичній, граничній ситуації, щодня переживала великі драматичні події, конфлікти, бо-

люче усвідомлювала, що з нею щось діється без її волі, що нею починають маніпулювати. Тут авторові вдалося показати, як рядова людина часто ставала коліщатком, яким крутили політики в своїх інтересах, як втрачалася індивідуальність людини і насильно насаджувалася колективна ідея. Коли відкинемо старі інтерпретації твору, то побачимо, що автора цікавила передусім доля окремої людини, її щоденні турботи, щоб не втратити своє моральне обличчя, цікавила доля людини в період дуже складний, драматичний, напружений і конфліктний. Письменник вийшов з честю, бо показав своїх персонажів у розвитку, не однобоких, не чорно-білих, але людей «з костей і м'яса», з плюсами і мінусами, не приховував труднощів повсякденного життя, коли було загальне намагання лакувати дійсність, закривати недоліки та однобоко критикувати лише все старе, сакральне і показувати комуністів, як «богів на землі». Роман можна вважати художнім успіхом М. Шмайди, хоч і тут немала доля втручання редакторів. Недаремно він був зразу перекладений на словацьку мову під назвою «Lady rúkaajú» (1959) і викликав чималу дискусію в українській і словацькій пресі. Свого часу були спроби порівнювати роман М. Шмайди з твором Фр. Гечка «Drevená dedina» чи романом М. Шолохова «Піднята цілина». М. Шмайда переконав, що й на нашій праянівській землі може виникнути художній твір, який має загальнодержавний, загальнолюдський характер і контекст. Шкода, що написаний М. Шмайдою кіносценарій за романом «Тріщать криги» ніколи не був реалізований.

Художня майстерність М. Шмайди мала на повну силу розкритися в задуманому широкому епічному полотні «Асмки». На жаль, вийшла лише перша книга «Корчмарський слуга» (1965), яка давала підстави думати, що одержимо справді широку картину

життя і боротьби підкарпатського селянина — лемка — протягом століття. Персонажі в першій книзі, їх характеристика, мрії, намагання зображені ще на самому початку свого літературного життя, і тому хочеться думати, що свій повний розвиток одержать в наступних творах. Художня манера так само говорить, як було задумано зобразити багатогранне духовне, моральне і матеріальне життя нашого населення, з його звичками, обрядами, піснями, легендами, його снами, мріями, бажаннями і болями. Письменник показав духовне багатство нашого народу, який ані в період страшного соціально-національного тиску, соціальної нерівності, переслідування, денационалізації не втрачав своєї ідентичності, своєї любові до свого слова, культури, духовності і природи. Декому було аж на заваді, що прозаїк М. Шмайда та багато використав народну творчість, що місцями «перефольклоризував» прозовий твір тощо. Позитивні персонажі, які виступають у творі, духовно багаті, носії добра, шукачі правди і щастя, любителі своєї мови, пісні і краю (хоч мали своїх антиподів). Вони патріоти, сміливі борці за добро не лише своє, але й свого народу. Тому вважаємо книгу «Корчмарський слуга» твором народним, національним, русько-українським, підкарпатським твором, який збагатив нашу уяву про життя людей на переломі XIX–XX сторіч. Після виходу першої книги перед письменником відкривалася широка дорога до створення широкого епічного полотна. Але він перериває роботу над трилогією і бере стипендію та їде на будівництво металургійного комбінату в Кошиці, щоб зібрати матеріал для нового твору «Роз'їзди» (1969). Письменник, очевидно, дав собі за мету зобразити людей, які з'їхалися з усіх кінців республіки і зокрема із сіл нашого краю на будівництво нового комбінату. Його цікавило передусім, як бувші селяни з на-

ших сіл, які привикли жити в тяжких умовах і працювати на лоні прекрасної карпатської природи, маючи відносну свободу, опинилися в місті із зовсім новою мораллю, новим відношенням до праці, мусили жити у різномірному колективі, звикати до наказів, до виробничих норм і планів. Він задумав показати, як ламалася стара мораль, моральні селянські устої, коли ще не встигла сформуватися нова, більш демократична, людяніша мораль, але навпаки, як змагалася міщанська мораль, яка вела до п'янства, зради, кар'єризму, підступництва, пристосуванства, до розпусного аморального життя, коли жінки продають своє тіло, коли створюється байдуже відношення до праці, до людини, до порядку і порядності, коли гроші беруть верх над усім. У такому аморальному болоті довелося жити і працювати його персонажам, вихідцям з наших сіл, що негативно позначилося на їх поведінці, бо і вони почали ставати такими ж хижакими, як і міщани. Це були персонажі, які не стали ані кадровими робітниками, ані типовими селянами-артильниками, наростало роздвоєння особистості, розчарування, моральний розклад людини.

З цим занадто тяжким завданням письменник М. Шмайда справився більш-менш успішно. Був це зовсім новий погляд на сучасне робітниче життя, погляд, з яким ми досі в літературі не зустрілися. Тому критика, в тому числі і я, не зрозуміла письменника М. Шмайду і закидала йому передусім, що спотворив образ робітника, перекрутив життя і милувався негативними явищами в робітничому і міщанському середовищі. За себе хочу сказати, пробачте, Майстре. І цей твір підтверджує, що М. Шмайда завжди намагався бути вірний правді і що його художня правда була детермінована реальною дійсністю.

Жаль, після виходу «Роз'їздів», М. Шмайдові було заборонено 20 ро-

ків друкувати свої твори, виключено із Спілки словацьких письменників, вилучено із суспільно-національного й культурного життя нашого народу і звільнено з роботи в Музеї української культури через політичні причини. Для творчої людини не може бути вищої кари, як заборона творити, в даному випадку писати і друкувати. Така заборона рівняється творчій смерті. Це була величезна шкода не лише для нього, не кажучи вже про ті травми і болі, які йому довелося пережити, про ту загублену енергію, яку витратив, щоб прогледувати свою сім'ю, коли був змушений щодня їздити понад 100 км за роботою, але і для нашої літератури і культури взагалі. За тих 20 років він зміг докінчити своїх «Лемків» та написати ряд дальших творів, бо в кінці 60-х років він знаходився у творчому піднесенні. Дорого заплатив М. Шмайда за правду, яку в 1968 року відстоював, не боячись наслідків. Знаю, що були спроби повернути М. Шмайді членство в ССП ще на початку 1980 року, бо і я був причетний до тих спроб, щоб зміг далі творити, але він принципово стояв на своєму, не хотів подати заяви в члени ССП, не хотів зрадити себе, свої ідеї, які відстоював у серпневі дні 1968 року.

Зрозуміло, що в такій скрутній ситуації, матеріальній і моральній, не міг творити ані для «шухляди», не міг сконцентруватися на свої фольклорні записи і оброблювати їх для друку, бо не було часу так, щоб їх видати, коли настане слушний час. Але ж знаємо, що записував фольклорний та інший матеріал, їдучи поїздом на роботу чи з роботи додому, що збирав матеріал для історичного роману під робочою назвою «Лісові лицарі», який мав розповідати про події 1702-1712 років, що готував другу книгу «Лемків» та виношував цілий ряд сюжетів нових оповідань, які появилися в нашій пресі після 1989 року. Але високий вік, підлом-

лене здоров'я не дозволяють М. Шмайді сьогодні так активно працювати, як це було в минулому. Знаємо, що у найближчі дні вийде з друку збірка його оповідань. Вже тепер тішимося, що зможемо знов зустрінутися з його персонажами, з його багатого мовою, художніми і народно-поетичними образами, піснями та його усмішкою і сатирично-критичними спостереженнями.

Михайло Шмайда — лауреат Премії Івана Франка СЛФ, переможець багатьох загальнодержавних літературних конкурсів, автор кількох кіносценаріїв, публіцистичних виступів в українській, словацькій, чеській, радянській пресі, літературних монтажів, член Спілки українських письменників Словаччини, але й член Спілки письменників України, член Наукового товариства СРУС тощо. Художній талант Михайла Шмайди визнаний дома і закордоном. Зокрема він у великій пошані в Україні, але й серед українців-русинів у Канаді та США. Його твори вийшли словацькою, чеською, мадярською та іншими мовами, друкувалися в Україні, Канаді, Югославії та інде.

Михайлові Шмайдові належить почесне місце не лише серед піонерів нашої повоєнної літератури, але всієї її історії. Його персонажі болісно шукали правду, істину. Чи вони її знайшли? Очевидно, ні, бо чи існує вона — абсолютна істина?

Нарешті хочеться нам в першу чергу подякувати ювілярові М. Шмайді за його чудові твори, за його принциповість, шукання правди, за прекрасні персонажі, художні образи, які приносили радість і вітиху багатьом читачам, які знайомили, захоплювали і полонили нас та побажати йому ще міцного здоров'я, довгих років життя, радості, щастя і багато сонця на многая і благая літ. З роси і води!

Михайло Роман

Роман Кухарук (Київ)

МОРОЗИВО З ВИШНЯМИ

Запізнатися з творчістю видатної української письменниці Єви Бісс мені дозволив часопис «Світовид». Дві новели привернули до себе увагу чітким письмом і нестандартністю мислення. Знав я про авторку мало, навіть грішним ділом подумав, чи це не чергова літературна містифікація?

«Світовид» вмiстив на своїх сторінках тільки дві новели Єви Бісс – «На другому березі» (ч. 1, 1990) та «Втеча від Мінотавра» (ч. 3, 1993) – але вони дозволяють критикові з певністю говорити про стиль і творчий характер авторки.

Отже...

Примітною ознакою творів Єви Бісс є те, що мова ведеться від першої чоловічої особи. Причому, якби читач не знав, що авторка є жінкою, виходячи з самого твору, він би не міг це визначити. Мабуть, можна з певністю говорити не про вдалу імітацію чоловічого мислення, а власне, про чоловіче мислення.

Обидві історії побудовані як ретроспекції, проте часові пласти зміщені, дія відбувається у внутрішньому світі героя. Разом з тим динамічні діалоги роблять обидва твори читабельними. Що ж рухає дію? Передусім пульсація оригінальної думки, яка не вимушено то там, то там робить глибокі і неоднозначні художні відкриття, які дуже схожі на справдешні сентенції. Єдність зовнішньої та внутрішньої дії творить як динаміку твору, так і динаміку стилю. Про що пише Єва Бісс? Багато про що – про становлення особистості, про життя і любов, про дорогу до себе, а також про здобутки і втрати на цьому шляху. Ав-

торка воліє обминати прямолінійні формули, філософія буття твориться в процесі художньої дії – герої творів Єви Бісс не є щасливі, і вони шукають відповіді на питання – чому? Саме цим їх досвід цікавий для читача.

Окрім того, чарує сама проза – за мовою і за стилем. Пластика слова дарує читачеві справжні художні відкриття: «Повертаюся спиною до перону: ці дві втрачені години все-таки належать мені, мені одному», «У цю велику мить перший раз скрикнуло в мені моє дозрівання і сталося те, чого я не передбачав... я онімів від несподіванки і прикрив долонями те місце, яке, мов знак оклику, підтвердило, що я більше не дитина... Тривало це кілька секунд, і вона все бачила», «Іли морозиво з вишнями», «Ти такий як тінь на стіні... коли не світиться, її не має» («На другому березі»), «якби не було таких далеких зірок, людина не бачила б себе», «Про що людині говорити, коли тому, хто тебе слухає, все одно?», «Той, хто вмiє любити по-справжньому ніколи не повинен зв'язуватися з

тим, хто до цього не здібний», «хто сам себе засуджує на страту, той повинен загинути» («Втеча від Мінотавра»).

Ці відкриття варті того, аби проза Єви Бісс нарешті влилася в українську літературу.

Перше наближення до творчого набутку Єви Бісс було точним і на цьому можна було б поставити крапку. Проте три книжки малої прози змушують мене розвинути деякі тези першої розповіді, аби глибше осягнути стиль та багатогранну палітру тем та ідей знаної письменниці.

Її перша книжка прози «Сто сім модних зачісок» побачила світ у Пряшеві 1967 року. Авторка постає з неї як переконаний людинознавець, жоден пейзаж, жодні побутові деталі не мають сенсу без людини, її внутрішнього світу, її проблем і проблемок, що переслідують кожного з нас протягом всього життя. Жіноча проза в Україні – не новина, досить згадати Ольгу Кобилянську чи Наталю Кобринську, а в сучасній літературі Наталю Околітенко чи Галину Пагутяк. І хоча Отто Вайнінгер відмовляв жінці у таланті, але ж... хоча ні. Він відмовляв у таланті тільки абсолютно жіночому. А якщо придивитися пильно і розважливо до прози Єви Бісс, то можемо спостерегти, що чоловіче у характері автора таки превалує. Добре це чи ні? Я не знаю. Але як результат – добре зроблена проза.

Судячи з новел першої книжки, загальнолюдське у прозі Єви Бісс превалує, цим вона і цікава для читача.

Авторка намагається розказати історію свого героя і по дорозі, ніби заввиґрашки, знаходить розсипи мудрості у вигляді формули любові, характеристики почуття чи визначення суті речей.

В «Прелюдії» вимріяне і реальне не співпадають. Дівчина мріє, щоб вірші стали реальністю, але навпаки – реальність стає віршами. В «Жениху»

вже маємо сюжетно викінчену історію, де сюжет, властиво, рухає характер головного героя – вчитель Сорока випадково потрапляє у гості до вередливої панночки і має з того пригоди. Ці пригоди гіркі для нього, бо в розв'язку показують неоднозначність людського спілкування, де квасне і солідке поряд. «Вона схопила із стола якусь мисочку і, стрибаючи, мов рожевий метелик, зникла між кущами чорної смородини» – після цього естетично довершеного малюнка маємо зовсім інакше: попадає куштує оцет на кухні, кокетка зашнуровує ботики в непристойній позі... Все це творить повноту зображуваного у творі.

У «Жаб'ячому королевиці» та у «Квітах на смітнику» майже сентиментальні сюжети, добре знані зі світової літератури – любов циркового жонглера і бідачки у першому творі з обов'язковим трагічним фіналом, а також побут повіі та такий же трагічний фінал (при чому тотальний) у другому. Хоча ці твори не псують загальне враження від книжки, все ж вони не характерні для Єви Бісс.

Найкраще вдалась авторці історія невірного вбивці у новелі «Примари карпатської ночі». Верховинський колорит служить тільки пейзажем для розповіді, що інтригує, насторожує і весь час тримає читача у напрузі. Ревнива любов, смерть коханої, помста самої природи – все це вражає. До того ж передують історії кілька штрихів з карпатського «дикого» побуту, що вражає головного героя, інтелігентного священика, своїм цинізмом. Але цей цинізм здоровий і виправданий життям. Цьому цинізму авторка протиставляє все руйнуючу пристрасть. Є ще один мотив, що додає творові чару і глибини – «Не хотів я її вбити, тільки дібратися хотів до її тасмниці!...» – зауважує герой. Прагнення неможливого руйнує обох – і того, хто конче хоче знати, і того, хто не

хоче відкритись. З цього природно випливає вагома житейська мудрість – «Можна когось любити, можна ненавидіти, але не силувати... бо не твоїми руками людину створено».

Моральні аспекти буття людини непокоять авторку у трьох інших творах книжки – «Сто сім модних зачісок», «Рожева серветка» та «Добровільний пожежник».

У першій ідеться про хамелеона, котрий весь час намагається мімікрувати. Його товариш, перукар, сліпо йому вірить, і ця віра стає для нього фатальною. Зрештою він перетинає жилу на шиї друга-клієнта. Але зло не зникає – сила порізу невелика, і хамелеон, запевне, прийде до іншого перукаря, і той його із готовністю зачеше так, як буде на той час треба.

Герой «Рожевої серветки» не мімікрує, він панічно боїться життя і весь час пасує перед ним. Це, властиво, нікчемне в чоловікові, що є тільки по формі ним, а по суті – ніщо... Відгородитися від вирішення нагальної проблеми в ситуації, що вимагає мужності, найлегше, але ця легкість виходить боком, бо людина мізеріє навіть у власних очах. Совість терзає її і не дасть спокійно дихати. За життя набирається так багато трупів з твоєї вини, нічого не можна змінити. Зовсім нічого. «Я простий м'ячик, і не хочу з себе удавати ні помідора, ні апельсина, ні кавуна» – мовить про себе герой. Авторка викочує цей «м'ячик» перед очі читача на правдиве світло – дивись і думай, як живеш ти на землі, чоловіче.

Герой «Добровільного пожежника» шукає себе у житті, але все невдало. Всі його романтичні прагнення закінчуються поштарською справою. Та ще хіба славою добровільного пожежника. Власне, на пожежі, він і гине. Йому присвячують пишний некролог у газеті і встановлюють меморіальну дошку на приміщенні пошти, де він

працював. У фіналі твору читач раптом дізнається, що і запалювала, і гасила одна і та ж особа. Отже, герой хотів бути героєм справжнім. «Жити треба хоч би заради красивої смерті...», «Я мрію про таку пожежу, де дійсно варто було щось гасити» – це його філософія, він так розуміє життя. Авторка у фіналі скрушно хитає головою, мовлячи до читача: «Один живе для того, щоб гасити, а третій... лише бог знає, навіщо той третій живе... мабуть, щоб спорудили йому пам'ятну дошку...» Отримавши у фіналі таку теорему, читач мусить повертатись до початку цього незвичайного твору, аби знову його п е р е ж и т и.

Друга збірка авторки побачила світ так само у Пряшеві через два роки.

Називалася екстравагантно: «Апартамент з вікном на головну вулицю». Однойменне оповідання написано знову ж таки від першої чоловічої особи. Любов до єврейки, війна, авторка майстерно передає як еротичні сцени

(«Дай губи, Юдо, нікого на світі в цю мить крім нас двох нема...», «і ніжно-ніжненько, наче подих, погладила мій рот...»), так і хвилювання героя («І що ви, що ви про це скажете?»). Майстерність Єви Бісс безперечна. Як і її вміння творити сентенції – «Насправді ж те, з чим людина зустрінеться тільки раз, це наше власне життя».

У двох інших новелах – «Маски» та «Похмура неділя» маємо майстерний

аналіз все тої ж любові. «Як легко в темряві говорити про себе самого – робить відкриття один з героїв, а за ним інше: «Хто не вмів кохати так міцно, щоб викликати кохання в іншого, той не придатний до життя».

Єва Бісс не намагається викінчити свої речі чи намалювати цільну картину, її більше обходить, аби передати експресію людського існування. В цьому вона найближча до Достоєвського з усіх українських письменників.

На превеликий жаль, політичні

процеси в тодішній Чехословаччині не дали змоги Єві Бісс друкуватись. Тільки в дев'яностому році вже український «Світовид» вміщує аналізовану мною вище новелу «На другому березі», а через три роки у Пряшеві виходить друком книжка прози «Шинок під лелечим гніздом».

Примітно, що симфонізм із творів перших двох книжок (особливо це стосується новели «Примари карпатської ночі») тут розвивається до неймовірної глибини і поліфонії. Авторка змішує густі фарби реальності з легкими акварелями снів, не забуваючи при тому ні психологізму письма, ні життєвських проблем героїв. Пан Негода у «Клокичці» – старий парубок, що панічно боїться шлюбної неволі, але життя якого вельми безбарвне і порожнє. Він мріє почати нове життя, чекає чуда, але чуда нема. Є кумедний фінал непристойної смерті, обмежена самиця Ружічкова і гіркі спомини про мимовільних жінок та легковажну молодість. Авторка просить читача – подумай, чи варто легковажити власним життям. Може, все таки, ні? Бо фінал відомий. І злорадство з того, що на цей раз не ти, нікого не порятує.

«Перше чудо» знайомить нас із ще одним безголосим і ницим. Він чекає чуда, але найбільше чудо – реальне життя і маєш бути його газдюю, якщо ти, звичайно, людина.

У «Зміні повітря» авторка аналізує подружнє життя, де невідповідність двох половинок спричинює крах.

Підсумовуючи, зауважимо – проза Єви Бісс – значне явище в українській літературі. Її творчість – це пошуки болючих істин в процесі творення високохудожньої прози. Це проза без сумніву українська, але разом з тим і європейська, бо має загальнолюдське звучання. Без неї наша (читай: світова) література неповна.

На вершинах лірики Івана Мадинського

Погляд зі зламу століть

З плином часу багатогранна творчість Івана Мадинського дедалі природніше вписується у контекст літературних стремлень повоєнної Чехословаччини, що не потребує ніяких скидок, стає органічною часткою загальноукраїнського літературного процесу 30-х — 80-х років ХХ століття.

Належачи до покоління творчої інтелігенції історичного Закарпаття, що у 30-х роках формувалася на Пряшівщині у проросійському дусі з явним, почасти навіть войовничим неприйняттям українства, особливо української літературної мови, він вступив у літературу як російськомовний поет наприкінці 30-х років і видав першу поетичну книгу «Белые облака» (1949). Подолавши складний психологічний бар'єр на шляху визнання народного мовлення своїх країв як частки українського мовного материка, зі збірки «Наша мова» (1956) почав зацікавлено вникати у власні корені — народознавство, історію краю і України, їх літературу і культуру. Зі збіркою «Карпатські акорди» (1962), хоч і позначеною ідеологемами тогочасного тоталітаризму, завершилося його становлення як українського поета. Вершинними книгами лірики Івана Мадинського стали «Пристрітники» (1968), «Вінки сонетів» (1985) та «Меридіани і паралелі» (1989). Про збірки «Пристрітники» і «Меридіани і паралелі» і поведемо мову нижче — «Вінки сонетів» як цільна задумом і його втіленням книга потребує окремої розлогої розмови.

Творчість Івана Мадинського, дві його останні збірки зокрема, не пройшла повз увагу критики й літературознавства — у Словаччині в більшій, на Україні меншій мірі. Хоча надто помітна у творчому доробкові поета і літературному процесі українців Словаччини четверта його поетична книга «Пристрітники» не збрала майже ніякої літературно-критичної преси у ближчих до її виходу в світ часах — якраз із її виходом тоталітарний режим надовго вилучив автора із літературного процесу за звичним, віддавна розробленим і удосконалюваним десятиліттями радянським сценарієм, коли проскрибованого митця взагалі публічно не згадували. Проте останні збірки знайшли досить розлоге прочитання у короткому літературному портреті відомого літературознавця-україніста Федора Ковача ¹, розлогім оглядовій праці його колеги з Пряшева Михайла Романа ², доповіді Йосипа Шелепця ³, Василя Хоми ⁴, Миколи Мушинки ⁵, Ілі Галайди ⁶. Цікаві спостереження над цими творами на сторінках періодики належать Ілі Галайді ⁷, Миколі Неврлому ⁸, Петрові Хропку ⁹, Тарасові Салізі ¹⁰, Дмитрові Федаці ¹¹ та деяким іншим дослідникам. Та сьогодні з урахуванням всіх цих думок і «Пристрітники» і «Меридіани і паралелі» заслуговують все нових й нових прочитань.

Перша половина 60-х років пройшла для І. Мадинського у непомітній

зовні, але надзвичайно напруженій внутрішній борні — непомітній для широкого оточуючого його загалу роботі власної душі. Ця праця, може, найбільш виразно зафіксована у його «Пристрітниках» (1968), не одразу впала в очі сучасників, оскільки у Чехословаччині відбувалися бурхливі, драматично напружені, а часто й трагічні події — суспільство перебувало спочатку в ейфорії важливих політичних змін, вірячи у можливість «соціалізму з людським обличчям», а з окупацією країни радянськими військами ранньої осені 1968 року і так званою «нормалізацією» упродовж десятиліть переживало тривалий шок.

Та уже своєю появою «Пристрітники» Івана Мацинського викликали подив — поет постав у них в незвичній іпостасі. Новою виявилася тональність його вірша — внутрішньо врівноважена, спокійна, розважлива. У поетичну тканину широко і при тім природно ввійшла метафора. Поет повному осмислював прожите і пережите, відчував потребу розкованої людяності. Через усю збірку, замість надмірної, сковуючої серйозності, проходить мудрість роздуму, застиглість змінює динаміка руху. Чи не звідси й назва збірки: пристрітник — народна назва лікарської трави, що росте при дорогах.

Динаміку збірки майже дотиково передає ритмомелодика й метафора-персоніфікація одного з характерних її віршів — «Я хотів би розспівати»:

Я хотів би розспівати
все, що вміє зорі рвати,
я хотів би роздзвонити
все, що вміє буйно жити;
буйно жити, зорі рвати,
широ серце роздавати.

У покличах до життя у болючих роздумах віршах «Пристрітників» процес переосмислення недавнього минулого, у справедливості якого поет ще кілька літ перед тим широко вірив і прагнув утверджувати, він не виокремлює себе із середовища, не робить із себе заднім числом мудреця-героя, а подає ніби із середини драму свого покоління і драму власну. оглянувшись у це минуле, він бачить ледь не фантазмагоричну картину, побудовану на метафорах.

... Іде собі життя —
на спині час несе,
на поводі веде
раба-людину.

/«Сьогодні боги і божки»/

У цьому ж вірші поет, теж у сатиричному, майже інвективному ключі різко осуджує земних богів і божків часів жорсткого тоталітаризму (був він людиною віруючою навіть у ті важкі роки), їхню «богологію чи ідеологію», що «крокує в римській тозі». Принагідно зауважимо, що все попереднє заглиблення митця у творчість Тараса Шевченка і рідний народний ґрунт, плідно позначилося на творенні наскрізного образу цього вірша, в якому відчувається, причому не на рівні ремінісценції, а у вимірах найбільш високих, коли чуже «не я» природно стає власним «я», і художницьке засвоєння політичної сатири Кобзаря, зокрема його «Сну», і найпосутніша, глибинна, внутрішня художня особливість народної казки.

У «Пристрітниках» поет геть відкинув родимі плями тоталітарного минулого з його пристосовництвом, іржею байдужності, що криється за ширмою гучних фраз, рабської психології покірності у цілій низці поезій — «Стихія слів — стихія висоти», «Думки, загострені ножем», «Ангел», «Він виробляв таке бичем розкішних фраз...», «Людина-бунт!» тощо.

Оновлення власного погляду на світ і себе у світі, на своїх краях і рідний край, як частку світового українства, що сталося у часах творення «Пристрітників», визначило і їх наскрізну щирість, експресивність, медитативність, як і наскрізну жагу поета-відкривача істинного, присутнього, який раз і назавжди усвідомив, що світ тримає на своїх плечах людська честь та гідність, і кожна особистість мусить шукати й знаходити свою світотворчу сутність:

Все в житті — довга низка народжень,
все в житті — лиш оновлень шкала.
Все бігке і мінливе: і отже —
все в житті — це горіння дотла!
І себе в нім знайти не так легко.
А відкрити в нім силу свою —
Значить йти на край світу... далеко...
бути Нансеном в ріднім краю!

За «Пристрітниками», людини поза рідним краєм, землею свого проживання, якою суперечливою б земля ця не була, не існує. Цю землю кожен мусить зігрівати власним теплом, оберігати і ростити, не забуваючи своїх родинних, етнічних коренів. Чи не тому навіть пейзаж отчого краю поет закорінює у прадавні, ще язичеські часи:

Підкарпатська празимо, духами насичена,
ангелами білена і чортами теж;
всю б тебе та випив я, празимо язичеська,
що прийшла, розкинулась поміж хат і меж.

І при тому поет-аналітик, вірші якого завжди тяжіли до твору-роздуму, у поезіях про місце поета й поезії у життеплині чітко усвідомлює собі мистецтво й власну роль у нім як одного із трударів матері-землі, якій об'єктивно дано людським сумлінням поступально долати все нові й нові висоти за однієї простої умови — коли людина «на острові далекім власної душі по-своєму і вперто, і програмно обороняє рубежі». А поет, окрім того,

Чужі він все тут рани розкриває
і разом з тим і власні розкриває:
і наче камінь в пращу, він вкладає
біль у слова.

/«Стихія слів — стихія висоти...»/

Напрямяючою зорею для нього і в ці часи є громадянське й мистецьке сумління рідного народу — його Кобзар. Він — «цар», на відміну від сучасників Мацинського (у повній мірі й поетів України на її тогочасних власних теренах), які є всього «немічні придворні» тоталітарного двору. Він — «із блиску, тріску, грому, а ми — за тишу в серці крамаря!», того, що торгував українським народом, і «на торг приносим бідний свій товар».

Наголосимо знову, що поет не відділяє і себе, попереднього, від українського поетичного загалу, і звертається до Кобзаря:

Коли б та міг, то вмить позичу я
у тебе просту неспокійну мову:
то лагідну, то бурногарячкову,
таку живу, що покорає час!

/«Тарас Шевченко»/

Мова «Пристритників» рівна, мелодійна, поет уводить до неї і ряд слів українського народного мовлення своїх краян, лемків Пришівщини. Він усвідомлює проскрибованість української мови загалом, ще наприкінці 60-х років уболіває за її долю, що актуальне і нині не тільки на українських землях Словаччини, а й сьогоднішньої незалежної України в часах розбудови її державності:

Мови інші лкуються —
розливаються —
і в пустелі
не спляються —
і до моря-океану
добираються
інші мови...
інші...

Особливо вражає у «Пристритниках» порівняно з попередніми збірками поета її образний лад. Поет пройшов тяжкий шлях оновлення, для характеристики якого сам використав містке метафоричне порівняння, що приданий він власними «волами-ногами», коли програші минулого стають «переможними грами»:

Я той, що не раз програвав у житті,
і прогри звик звати переможними грами,
йшов далі завжди і в п'янім забутті
відмірював шлях свій волами-ногами.

/«Демон»/

Поет справді проникливо передбачав увесь свій подальший життєвий і творчий шлях, уже без й дециці рожевого оптимізму, з усвідомленням того, що без труда сходження до вершин не буває, та кожному слід прагнути своїх духовних верховин:

Гей, ноги-воли, вперед, і вперед, і вперед,
де ангели ладаном обрії курять,
Я бурею йду на святий їх банкет...
Стрічайся із бурею буря!

Свою останню поетичну книгу «Меридіани і паралелі» (1989) Іван Мадинський ранньою весною 1987-го сам заніс до видавництва у Пришеві, біля колиски якого він стояв, був при тім у піднесеному настрої, ділився планами на майбутнє, аж невдовзі якимось надто раптово його не стало.

Творчий шлях він скінчив у поезії гідним митця потужним акордом. Це справді цільна, вершинна книга його лірики, до кінця продумана і у відборі творів, і у їх розміщенні в книзі, створена майстром, яким він став завдяки ненастанному грануванню слова складним рядком сонетного він-

ка, перекладом численних творів словацької поетичної класики, постійними роздумами про прожите і пережите, долю рідного краю, його рідної країни — тоді Чехословаччини, й України.

За плечима автора в час роботи над збіркою, особливо у процесі її упорядкування і підготовки до друку, був уже досвід знахідок і втрат чотирьох власних збірок лірики, чотирьох перекладних книг словацької поезії українською і однієї — російською мовами, ненастанне вникання у тайни української і світової літератури, відкриття надбань культури рідного краю від давнини до найближчої сучасності з творчістю одноплемінника-лемка Богдана-Ігоря Антонича, а окрім цього, великий життєвий досвід з учительською семінарією і вчителюванням, боями учасника словацького національного повстання, журналістикою й студентськими буднями у незакінченій вищій політичній школі у Празі ще за її буття поза впливом радянщини, складними перипетіями функціонера в часи повоєнної розбудови української культури Пришівщини й участю у великій політиці Словаччини, потоптаною чорним чоботом фашистського зразка людською гідністю в часи спроби усамостійнення Чехословаччини так званої нормалізації, реакцією поета на яку стало мудре рішення зануритися у творчу працю.

«Меридіани і паралелі», увібравши все це, явили поетичні рядки зрілого поета, гідні українського красного письменства Словаччини і всієї української літератури, по суті, це двоєдина цільність, яку склали роздуми про рідний край як частку українства на світових обширах та портретування власної душі як складника людського космосу в часах написання книги.

Ключем-камертоном цієї цільності міг би стати вірш «Велич»:

Думки великі теж ростуть травою,
і ця трава у світі завше ми,
що квітнемо у лузі над водою,
ростки спинаємо юрбою
десь скраю болотистої дороги
чи у долині дикої облоги.
І там, як квіти чисті навесні,
щомиті сходять Гус, Колумб, Джордано,
Шевченко і Франко: так день при дні
зростає велич невблаганно!

«Меридіани і паралелі» як надто помітне художнє явище не могли не привернути увагу критики і літературознавства, як і увагу читача, і особливо після усамостійнення Чехословаччини з розпадом так званого соціалістичного табору і утворенням самостійної Словацької республіки. Наведемо лише концентрований на сутнісних рисах набутків цієї збірки висновок Ф. Ковача: «В його поезії бринить, пульсує драматична напруга, тривожність і розхвильованість. Це помітно як в його поетичних роздумах про рідний край і його людей, так і в творах про більш глобальні проблеми людства... Духовна енергія творчості І. Мацінського і покоління його ровесників позитивно вплинула на формування української національної самосвідомості населення Пришівщини. Їх творчість проповідує і утверджує українську національну орієнтацію і закликає до активної роботи на ниві національної культури»¹².

«Меридіани і паралелі» мислилися поетом як цільна книга лірики — не

як зібрання створених упродовж певного часу віршів. При їх підготовці спрацьовував у найбільшій мірі досвід творення сонетних вінків — творів особливої драматичної пружності як кожного із вінків, так і двадцятивінкової їх книги-гірлянди. Книга лірики почасти писалася паралельно з вінками, здебільша ж — уже по написанні «Вінків...». То ж вона й постала у задумі творця як широка панорама рідного краю із його минулим і сьогоденням, довкіллям і людністю, ближчими і більш далекими околицями, Україною і світом. Її, так би мовити, ліричний сюжет тримається на постаті автора, його внутрішньому «я», його душевних порухах. Поетове «я» при тому не тільки не стає на котурни, навіть не прагне вивищитися, ба навіть відверто заземлюється:

Мій край — лісистий. Дебрі непокірні
сповзають круто у вузькі долини;
поля нагірні, городи — міжгірні;
а над садами — кичерні вершини.
У тім краю напровесні зустріли
моє народження рябі сороки,
а горобці цвіріньканням хотіли
хоч заглушити перший крок допоки.

/«Curriculum vitae»/

Рідний край поета включає і численні картини природи, в якій «осінь горне листя за пазуху ночі» («Осінні сутінки»), «біжать підпеньки несподівано вгору і з розбігу беруть непереможний пень» («Опале листя»), «запізніле листя клоччям на черешні ще ледве чутно щось шепоче і щось тихо тче» («Паморозь»), «Заквітчані, веселі збігають іздала аж до плотів оселі сади, плаї, поля» («Ранок»), «дні чимчикують в хату та із хати, немов старці, оперті на милиці» («Осіннє і весіннє»), «і все в пустельній широчині під інше небо світ веде» («Зимній переддень»).

І такий звичний прямишівський міський парк в однойменному вірші:

Кленове листя жовте під ногами
весь парк покрило скарбом цим:
змітає все до брами
і дує вітром злим.

Ріднокрай представляють і роздуми про батька-матір, залізничний міст неподалік домівки, і криниця-студенка, якою, як і іншими реаліями, поет вводить в українську літературну мову запасні слова народного мовлення краян:

Як студник чи, може, ціла студня —
таке значення пісні у лемка:
коли пісня мовчить, коли пісня відсутня —
чи це значить, що висхла студенка?

/«Пісня-каскад»/

Тут і картини непричесаного життя краян, як у напрочуд глибокій, поетично хвилюючій картинці, коли сп'янілий Митро повертається місячної ночі з корчми додому:

Такої ще не було старому честі,
щоб світлий місяць поруч був за панібрата:
іде собі старий у зорянім оркестрі
і з місяця старий віддуплює дукати.
Нащо вони йому? Він і без них багатий!
Його весь світ і все, чого душа бажає!
Віддуплює старий із місяця дукати
і щедро, золоті, в калюжі розкидає.

Кожна з подібних картинок книги розкриває особливості народного характеру краю, їх поетичну душу, їх ментальність як національну, українську. Ріднокрай поета — це і мова, оте багатство слова, «що завжди має безліч пагінців» («Про слово»). І видатні постаті краю — мовознавця, творця лінгвістичного атласу народного мовлення українців Пряшівщини Василя Латти, і засновника українського радіомовлення Андрія Рудовчака, видатних діячів минулого Добрянського і Духновича. Тонкий знавець культури Пряшівщини Іван Мацинський і у поезії виражено, з історичним підходом подає ту чи іншу постать. Дослідник першого українського букваря «Книжиці читальної» О. Духновича — поет вписує О. Духновича у ряд тих найвидатніших українців, поряд із Шашкевичем і Шевченком, що утверджували українське слово:

Чого вже — а серця було у Духновича завжди
на цілі полки і святош, і купців,
і пригорща пристрасна чистої правди
від нього зросла у хороший засів...

...

Й зростила на ґрунті скелястім, скупім
сьогоднішні світлі і рідні Карпати —
українські розкриляєм зеленим своїм!
/«Традиційний диптих»/

Власне «я» поета, його душа, людське «я» відверто присутнє на сторінках книги. І це «я» часто, як і у Б. І. Антонича відчуває свої належність до природи:

В цідило ночі сам збираю звізди.
Над ранком десь, як хлопець горобців,
я випускаю звізд тих срібні іскри
У нескінченні напрями кінців.
/«Окрушини смачні»/

Але душа поета портретується і як частка природи олюдної, як частка суспільства:

Вже розумію нині й сам,
що довго млу блакитну мав
я за життя: не жив життям,
а тим, що хтось та видумав.
/«Вряди-годи»/

Прямування поета власними ліричними вершинами раптово обірвалося на одному із піків. Хай не у надто молодому віці, але у дуже стрімкім леті.

Практично, розгін, взятий у «Пристрітниках», дещо пригальмувався був драматизмом політичних подій у чехословацькому суспільстві кінця 60-х – початку 70-х років. У важких, навіть жорстких щодо нього особисто умовах «нормалізації», які фактично не закінчилися за його життя, він зумів як творець не тільки вистояти, але і явити українській літературі далеко не буденні поетичні книги. Поетика «Пристрітників» та «Меридіанів і паралелей» поряд із традиційним силабо-тонічним віршем і реалістичним поглядом на світ збагатилася і модифікованим верлібром, і набутками символізму та сюрреалізму, Антоничевим «пантеїзмом», атмосферою казки і міфу. Образний лад набув належної поетичної густоти за рахунок щедрого використання метафори й метонімії. Щедро черпав поет і з багатющої образності рідного фольклору. Лірика Івана Мацинського у своїх вершинних виявах є поважною часткою загальноукраїнського літературного процесу. А водночас і вагомим внеском у загальноукраїнську мистецьку скарбницю найзахіднішої, лемківської, етнічної гілки українського народу. Гілка, яка свого часу дала українській поезії одного із титанів Б. І. Антонича, чю творчість увів у повоснний літературний процес саме Іван Мацинський виданням поважної книги в очолюваному ним видавництві у Пряшеві – аж відтак вона вийшла і в Україні. Нині поруч із лірикою Івана Мацинського ліричний потенціал цієї гілки в українському поетичному мистецтві належним чином представляють дещо молодші його колеги по Спілці українських письменників Словаччини, біля коліски якої він стояв, – Ілля Галайда, Йосип Збіглей, Степан Гостиняк, Сергій Макара, Йосип Шелепець, Мілан Бобак, Ганна Коцур, Віталій Конопелець, Маруся Няхай, – справжнє суцвіття в українському поетичному квітнику. І не лишень у синім підбескидді Словаччини, а й у всій українській національній поезії, материковій і у розсіянні.

Олена Горячко
м. Ужгород

Примітки:

¹ Ковач Ф. Іван Мацинський (1922-1987): Штрихи до портрета // Дукля. – 1992. – №2. – с. 27-34.

² Роман М. Поезія Івана Мацинського в контексті української повоснної літератури Чехословаччини//НЗМУКС. – 1992. – №18. – с. 352-365.

³ Шелепець Й. Від Зореслава – до Мацинського// Наукові записки. – №19. – Пряшів: СРУСР, 1994. – с. 75-77.

⁴ Хома В. Формування поетичного профілю І. Мацинського // Там Само. – с. 37-38.

⁵ Мушника М. Співець зелених Карпат І. Мацинський // Там само. – с. 109-117.

⁶ Галайда І. Доля його – поезія // Там само. – с. 101-103.

⁷ Галайда І. Від загадки до загадковості «Вінків сонетів» Івана Мацинського: Аналіз поетичних збірок // Дукля. – 1986. – №4. – с. 36-41.

⁸ Неврлий М. Про друга незабутнього // Дукля. – 1992. №2. – с. 35-40.

⁹ Хропко П. Досягнув свого зросту і сили // Дукля. – 1987. – №2. – с. 47-55.

¹⁰ Салига Т. Грані одного кристала// Жовтень. – 1987. – №12. – с. 112-116.

¹¹ Федака Д. Феномен Івана Мацинського // Календар «Просвіти» на 1997 рік. – Ужгород, 1997. – с. 72-75.

¹² Ковач Ф. Іван Мацинський (1922-1987) – український поет Пряшівщини // НЗМУК. – 1994. – №19. – с. 530-531.

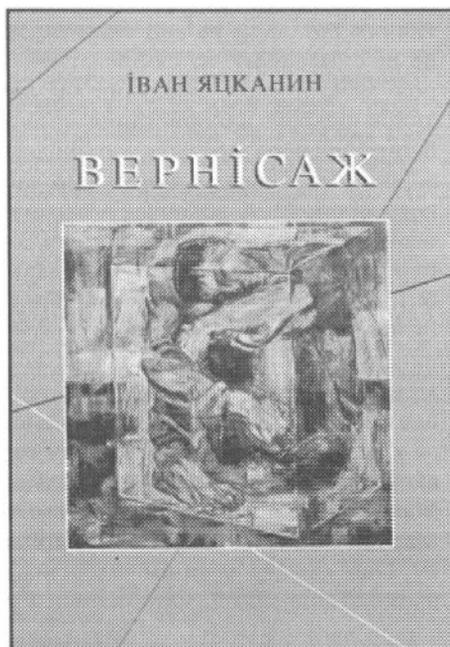
Туга за втраченим ідеалом

(Іван Яцканин. «Вернісаж», в-во «Цупер», Пряшів, 2000 р.)

Нова книжка Івана Яцканина, українського письменника із Східної Словаччини «Вернісаж», може бути потрактована як свосрідний творчий символ – узагальнення на 50-річному життєвому рубежі письменника. «Вернісаж» репрезентує нових персонажів у восьми оповіданнях, що складають книжку. Водночас ці персонажі, переважно люди сільського роду, що в силу різних обставин опинилися в місті, живуть, мислять і поведяться в тих психологічних, морально-етичних параметрах, які не в меншій мірі характеризують героїв попередніх книжок Івана Яцканина.

Починаючи з першої книжки «Місце проживання» (1987), через «Усе залишиш» (1990), «Тіні й шрами» (1994), «Втеча» (1995), «Дерев'яний смуток» (1997), «... як збиті пси» (1998), Іван Яцканин прийшов до книжки «Вернісаж» (2000), а власне – до виставки всієї творчості й цілої галереї ним створених колоритних персонажів, що втілюють його етичні, соціально-філософські, духовні шукання, які нині разом з автором перед літературною громадськістю, перед Богом і скороминущим Часом ми оглядаємо, пробуємо осмислити зроблене нашим ювіляром, уникаючи прямолінійних оцінок, намагасмося підбити попередні підсумки.

Відомий пряшівський літературознавець Михайло Роман, глибоко проаналізувавши творчий доробок Івана Яцканина, в третьому числі сьогорічного

журналу «Дукля» надрукував своє розлоге дослідження, в якому зробив такий висновок: «Насамперед він самобутній і неповторний художник слова, що кожним твором і збіркою збагачує не лише нашу пряшівську українську літературу, але й загальноукраїнську прозу новими художніми відкриттями, новими художніми образами, персонажами, конфліктами, колізіями, суперечностями, що він прихильник діалектичного розуміння гармонії і дисгармонії між людьми, між країнами, що він прихильник творчого підходу до художнього творчого процесу, що він гуманіст-демократ, що він великий знавець психіки наших людей, нашого фольклору, мови і культури взагалі. Все це забезпечує його творам високу читабельність, популярність та вплив на читачів».

Треба сказати, що літературознавець Михайло Роман своє узагальнення виснував з детального аналізу кожної з виданих Іваном Яцканином книжок, розглядаючи творчість письменника на тлі здобутків словацької літератури, порівнюючи ті чи інші його оповіданнями і новели з творами інших визначних літераторів, що авторитетно заявили про себе в загальноукраїнському, словацькому та й світовому масштабах. Звичайно, висновки й оцінки, що належать одній людині, яка б вона не була втасмичена в сфері своїх знань, уподобань та інтересів, то є справа індивідуального розуміння і сприйняття, а часом – наслідок смакових і суб'єктивних підходів. І в той же час, побувавши на ювілейному вернісажі Івана Яцканина, прочитавши його яскраві, світлі і сумні, життєствердженні й трагічні людські історії, кожен незапрограмований шанувальник красного письменства має змогу зробити свої висновки, відкрити дивовижний світ самотньої прози письменника, що вмис і шукати, і знаходити на безкрайньому полі художнього дослідження ще ніколи й ніким до кінця не пізваної душі людини, тим паче – бунтуючої, неприкаяної і невлаштованої в цьому перемінному, реальному і примарному світі.

Умовно кажучи, головний герой книжок Івана Яцканина – селюк, у якого душа розчакхнута між містом і селом. В кожній книжці виникають нові обставини і випробування персонажів на морально-психологічну міцність. Письменник, щоб розкрити внутрішній світ людини, в одних випадках вдається до реалістичних прийомів зображення, в інших – до романтичних, а ще в інших – до ліричних чи модерністських виражальних засобів. І за всіх обставин в соціальній поведінці персонажів дається в знаки їхнє глибоке селянське коріння, традиції і звичаї родоходу. Колоритні постаті з різних оповідань –

Павло, Давид, Ярослав, Марек, Оля, Кость, дід Кулик, Михайло, жєбрак Юсиф, Василь, Степан, Петро, Андрій, Ільдїко, Марія та інші, за всіх життєвих перипетій і випробувань залишаються зі своїми успадкованими звичками і забаванками. Отож стрижнева, серцевинна сутність книжок Івана Яцканина – через своїх героїв – художніми засобами обороняти народні традиції, високу мораль і духовність, і в такий спосіб – зберігати, утверджувати в читачів національну неповторність на крутих поворотах історії, рідну мову в іншомовному середовищі, відкидати деякі фальшиві міські цінності, розкривати багатства душі й психологічні злами людини в історичному часі, а невблаганні карби історії закарбовувати у створених письменником образах, створених чарівною силою художнього слова.

Не всі герої Івана Яцканина тримаються рідного берега. «Яке коріння – таке і насіння», – пише Михайло Роман у згаданому дослідженні, – викриває морально-етичні проблеми вихідців із села, які в місті зраджують заради кар'єри свої сільські моральні норми, стали обивателями, міщанами, кар'єристами, чиновниками, «науковцями», які думали, що за гроші все можна купити чи продати, навіть любов, власну дружину чи доньку».

Оглядаючи панораму персонажів, виставку творів Івана Яцканина, звертаємо увагу на те, що в книжці «Вернісаж» наростає туга за втраченим ідеалом, що добре видно з однойменного оповідання, яке дало назву цій збірці оповідань, в чомусь екзистенційних, в чомусь філософських заглиблених в запечалену, розтривожену душу людини. Тут домінує печаль – за втраченим, а то й не здобутим. Тільки то не печаль цвинтаря, а очищаюча печаль життя, ще до кінця не реалізованого.

Петро Осадчук

Україна видає

Минулого року видавництво «Критика» (Київ) першим в Україні перевидало два романи одного з найвизначніших українських прозаїків ХХ століття В. Домонтовича (Віктора Петрова, 1894-1969) – «Доктор Серафікус» і «Без ґрунту». За результатами опитування кількох сот експертів, що його провів Центр рейтингових досліджень «Елітпрофі», цю книжку визнано (в номінації художня література) однією з трьох найпомітніших подій року. До другого тому вибраних творів В. Домонтовича увійшли його роман «Дівчина з ведмедиком»

В. Домонтович

ДІВЧИНА З ВЕДМЕДИКОМ

БОЛОТЯНА ЛУКРОЗА

«КРИТИКА»

(1928) та найкращі оповідання й нариси різних років. Це видання появилось також у київському видавництві «Критика» з передмовою В. Агеєвої «Мовні ігри В. Домонтовича». Автор передмови отак характеризує твори В. Домонтовича: «Твори Домонтовича – це часто тексти з подвійним дном. Автор дбає про викінченість сюжету, який

може захопити читацьку увагу, про виразність індивідуальних характеристик персонажів. Проте сюжет цікавить його не сам по собі, а як засіб для розгортання певної філософської колізії, для винайдення складних і різючих аналогій між віддаленими історичними епохами, часовими відрізками, подіями. Парадоксальне зближення контрастних понять і оцінок, гра з офіційними ідеологічними, культурними, жанровими, стильовими й мовними канонами витворюють у тексті складне плетиво мотивів, відсилок, перегуків, інтелектуальних загадок для підготовленого читача. У цьому сенсі можна говорити про елементи постмодерного письма у прозі Домонтовича».

До творчості В. Домонтовича звернулось і київське видавництво «Гелікон» у серії «Українська модерна література». До тому творів увійшли три повісті, що великою мірою визначають творчість прозаїка – «Дівчина з ведмедиком», «Доктор Серафікус», «Без ґрунту», а також світоглядно визначальне оповідання «Апостоли». Ключ до прочитання і вглиблення в

В. ДОМОНТОВИЧ

БЕЗ ГРУНТУ
ПОВІСТІ

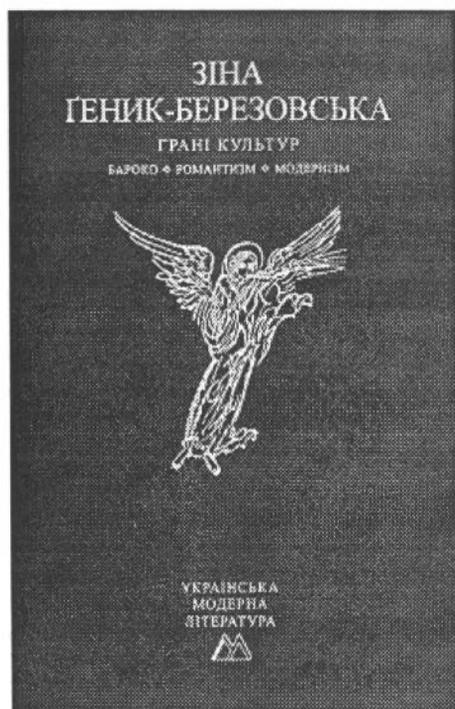

УКРАЇНЬКА
МОДЕРНА
ЛІТЕРАТУРА

прозу В. Домонтовича — стаття Юрія Шехера (Шевельова) «Шостий у гроні».

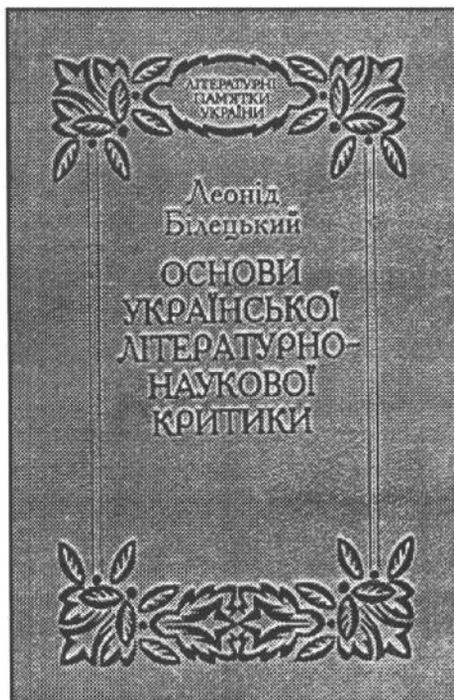
У київському видавництві «Гелікон» під назвою «Грані культур» вийшли літературно-критичні статті, українознавчі студії

чеської україністки Зіни Генік-Березовської. Зацікавлений читач знайде тут високий рівень осмислення зв'язків між двома культурами, широке європейське мистецько-історичне тло, на якому розглядається кожне літературне явище. Як зазначають упорядники цього видання, задум виник у процесі опрацювання архіву нещодавно померлої чеської україністки Зіни Генік-Березовської, здійсненого одним із упорядників цієї книги М. Коцюбинською. Тут подано літературознавчі розвідки, передмови до чеських видань української літератури, критичні статті й рецензії, опубліковані у періодиці — як чеській та словацькій, так і українській. До видання включено також кілька неопублікованих начерків, знайдених на робочому столі З. Генік-Березовської. У розділі «На межі культур» йде мова і про українську літературу Чехословаччини.

Леонід Білецький (1882-1955) — один з найперудованіших та найавторитетніших дослідників української літератури, якому належать численні наукові студії з фольклору, теорії та історії українського красного письменства. Творча спадщина вченого до недавня залишалася невідомою навіть для вузького кола читачів і сьогодні стала бібліографічною рідкістю.

Київське видавництво «Либідь» у серії «Літературні пам'ятки України» видало працю Л. Білецького «Основи української літературно-наукової критики». У цій праці на широкому історико-хронологічному й міжнародному тлі автор простежив формування й побутування різних літературних шкіл, з'ясував їх науково-методологічні засади та особливості творчості основних їх представників.

Київське видавництво «Обереги» видало збірник наукових доповідей та повідомлень (давня українська література XIX — початку XX ст.) на IV конгресі Міжнародної асоціації україністів (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.).

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНІВ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

IV МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС УКРАЇНІВ
Одеса, 26–29 серпня 1999

IV INTERNATIONAL CONGRESS OF UKRAINIAN STUDIES

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

КНИГА I

У збірнику «Літературознавство» (книга перша) крім іншого можна прочитати і доповідь пряхівського словацького літературознавця В'єри Жемберової – «Значення і вислів. Стратегічні і поетологічні контакти творчості Василя Стефаника та Станіслава Ракуса».

«Чи знає хто-небудь, що таке кохання? Це – коли вітер прошелестить у куцах троянд і стихне. Та часом воно буває, немов незламна печать, і не зламати її за все життя, аж до самої смерті. І одне, й інше кохання створив Бог, він бачив, як воно цвіло і умирало.» Пригадуєте? Це ж цитата з повісті «Вікторія» норвезького письменника Кнута Гамсуна (1859-1952). Львівське видавництво «Літопис» видало у перекладі Наталії Іваничук вибрані твори Кнута Гамсуна. Увазі українського читача пропонується три твори – «Пан», «Вікторія», «Голод», які є найхарактерніші для творчості письменника, найповніше відображають тематику і стилістику прози Кнута Гамсуна.

Досі найповнішим виданням творів Ед-

ЕДГАР ПО

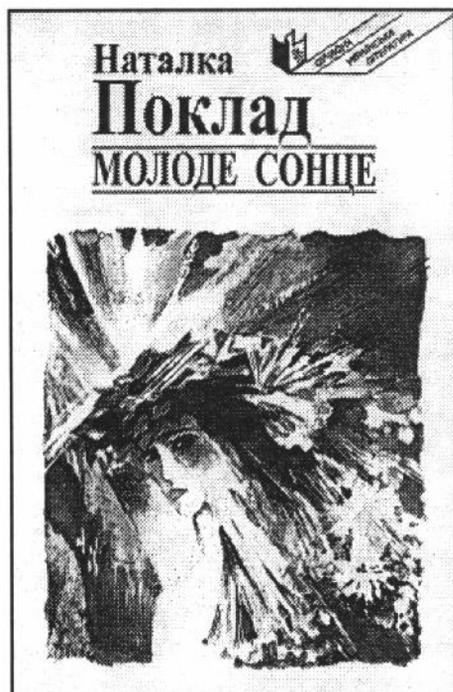
КРУК ЕЛЬДОРАДО ДЗВОНІ
ЗОЛОТИЙ ЖУК
ПРОВАЛЛЯ І МАЯТНИК

Бібліотечка
СКАРБИ

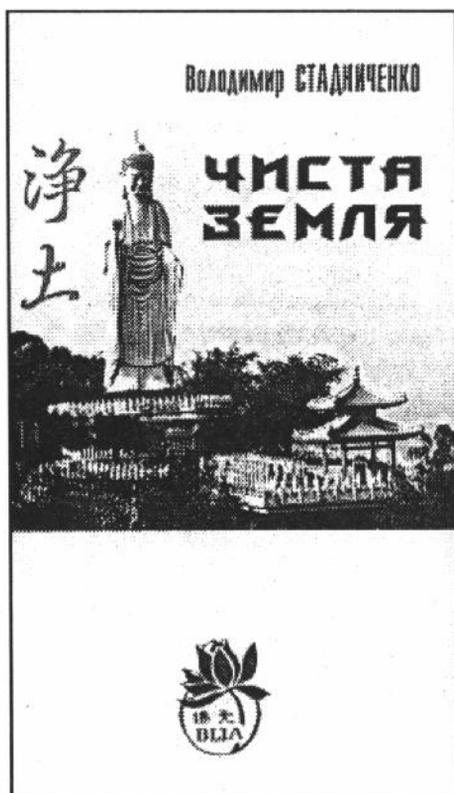
гара По (1809-1849) українською мовою є двотомник вибраних творів Державного видавництва України 1929 року, куди увійшли 20 творів письменника. Хоч твори Едгара По ще чекають на переклади і повне українське видання, львівське видавництво «Сполом» прийшло до своїх читачів з творчістю цього американського письменника — одного з творців жанру психологічного, детективного, гостросюжетного оповідання. Його поетична творчість — вершинне досягнення американського романтизму. У цьому львівському виданні читач може знайти віршовані твори «Крук» та «Ельдорадо» у перекладі Григорія Кочура, поезію «Дзвони» у перекладі Віктора Котілова, але й оповідання «Золотий жук» у перекладі Ростислава Доценка, легенду «Мовчання» у перекладі Майка Йогансена та дальші поетичні й прозові твори з доробку Е. По.

У книжці нових віршів Наталки Поклад «Молоде сонце», яка вийшла у київському видавництві «Український письменник», поетеса не обминає гострих, болючих тем.

Наталка Поклад

Це просто обірвалась нитка,
яка єднає дві душі,
і стало видко, стало видко
на склі печальні віражі.
А ти внизу — ідеш назавше,
а я за шторою — німа...
І це життя — уже не наше,
там наших голосів нема.
Нема ілюзій, мрій немає,
лишилась нагота терпінь,
а хтось єхидний переймає
сльози закам'янілу тінь.
І зірка — на дрібненькі скалки...
Пустельно. Спить сурма і меч.
І тільки слово — вічний сталкер —
шукає між мерців — предтеч.

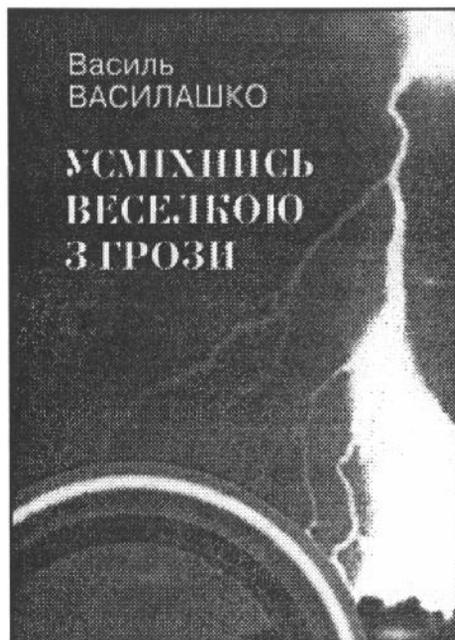

Автор книги «Чиста земля» (вийшла у київському видавництві «Україна») Володимир Стадниченко — відомий в Україні журналіст, який вже сорок років плідно працює в періодичній пресі, у сфері культури і

мистецтва. Володимир Стадниченко – лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка, заслужений журналіст України, кандидат історичних наук. Він автор книги «Тайвань: крок у XXI вік», яку відзначено Міжнародною журналістською премією 1999 року.

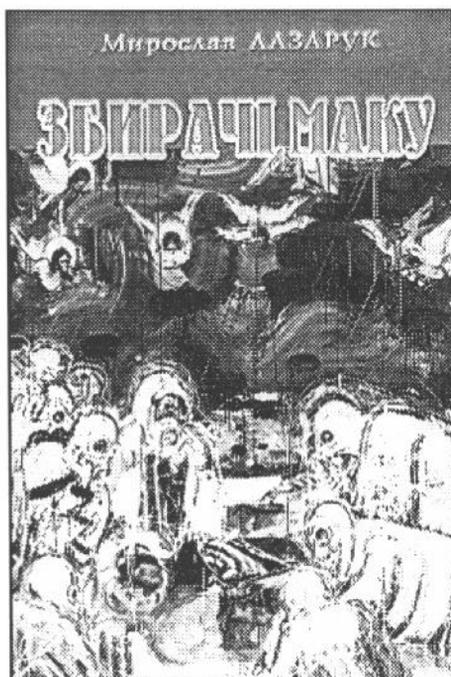
Видання «Чиста земля» – це публіцистичні нариси про східні віровчення, про людей, які сповідують ідеї гуманістичного буддизму.

До нової книжки Василя Василяшка «Усміхнись веселкою з грози» (в-во «Дніпро», Київ – 1999 р.) увійшли вірші про найголовніше і найболючіше – історичну долю України, національну гідність українців, чарівну силу кохання, ранимість рідної природи, високий сенс людського буття. Творчій манері автора, особливо у поезіях цієї збірки, властива афористичність, метафоричність, напруга і щирість по-

чуттів. У передмові до цієї збірки Петро Осадчук написав: « так, як в озері відбивається небо, так у цій книжці віддзеркалилась душа поета, по-дитячому наїзна і щедра, відкрита і нелукава».

Видавничо-поліграфічне товариство

«Вік» у Коломиї випустило у світ нову книгу прози Мирослава Лазарука «Збирачі маку». Нова книга прози українського письменника з Чернівців відтворює складний і суперечливий як зовнішній, так і внутрішній світ героїв, приречених на вічні пошуки самого себе. Своєю генезою їхні коріння сягає в недалеке минуле чи позачасся, та живуть вони майбутнім, яке проглядається крізь терновиння теперішнього. Вони своєрідні збирачі маку, розсипаного щедро в землі. Чи визбирати нам його й засіяти інші зерна? Ось на це запитання і прагне відповісти прозаїк своїми повістями.

У передмові до віршів дев'ятнадцятирічної Світлани Короненко Іван Драч порівнював її вірші з поезією Артюра Рембо. Згодом Ліна Костенко назвала її принцесою української поезії. Наприкінці 80-х критики охрестили поетичних ровесників Світлани Короненко «вісімдесятниками» і «метафористами». І хоча творчість поетеси стоїть якось осібно, проте за всіма ознаками вона належить саме до цієї модерної течії в сучасній українській поезії.

У виданні «Ворожба на віршах» (в-во «Ярославів вал», Київ — 2000 р.) представлені кращі вірші поетеси з трьох її поетичних книжок та з преси, а також есеї про визначних українських митців.

Світлана Короненко

* * *

А сніг ішов, неначе перед цим
сто літ ніхто й не чув про снігопади,
і тиша заворожено брела
зимовими правічними стежками.
А сніг ішов, він мов закликав іти...
Я боронилась: — Вгомонися, сніже...
Це ніч, це казка! Завтра все мине,
І вранці я вродливою не буду!
В моїх долонях він лице студив,
палив цілунками холодні пальці
і шепотів такі страшні слова,
що з ніжності я мало не ридала.
Жіноче божевілля всіх віків —
восходити погордливо і чисто
на вогнище злослів'я і гріха,
щоб все одно лишатися святою...

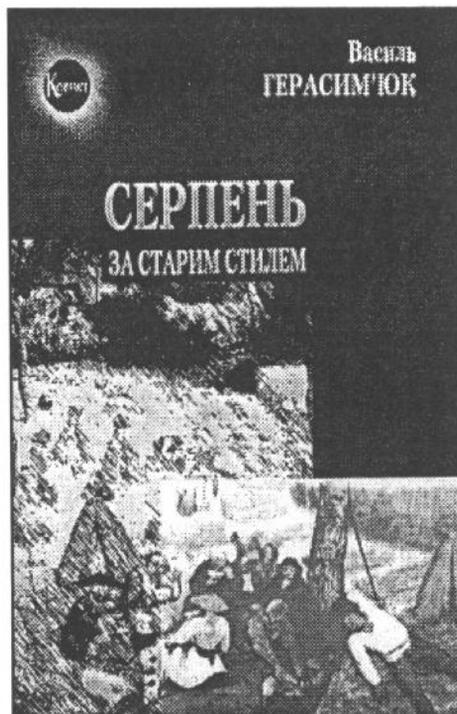
У книзі Світлани Шліпченко «Архітектурні принципи постмодернізму» (ви-

давничий дім «Всесвіт», Київ — 2000 р.) досліджуються механізми взаємодії архітектури і філософії — дискурсивні умови комунікації та функціонування значень в

архітектурі і архітектурі постмодернізму зокрема. «Академічною терористкою» назвав авторку презентованої книги серйозний британський арт-критик Єн Джеффрі, зазначивши несподівано перспективний науковий потенціал її дослідження. «Архітектурні принципи постмодернізму» є першою працею у цій галузі в Україні.

Поет Ігор Римарук про нього написав: «Правічний, сакральний, усталений у своїй таємничості світ карпатських мітів, відчутий та осмислений на зламі тисячоліть сучасним інтелектуалом з усіма його душевними дисонансами та духовними катаклізмами, постає із творів чільного поета-вісімдесятника. Родинне село Василя Герасим'юка — Прокурава, що на Гуцульщині, поблизу легендарного Космача; а живе і працює він тепер у Києві, написав і видав п'ять книжок, кожна з яких ставала неле-

ресічною подією в літературному житті України». Отакі слова можна прочитати у новій книжці Василя Герасим'юка «Серпень за старим стилем» (в-во «Кальварія», Львів — 2000 р.)

Василь Герасим'юк

Ідуть прокажені. Леправі не можуть не йти.

Один — щонайменший — стеєю твоєю переступає.

Його не запитуєш: хто ти, бо знаєш, хто ти.

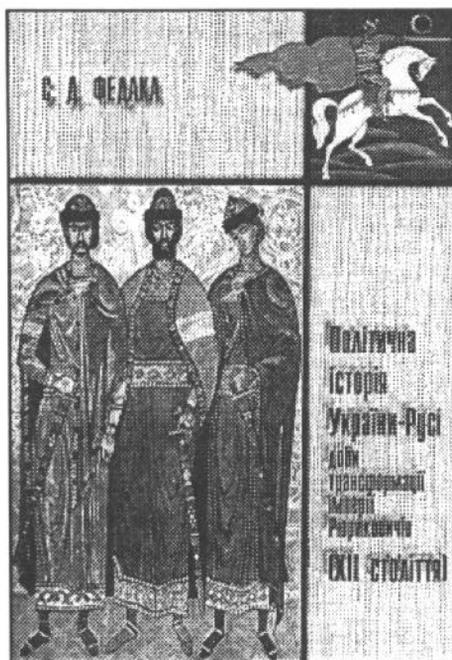
Бо в нього є ангел — в такого, ти думає, немає?

Ти думав: хоч нині не треба оцих в самоті.

Найменшого просиш: хоч ти не диви-ся на мене.

І він опускає зіниці свої золоті, бо є в нього ангел — ти думав, також прокажений?

Монографія Сергія Федаки «Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття)», яка вийшла у видавництві В. Падяка (Ужгород, 2000 р.) присвячена маловивченій добі XII століття, впродовж якого імперія Рюриковичів зазнала кардинальної еволюції від унітарної держави через федерацію і конфедерацію до сукупності кількох окремих держав. Досліджувані події впли-

сано в широкий міжнародний контекст. Метою автора є з'ясування ролі і місця державницьких і загалом політичних процесів на теренах України-Русі XII ст. в загальному контексті українського державотворення. Тут подано оперті на максимум джерел, різнобічно вмотивовані історико-політичні портрети усіх найвпливовіших князів України-Русі XII ст. Вперше українську історію введено в такий широкий контекст, порічно прослідковано вплив хрестоносної епопеї на внутрішню ситуацію.

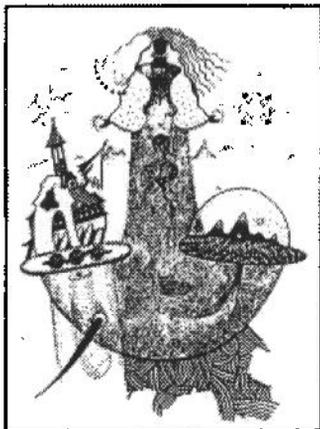
До другої книжки української поетеси Катерини Міщенко «Профіль сльози»

Катерина МІЩЕНКО

Профіль

Сльози

Поезія

(в-во «Нова буковинська газета», Чернівці) увійшли поезії, друковані в буковинській періодиці протягом останнього часу, та нові вірші.

Катерина Міщенко

* * *

Покрию чорним серпанком
жалі,
безнадії,
горе.
Зозулі на трухлій гілляці
затисну зашморгом горло —
і дерево, наче скіпка,
до неба аж спалахне.
Всю ніч кажани лякатимуть
змалілих лисиць хижих,
остигне повільно попіл
на чоботях і на ризах.
А на завтра отерплі руки
пошматує присмалена псина,
і проступить рососою кривавою
одухотворене божевілля.

Ужгородське видавництво «Закарпаття» випустило з друку книгу українського журналіста Василя Ільницького «Штрихи нашого часу». У книгу увійшли різножанрові публіцистичні твори: художньо-документальні оповіді-есе, проблемні статті, памфлети, інтерв'ю, — часів формування української державності в надрах останніх подіхів радянського тоталітаризму та в перші роки незалежної України. «Публіцистика лише на поверховий погляд здається легшим жанром письменства, — написав у передмові до цього видання Дмитро Федака, — а потреба у ній обмежується злобою дня. Так, вона зазвичай вбирає злободенність, але й полишає вічності насичений деталями образ часу з виходами на широкі жит-

теві простори минулого і сучасності, на живі людські характери і долі, за допомогою яких журналіст розгортає й аргументує ті чи інші думки, ідеали, висновки».

Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії нещодавно у видавницт-

Борис Гудзяк

КРИЗА І РЕФОРМА

Київська митрополія,
Царгородський патріархат
і генеза Берестейської унії

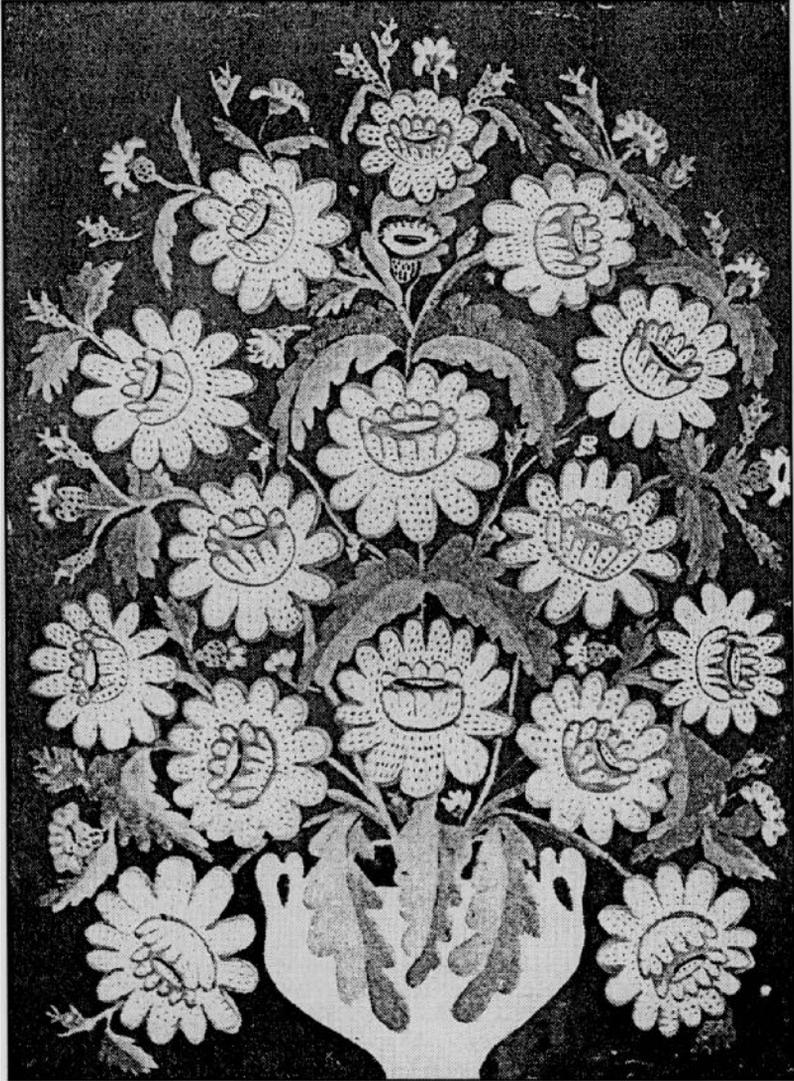
ві Отців Василіян «Місіонер» видав книгу Бориса Гудзяка «Криза і реформа», яка пояснює і переосмислює одну з найбільш контраверсійних подій церковної історії України і Білорусі — Берестейську унію (1596), внаслідок якої більшість єпископату визнала верховенство папи римського, залишаючись вірними візантійсько-слов'янській

літургійній традиції та східно-християнському етносу. Автор аналізує процес релігійно-культурних реформ у Київській митрополії в світлі її традиційних взаємин із Великою Церквою в Царгороді саме в той час, коли польсько-литовська Річ Посполита і загалом Європа вирували від реформаційних рухів — протестантського й католицько-реформаторського. Він показує, яким чином внутрішні проблеми руського суспільства, ускладнені наслідками докорінних перетворень, які започаткував царгородський патріарх Єремія II у 1588-1589 рр. (до і після відвідин Москви, де він змушений був надати тамтешній Церкві ранг патріархату), спричинилися до рішення єпархії Київської митрополії вийти з-під зверхності Царгорода. У книзі описується юрисдикційний статус Руської Церкви від часів Хрещення до кінця XVI ст., дається оригінальний огляд її взаємин із грецьким православним світом під османським пануванням, аналізуються церковно-політичні та міжконфесійні відносини. Показано також, як впливали стосунки між єпархією та мирянством на процеси духовного відродження й оновлення церковного життя.

Книга «Криза і реформа» цікава для всіх, хто хоче пізнати минуле та зрозуміти сьогоденню релігійну ситуацію в Східній Європі.

(р)

На першій сторінці обкладинки твір української самобутньої художниці Ганни Шабатури «Вечорниці» (папір, акварель, темпера, 30x21, 1998 р.). На другій і третій сторінках обкладинки твори Марії Приймаченко — «Соняшник життя» та «Білі шавлії».

Ціна 10 Ск

Індекс 49092